

DEN FYSISKA PLANERINGENS ROLL I KOMMUNENS BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

**Analys av åtgärdsplaner enligt Lag (2023:196) om
kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete**

Anton Dackenberg

Masterarbete 30 hp
Masterprogram i stadsplanering
Blekinge Tekniska Högskola

2025-06-24

Författare: Anton Dackenberg

Titel: Den fysiska planeringens roll i kommunens brottsförebyggande arbete

.....

Handledare: Therese Aldinge

Examinator: Abdellah Abarkan

Blekinge Tekniska Högskola: Institutionen för fysisk planering

Program: Masterprogram i stadsplanering
Kurs: FM2614 Masterarbete i stadsplanering

Nivå: Avancerad
Omfattning: 30 hp

Utgivningsort: Karlskrona
Datum: 2025-06-24

SAMMANFATTNING

Hur samhället ska förebygga brottslighet är en angelägen fråga som 2023 resulterade i ett lagstadgat ansvar för kommuner att arbeta brottsförebyggande, med förhoppningar om att brottsförebyggande perspektiv skulle tas bättre tillvara i kommunernas fysiska planering. Detta arbete har genom litteraturstudier undersökt vilka teorier och metoder som kan användas i brottsförebyggande fysisk planering samt genom en empirisk undersökning sökt besvara vilken roll fysisk planering spelar i kommuners brottsförebyggande arbete. Brottsförebyggande åtgärdsplaner från 28 av Sveriges 50 största kommuner har analyserats med både kvantitativa och kvalitativa metoder. Tre kommunala planerare har även intervjuats för att fördjupa och validera analysen. Undersökningens resultat visar att 61 procent av kommunerna inte har åtgärder inom fysisk planering i sina åtgärdsplaner samt att planeringsåtgärder bara utgör tre procent av samtliga åtgärder. I hälften av alla åtgärdsplaner saknas en teoretisk förankring och de teorier som används är ofta inriktade mot sociala insatser eller skötselfrågor. Endast en femtedel av åtgärdsplanerna nämner kända arbetsmetoder inom brottsförebyggande fysisk planering. Dessa resultat kan förstås utifrån det fokus som kommunerna lägger på sociala och strukturella insatser, snarare än förändringar av den fysiska miljön. Ett tydligt mönster är att åtskillnad sällan görs mellan brottsförebyggande och trygghetsskapande insatser samt att det är den upplevda tryggheten som ses som det överordnade målet i de flesta fall. Begreppet brottsprevention används i stort sett inte av de intervjuade planerarna som istället fokuserar på trygghet, social hållbarhet och god gestaltad livsmiljö i bred bemärkelse. Planerarna ser sig inte som experter på brottsförebyggande och förlitar sig på samverkan, men samverkansformer inkluderar inte alltid fysisk planering. Ett reaktivt förhållningssätt framkommer i flera fall där brottsförebyggande insatser främst inriktas mot platser och områden som redan är brottsdrabbade, snarare än att alla nybyggnadsprojekt designas från början utifrån brottsförebyggande principer. Sammantaget ges bilden av att fysisk planering spelar en begränsad roll i kommunernas brottsförebyggande arbete, trots att planerare själva är positiva kring planeringens möjligheter att förebygga brott.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 BAKGRUND OCH PROBLEMFORMULERING	1
1.2 SYFTE	2
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR	3
1.4 AVGRÄNSNING	3
2. OMRÅDESÖVERSIKT	5
2.1 BROTT OCH BROTTSLIGHET	6
2.2 BROTTSPREVENTION	7
2.3 UTSATTA OMRÅDEN	11
2.4 BROTTSKONCENTRATION	11
2.5 LAG (2023:196) OM KOMMUNERS ANSVAR FÖR BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE	11
2.6 SAMHÄLLSBYGGNADSPROCESSEN OCH KOMMUNAL FYSISK PLANERING	12
3. METOD	15
3.1 FORSKNINGSSTRATEGI	15
3.2 FORSKNINGSDESIGN	16
3.3 METODER FÖR DATAINSAMLING OCH ANALYS	17
3.4 TRIANGULERING	20
4. FÖRDJUPAD LITTERATURSTUDIE	22
4.1 LITTERATURSTUDIE 1: TEORIER OM PLATSENS BETYDELSE FÖR BROTTSLIGHET	22
4.2 LITTERATURSTUDIE 2: METODER FÖR BROTTSFÖREBYGGANDE FYSISK PLANERING	27
5. ANALYTISKT RAMVERK	31
6. EMPIRI FRÅN KOMMUNER	35
6.1 ÅTGÄRDSPLANER ENLIGT LAG (2023:196) OM KOMMUNERS ANSVAR FÖR BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE	35
6.2 INTERVJUER MED KOMMUNALA PLANERARE	39
7. ANALYS	40
7.1 KVANTITATIV INNEHÅLLSANALYS AV KOMMUNALA ÅTGÄRDSPLANER	40
7.2 KVALITATIV INNEHÅLLSANALYS AV KOMMUNALA ÅTGÄRDSPLANER SAMT INTERVJUER MED KOMMUNALA PLANERARE	47
8. SLUTSATSER	73
8.1 VIDARE FORSKNING	75
REFERENSLISTA	77
BILAGOR	87

I Sverige har vi en lång tradition av sociala brottsförebyggande åtgärder som syftat till att minska människors benägenhet att begå brott. Vi har exempelvis satsat på allmänt goda levnadsvillkor och goda uppväxtmiljöer för våra barn. Desto mindre uppmärksamhet har riktats mot sådana åtgärder som minskar tillfällena till brottsliga handlingar. Detta gäller i synnerhet sådana åtgärder som är bebyggelseinriktade. Idag är emellertid intresset stort för denna typ av brottsförebyggande verksamhet.

(Boverket 1998:162)

1. INLEDNING

I detta kapitel presenteras arbetets övergripande utgångspunkter samt de mål som studien syftar till.

1.1 BAKGRUND OCH PROBLEMFORMULERING

Kriminalitet är ett uppmärksammat och omdebatterat samhällsfenomen som får stort utrymme i samhällsdebatten. Brottsligheten i Sverige är ett omfattande samhällsproblem som berör många av samhällets områden. Brottshandlingar innebär stora kostnader för samhället i form av statens utgifter för rättsväsendet: polis, domstolar och kriminalvård. På regional nivå finns kostnader för sjukvård, psykisk ohälsa och rehabilitering av brottsoffer till följd av våldsbrott eller narkotikaanvändning. Sjukpenningkostnader och förlorade skatteintäkter till följd av förlorade arbetsdagar belastar samhällsekonomin ytterligare. För enskilda innebär brottsligheten materiella skador, förlust av egendom eller inkomst, liksom kostnader för larm, stängsel eller bevakning. Utöver de rent monetära konsekvenserna innebär brottslighet också ett omätbart lidande för enskilda brottsoffer och anhöriga. På samhällelig nivå kan brottslighet utgöra ett hot mot tillit och samhällsgemenskap. Ur detta perspektiv framstår det som angeläget att alla aktörer med makt över samhällets utformning samverkar för att förebygga uppkomsten av kriminalitet och reducera konsekvenserna av brottslighetens skadeverkningar.

I dagens samhälle sker en allt större brottslig aktivitet på digitala arenor. För flertalet brottskategorier, exempelvis våldsbrott och egendomsbrott, gäller dock fortfarande att de är kopplade till en fysisk plats. Städer och stadsplanering har därför sedan länge getts fokus i kriminologisk och urbansociologisk forskning. Att vissa typer av brottslighet tenderar att koncentreras till vissa platser gör också att arkitektur och fysisk planering får en roll att spela i det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet. De planeringsideal som rådde under efterkrigstiden gav upphov till ett förortsbyggande med glest placerade flerbostadshus i ofta perifera lägen, tydligast uttryckt i miljonprogrammet 1965–1974. Denna stadstyp är idag överrepresenterad på polisens lista över utsatta områden (Isitt 2022), medan begreppet *miljonprogramsområde* ofta kopplas samman med socioekonomiska problem och ökad förekomst av brott (Roos 2009). Samtidigt menar Polisen (2015:8) att miljonprogramsområdenas fysiska utformning gör dessa svåra att arbeta i. Trots att flera fysiska och sociala satsningar genomförts har områdenas status, rykte och attraktivitet på bostadsmarknaden inte förbättrats (Boverket 2020), vilket talar för att arkitekturen och stadsplaneringen på ett mer grundläggande plan kan utgöra en del av områdenas problembild.

Ett synsätt som fått växande genomslag är situationsbaserad brottsprevention, vilket fokuserar på att förändra platser så att tillfällena att begå brott minskar. En inriktning av situationell prevention är *Crime Prevention Through Environmental Design* (CPTED), vilket fokuserar på hur arkitektur och stadsplanering kan utforma fysiska miljöer för att förebygga brott och öka

tryggheten. 2023 stiftade Riksdagen en ny lag (SFS 2023:196) som utökar kommunernas ansvar för det brottsförebyggande arbetet. Utifrån detta krävs numera att alla kommuner har en lägesbild och åtgärdsplan för det brottsförebyggande arbetet som ska integreras med kommunens övriga planering. I den statliga utredning som föregick lagen lyfts samhällsbyggnadsprocessen fram som ett område som spelar stor roll för det brottsförebyggande arbetet. Utredningen menar att det är "ett område med stor och outnyttjad potential" (SOU 2021:155). Samtidigt konstateras att det är ett kunskapsområde under utveckling där den internationella forskningen ligger steget före och litet intresse ägnats från svenska forskares sida. Thodelius och Ceccato (2022:6) menar att den nya lagen "innebär en förskjutning från stat till kommun, där det finns en risk för negativa konsekvenser om processen inte förankras i systematisk kunskap om de lokala problemen."

Kommunernas utökade ansvar innebär att kommunala tjänstemän, inklusive fysiska planerare, får en formaliserad roll som utförare av lokalt brottsförebyggande arbete. Därmed blir kommunala planerare kriminalpolitiska aktörer och förväntas bidra till måluppfyllelsen inom det statliga politikområdet som berör rättsväsendet. Till en redan diger och expanderande lista av komplexa samhällsproblem, exempelvis klimatförändringar och segregation, som planeringen ska försöka finna svar på fogas nu ytterligare ett – brottsligheten. Arbetet ska bedrivas kunskapsbaserat. Men vilka kunskaper existerar egentligen kring den fysiska miljöns påverkan på brottsligheten? Hur stadsplanering ska bidra till att minska kriminaliteten tycks det finnas skralt med givna svar på. Hur utvärderar man egentligen att ett brott har förebyggts i den fysiska miljön – går det?

Mot bakgrund av ovanstående har behovet stärkts av brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv som är integrerade i kommunernas fysiska planering. Samtidigt är brottslighet ett komplext samhällsproblem som inte bara beror på stadsstrukturer, den fysiska planeringen kan inte på egen hand lösa större sociala problem.

Medan kriminalitet generellt får stort utrymme i samhällsdebatten läggs inom planeringsprocessen i regel större vikt vid andra frågor. En risk är att det brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektivet drunknar när en uppsjö andra, mer styrande, lagkrav ska tillgodoses i första hand i en allt mer tidspressad process.

1.2 SYFTE

Syftet med masterarbetet är att undersöka den fysiska planeringens roll i kommunernas övergripande brottsförebyggande arbete samt hur brottsförebyggande perspektiv och metoder förstås och tillämpas i planeringspraktiken. Arbetet syftar inte främst till att utveckla eller utvärdera specifika metoder för brottsförebyggande planering utan snarare att förstå hur och i vilken omfattning dessa kommer till uttryck i nutida stadsplanering.

1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR

Frågeställningarna nedan syftar till att fokusera undersökningens inriktning till ett avgränsat antal aktuella och konkreta planeringsutmaningar som gör undersökningens syfte möjligt att besvara:

1. Vilka teorier kan användas till att förklara den fysiska miljöns påverkan på brottsligheten?
2. Vilka metoder för brottsförebyggande fysisk planering finns?
3. Vilken roll spelar fysisk planering i kommuners brottsförebyggande arbete?

Den första och andra frågan besvaras genom en litteraturstudie av befintlig forskning och kunskaper på området. Den sista frågan besvaras genom en empirisk studie av fysisk planering i svenska kommuner.

1.4 AVGRÄNSNING

Begreppen trygghetsskapande och brottsförebyggande är inte helt enkla att skilja från varandra, ofta beskriver de i praktiken liknande processer och åtgärder. Samtidigt är det tydligt att rädsla för brott inte nödvändigtvis är kopplat till faktisk brottsutsatthet. Detta arbete fokuserar i första hand på brottsförebyggande snarare än trygghetsskapande perspektiv. Att genomföra trygghetsskapande åtgärder utan en tydlig brottsförebyggande orsaksanalys är i sig något positivt som kan bidra till attraktivitet och trivsel i stadsrummet, men ur ett brottsförebyggande perspektiv kan det innebära att resurser inte används på bästa sätt.

Utifrån den fysiska planeringens ställning inom det kommunala planmonopolet inriktar sig studien främst på en svensk institutionell kontext. Detta utesluter samtidigt inte att forskning och teorier från andra kontexter behandlas då dessa kan vara högst relevanta även i den svenska kontexten. Brottsförebyggande åtgärder som har prövats och utvärderats i Sverige eller liknande institutionella kontexter står dock i fokus.

Den kommunala fysiska planeringen är en integrerad del av samhällsbyggnadsprocessen och samhällsplaneringen i bred bemärkelse. Samtidigt är det tydligt att fysiska planerare i sin yrkesvardag har avgränsade ansvar inom framförallt den lagreglerade planprocess som följer av plan- och bygglagen (PBL). Ur detta perspektiv sett kommer arbetet inriktas främst mot brottsförebyggande åtgärder som kan vidtas i planskedet av samhällsbyggnadsprocessen, medan åtgärder som framförallt sker i samband med projektering, byggande eller förvaltande inte ges samma fokus. Hur brottsförebyggande åtgärder och perspektiv proaktivt tas till vara i planeringen av nybyggda stadsområden står i fokus, medan

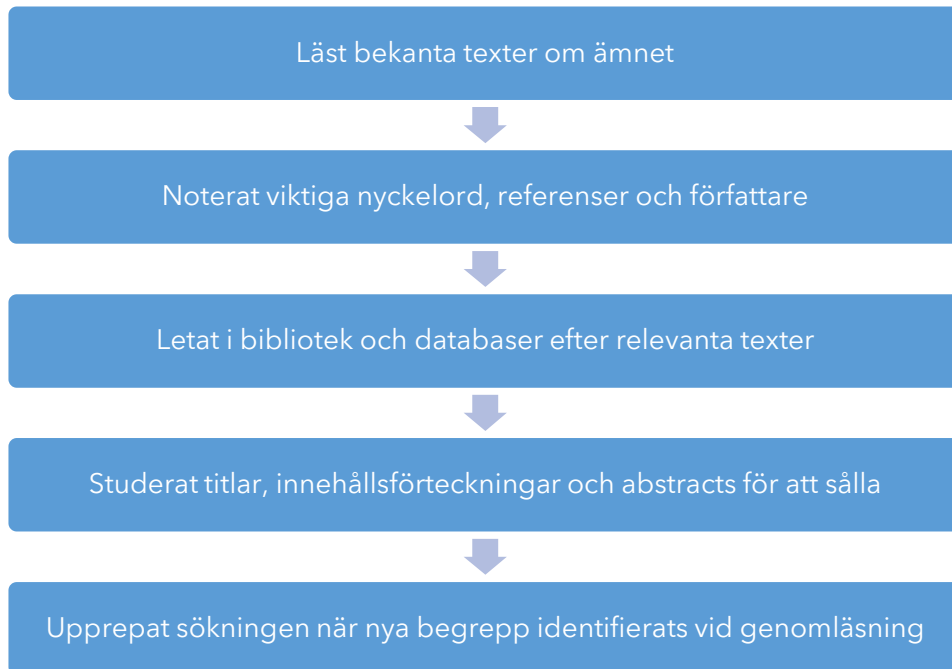
mer reaktiva insatser som renoveringar, om- eller tillbyggnader av befintliga områden med brottsproblematik inte ägnas samma utrymme.

Brottslighet är ett brett fenomen som täcker många slags olagliga beteenden. Denna studie inriktas främst på de mer vardagliga brottskategorier som företrädesvis begås i eller invid det offentliga rummet, på gator, torg eller i bostadsområden i stadsmiljö. Exempel på detta är skadegörelse, narkotikabrott, inbrott, rån eller misshandel. Detta innebär förstås att många brottstyper, exempelvis terrorism, ekonomisk brottslighet, digital brottslighet eller våld i nära relationer i regel hamnar utanför studiens fokus. Det senaste decenniets uppmärksammade skjutningar och sprängningar som sker med koppling till gängkriminalitet eller organiserad brottslighet får stor påverkan på den offentliga miljön, men är inte en fråga detta arbete uttryckligen avser att studera djupare. Vissa insatser som beskrivs i detta arbete kan förvisso vara verkningsfulla även i dessa fall men det är samtidigt ett mångfasetterat problem med etablerade kriminella strukturer, våldsspiraler och manlighetsnormer som kräver en bred palett av långsiktigt inriktade sociala och polisiära insatser (Angerbrandt, Dufort & Dudas 2024; Forkby, Kuosmanen & Örnlinde 2019).

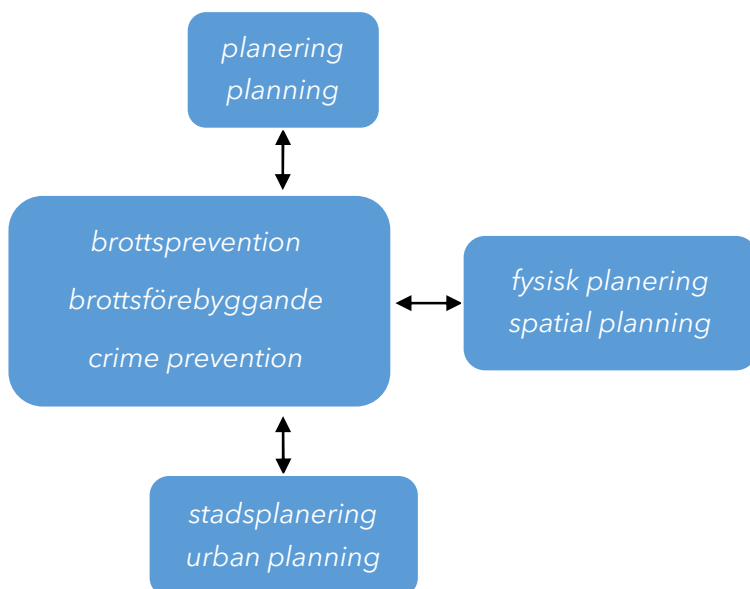
Då arbetet syftar till att undersöka fysisk planering ur ett rumsligt perspektiv är det i första hand fysiska strukturer som står i fokus. Samtidigt består staden inte bara av dess byggnader och markbeläggningar, de människor som bor och lever på platsen är också en integrerad del av staden. Byggnader begår inga brott, brott utförs av människor och mellan människor i en social process med gärningspersoner och brottsoffer. Därför blir studiens inriktning hur fysiska stadsstrukturer kan interagera med och påverka människors handlingar i en brottsförebyggande och trygghetsskapande riktning.

2. OMRÅDESÖVERSIKT

Områdesöversikten ger en introduktion och överblick till forskningsområdet, med definitioner av viktiga begrepp. Litteratursökningen har skett i flera steg, vilket beskrivs översiktligt i Figur 1 och Figur 2 nedan.

Figur 1. Beskrivning av litteratursökningsprocessen

Figur 2. Vanliga kombinationer av använda sökord

2.1 BROTT OCH BROTTSLIGHET

Vad som utgör ett *brott* kan enklast förklaras med den formella juridiska definitionen. I 1 kap. 1–2 § brottsbalken (SFS 1962:700) definieras brott som en uppsåtligt begången straffbelagd gärning vilken finns beskriven i brottsbalken eller annan lag. Detta är en dikotom definition där en handling antingen är ett brott eller inte är det, beroende på vad lagen säger. För detta arbetes del så är denna definition tillräcklig. Vid sidan om denna definition kan även brott förstås som en glidande skala av handlingar som avviker från de i samhället etablerade normerna och moralreglerna för accepterat beteende (Hagan 1985, i Sarnecki & Carlsson 2020:33; Wikström 2023:15). Lagtexter är dock inte statiska utan ändras över tid, nya handlingar blir kriminaliserade och tidigare brottsliga handlingar avkriminaliseras. Därmed kan brott också förstås som en social konstruktion av de grupper som innehar den samhälleliga makten (Sarnecki & Carlsson 2020:40).

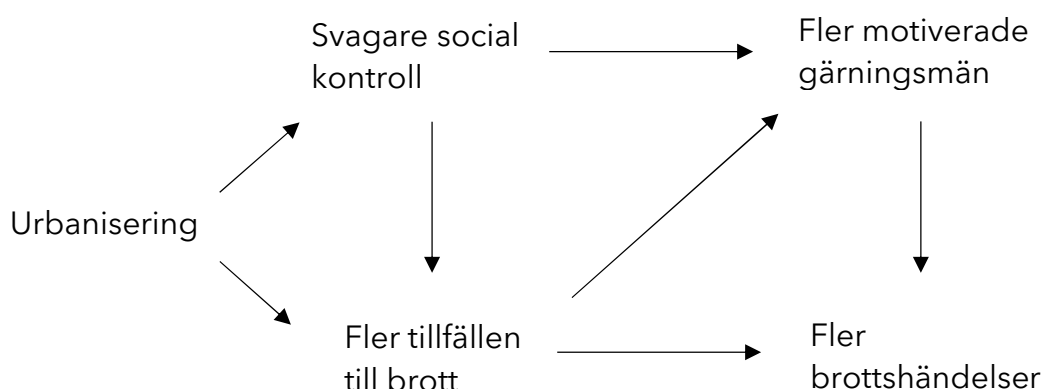
Bergström (2024:77f) skiljer mellan *brott* och *brottslighet*, där brott ses som ett platsbundet fenomen som påverkas av villkor i specifika situationer och rum medan brottslighet är en individuell egenskap som inte är bunden till särskilda platser utan handlar om den brottsbenägenheten över tid.

Tabell 1. Definition av brott och brottslighet. Efter Bergström (2024:78).

Brott	Brottslighet
En handling förbjuden i lag	Benägenheten att begå brott
Styrs av villkor i situationen och rummet	Styrs av individuell läggning samt risk- och skyddsfaktorer

Denna åtskillnad mellan den enskilda brottshändelsens rumsliga villkor i stunden och brottsligheten över tid är av betydelse när det kommer till uppdelningen i social respektive situationell brottsprevention, vilket närmare förklaras i avsnitt 2.2.1 nedan.

Wikström (1990, i Boverket 1998:15) menar att brottslighet är ett urbant fenomen som är sammanlänkat med städernas livsmiljö, något som styrks av att de högsta brottsfrekvenserna förekommer i storstäderna.

Figur 3. Samband mellan urbaniseringsgrad och brottslighet. Efter Wikström (1990, i Boverket 1998:15).

Denna brottslighetens geografi bekräftas i statistik om upplevd brottsutsatthet från nationella trygghetsundersökningar (SOU 2021:56). De flesta kommuner med hög utsatthet för brott tillhör de tre storstäderna eller deras närområde, medan kommuner med lägre brottsutsatthet främst består av mindre tätorter och landsbygdskommuner, ofta i norra Sverige.

I en rapport från Brå (2020:13–27) framkommer att det brottsförebyggande arbetet är mer strukturerat i kommuner med högre andel självrapporterad utsatthet för brott såtillvida att brottsförebyggande samordnare oftare har relevant utbildning, mer tid avsatt för tjänsten samt oftare gör lägesbilder och utvärderingar av arbetet. Skillnaderna som finns kan bero på resursbrist i landsbygdskommunerna, men även att brottsprevention får lägre prioritet till följd av lägre brottsutsatthet (a.a.)

2.2 BROTTSPREVENTION

Sarnecki och Carlsson (2021:133) definierar *brottsprevention* som "sådana åtgärder och förhållanden som minskar sannolikheten för att brott begås och/eller reducerar skadeverkningarna av brott". De skadeverkningar som avses är direkta fysiska, psykiska och ekonomiska skador av brott, men även indirekta skador i form av otrygghet och rädsla (a.a.:130). Detta är en mycket bred definition av vad som utgör brottsprevention, där även liv- och egendomsförsäkringar ingår (a.a.:216). Även Lab (2023:33) föreslår en nästan lika bred definition: "crime prevention entails any action designed to reduce the actual level of crime and/or the perceived fear of crime", även om han lägger till att de flesta definitioner inte inkluderar upplevd rädsla. I Polisens (2022:4) mer renodlade definition ses brottsprevention som aktiviteter med det primära syftet att förhindra att brott begås. Det är också den definitionen som detta arbete utgår från, anledningarna till detta utvecklas vidare i avsnitt 2.2.2 nedan.

En skiljelinje i definitionen av brottsprevention är huruvida straffsystemet ska ses som en del av det brottsförebyggande arbetet eller inte (Andersson, Pedersson & Wahlgren 2024:37–39). Vissa definitioner exkluderar uttryckligen rättssystemets straffande funktion, medan andra inkluderar det under förutsättning att påföljden faktiskt leder till en brottsförebyggande effekt (a.a.). För detta arbetes del står dock inte straffsystemet i fokus.

Sahlin (2000:157–168) påpekar att brottsprevention ofta upplevs som ett positivt och proaktivt begrepp, något som är politiskt oomtvistat och att det ses som något självklart gott i sig. Hon menar vidare att brottsprevention är en del av samhällets ideologiproduktion, en form av maktutövning, därmed är hon kritisk mot gängse förståelser av termen. I hennes syn leder begreppet oss gärna till att tro att vi kan påverka saker vi inte kan och nå resultat som inte är möjliga. I hennes mening går de brottsförebyggande åtgärderna mot en allt tydligare geografisk avgränsning samtidigt som de generella inslagen i välfärdspolitiken blir färre (a.a.).

2.2.1 Social och situationell brottsprevention

Sarnecki och Carlsson (2021:136) definierar *social brottsprevention* som de individ- eller strukturbaserade åtgärder som riktar sig mot brottslighetens sociala orsaker. *Situationell brottsprevention* är de platsbaserade åtgärder som riktar sig mot fysiska förhållanden där brott begås (a.a.). Ceccato (2024:24) definierar *situation* som en kombination av den personliga brottsbenägenheten och platsens incitament.

2.2.2 Brottsförebyggande eller trygghetsskapande

Polisen (2022:4) skiljer mellan *brottsförebyggande arbete*, som riktar sig mot faktiska brott, och *trygghetsskapande arbete*, där det huvudsakliga syftet är att minska rädslan för brott. Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete kan sammanfalla men då de har olika syften, behövs också olika metoder (a.a.). Att arbeta brottsförebyggande kan med denna definition förstås som att arbeta för *säkerhet*, se nedan.

Tabell 2. Definitioner av säkerhet och trygghet.
Från Ceccato (2024:21) samt Sarnecki och Carlsson (2021:139)

Säkerhet: frånvaro av brott	Osäkerhet: faktisk utsatthet, risk
Trygghet: avsaknad av rädsla eller oro för brott	Otrygghet: subjektiva upplevelsen av utsatthet, rädsla

Boverket (2025) har tagit fram en längre definition av trygghet kopplat till fysiska miljöer: "Trygghet är den känsla som utlöses när individen tolkar en fysisk miljös utformning och användning genom att sinnesintryck kombineras med såväl egna erfarenheter, som med andra individers eller mediernas beskrivningar av risken för att utsättas för brott eller hotfulla situationer."

Sarnecki och Carlsson (2021:132, 140) menar att åtgärder som syftar till att förebygga brott ofta är lika åtgärder mot otrygghet och rädsla, men att åtgärder som minskar risken för brott inte behöver leda till att rädslan för brott minskar. Sjöberg och Lees (2023:1) hävdar att "det är inte huvudsakligen brottsligheten som påverkar tryggheten i samhället" och att de otrygghetsproblem som finns i samhället inte kan lösas med brottsförebyggande åtgärder, detta baserat på en

forskningssammanställning av Sahlin Lilja (2023:4ff). Motsatsen är också sann, samhällets brottsproblem kan inte lösas enbart med trygghetsfrämjande insatser, även om otrygghet förstås är ett samhällsproblem i sin egen rätt som kräver relevanta insatser. Uittenbogaard (2020:35) menar att i områden som är särskilt brottsdrabbade bör fokus ligga på att först säkerställa lag och ordning. Brottsförebyggande insatser bör därför prioriteras över trygghetsskapande insatser, först när säkerheten nått en acceptabel nivå bör trygghetsfrämjande åtgärder sättas in.

Ceccato (2024:21ff) menar att rädsla kan ses dels som en *dispositionell egenskap*, ett personlighetsdrag som är relativt stabilt över tid, dels som ett

Figur 4. Faktorer som påverkar trygghet.
Efter Sjöberg & Lees (2023:2)

övergående *situationsbetingat tillstånd* där någon är rädd för en mörk tunnel på natten men inte på dagen. Rädsla kan även skiljas i *funktionell rädsla*, försiktighetsåtgärder till följd av en adekvat riskbedömning som minskar oro och brottsutsatthet, som att låsa cykeln. *Dysfunktionell rädsla* däremot begränsar individens rörlighet genom undvikande av det offentliga rummet, men har närmast obefintlig påverkan på risken att bli brottsutsatt då många brott sker i hemmet av närstående. Ceccato (2024:56) visar i en studie av brott och rädsla för brott i kollektivtrafiken att de platser där människor känner sig tryggast är de platser där det är mest sannolikt att brott begås, vilket stärker bilden av att trygghetsupplevelsen inte alltid är relaterad till faktisk brottsutsatthet.

2.2.3 Samverkan och kunskapsbaserat arbete

Brottsförebyggande rådet, Brå (2025:10ff), menar att det lokala brottsförebyggande arbetet bör vara kunskapsbaserat och bygga på samverkan. Med *samverkan* avses att "parterna tillför sina specifika resurser, kompetenser och kunskaper" till det brottsförebyggande arbetet (a.a.:12). *Kunskapsbaserat arbete* ges en utförlig definition som lyder:

Ett kunskapsbaserat arbete är ett arbete som utgår från en lokal lägesbild och utformas utifrån evidens- och erfarenhetsbaserade metoder. Det innebär att arbeta systematiskt och strukturerat mot brottsproblem.

- Grundar sig på kunskap om brottsproblemets omfattning, struktur och utveckling.
- Utgår från analys av möjliga bakomliggande orsaker till brottsproblemet.
- Är riktat mot orsakerna till brottsproblemet.
- Består av insatser som är, så långt det går, beprövade eller utvärderade.
- Är återkommande reviderat utifrån uppföljning eller utvärdering. (Brå u.å.a)

Forkby m.fl. (2023:304) menar att en effektiv brottsförebyggande samverkan bygger både på *know-how* (manualer, metoder och utvärderingar) och *know-who* (möten, relationer och upparbetade erfarenheter). Samverkansformer, sett som styrningsmodell, är dock inte okomplicerat då de kan ses som en förskjutning av politiskt ansvar där tjänstepersoner kan få hantera mandat som deras tjänstebeteckning inte innefattar (a.a.:96–100). Att göra gränsdragningar mellan olika professioners befogenheter är inte enkelt och kan leda till konflikter, särskilt om det finns osäkerhet kring kunskapsområdet och målen för samverkan (a.a.). Sarnecki och Carlsson (2021:119) lyfter fram avsaknaden av lokal analytisk kompetens i fråga om metoder för kartläggning, analys, implementering och utvärdering som ett hinder för samverkan mellan polis och kommuner.

2.2.4 Tidigare studier av brottsförebyggande inom kommunal fysisk planering

Ceccato, Vasquez, Langefors, Canabarro och Petersson (2019:15) sammanställde på uppdrag av Boverket en systematisk litteraturoversikt kring brottsförebyggande planeringsåtgärder i Sverige och internationellt. Författarna menar att det finns en brist på referentgranskad forskning från Sverige och att de flesta studier fokuserar på upplevd otrygghet på ett generellt plan samt på belysningsåtgärder (Ceccato m.fl. 2019:113ff). I ramen för samma uppdrag genomfördes dock en enkätstudie med svar från 138 planerare och 90 trygghets- och säkerhetssamordnare kring hur brottsförebyggande perspektiv tas om hand i samhällsbyggnadsprocessen (a.a.:123–140). Nedan lyfts några resultat fram från denna enkätundersökning som är väsentliga även för detta arbetes frågeställningar:

- 66 procent av kommunerna saknar policy- eller styrdokument för utformningen av brottsförebyggande fysiska åtgärder vid planering (a.a.:132)
- 25 procent av kommuner använder inte ett brottsförebyggande perspektiv vid planering av nya områden, däremot tas hänsyn till brandrisk och trafiksäkerhet (a.a.)
- 21 procent av planerare känner inte till begreppet *CPTED* och 29 procent känner inte till termen *situationell brottsprevention* (a.a.:127)
- Naturlig övervakning tas upp som viktig av 63 procent av svarande men bara sex procent svarar att de "alltid" placerar hus på ett sätt som främjar överblick av andra hus i närheten (a.a.:129)
- Trygghetsfrågorna får ofta en undanskymd plats i planprocessen (a.a.:134)
- Funktionshindrades, barns och äldres perspektiv får större utrymme i planeringen än ungdomars (a.a.:127)
- Samarbete mellan kommunens fysiska planerare och dess trygghets- och säkerhetssamordnare sker främst kopplat till framtagande av översiktsplaner och till viss del vid framtagande av fördjupade översiktsplaner, medan samarbetet är väsentligt mindre i detaljplaneskedet och nästan obefintligt i bygglovsskedet (a.a.:135)
- 45 procent av trygghetssamordnare svarar att de "inte alls" är involverade i detaljplaneprocessen (a.a.)
- Gällande formerna för samverkan är aktiv konsultation ovanligt, de flesta kontakter är ganska ytliga, exempelvis e-postmeddelanden eller remisser (a.a.:136)
- Medan det i vissa kommuner finns "en stark grund för trygghetsarbete" råder det i flera kommuner en svag konsensus kring vad arbetet egentligen ska syfta till: "i flera kommuner anser man att mycket tid ägnas åt att diskutera och förklara grunderna för trygghetsarbetet, om och om igen" (a.a.:137)
- En stor andel svaranden uttryckte en önskan om tydligare riktlinjer och mer kunskap bland arkitekter och planerare (a.a.)

2.3 UTSATTA OMRÅDEN

Polisen (2023:9) definierar *utsatta områden* som geografiskt avgränsade platser som präglas av låg socioekonomisk status och kriminell påverkan på lokalsamhället. I *särskilt utsatta områden* är boende även obenägna att delta i rättsprocessen, vilket gör det svårt för polisen att fullfölja sitt uppdrag. I flera städer finns utsatta områden och särskilt utsatta områden i närheten av varandra, vilket ökar risken för att kriminella individer eller nätverk samverkar mellan områdena. Totalt finns 59 utsatta områden med 600 000 invånare, sex procent av Sveriges befolkning (a.a.; Bergström 2024:53).

2.4 BROTTSKONCENTRATION

Ceccato (2024:13, 17) definierar *brottskoncentration* som "platser eller anläggningar där oproportionerligt många brott sker", något som hon menar inte fått tillräcklig uppmärksamhet från praktiker och forskare. Ett närmast synonymt begrepp från internationell forskning är *hot spots* som definieras som "små platser där förekomsten av brott är så frekvent att det är mycket förutsägbart, åtminstone under en ettårsperiod" (Ceccato 2024:18). Exempelvis begicks 66 procent av brott och ordningsstörningar i ett köpcenter i Stockholm i bara 16 procent av butikerna (Ceccato 2024:18). Ceccato (2024:38ff) menar att brottskoncentration ofta kan representeras med en *J-kurva* där en liten andel av platserna står för en stor andel av brottsändelserna, något som även kan beskrivas som *80/20-regeln* eller *Paretoprincipen*. Weisburd, Groff och Yang (2014:31-33) kom fram till att hälften av alla anmälda brott i Seattle varje år begås på bara 5 procent av de cirka 30 000 gatuavsnitt som finns i staden. På nästan 80 procent av gatusegmenten registrerades inga brott alls. Sherman (1995, i Thodelius & Ceccato 2022:10) fann att brottsligheten är sex gånger mer koncentrerad till plats än den är till individ, och koncentrationen håller sig stabil över tid. Personer som begår brott på hot spots är ganska obenägna att flytta på sig, genom att rikta insatser dit så minskas inte bara brottsligheten på den platsen utan det uppstår även positiva *överflyttningseffekter* där brottsligheten minskar även på närliggande platser. Detta utan att antalet brott ökar på andra ställen, brottsligheten flyttar alltså inte på sig till andra områden (a.a.).

2.5 LAG (2023:196) OM KOMMUNERS ANSVAR FÖR BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

I den statliga utredning som föregick lagen beskrivs problembilden som att "vissa kommuner, särskilt de mindre, inte prioriterar det brottsförebyggande arbetet tillräckligt", detta utifrån Brås uppföljningar av hur kommuner arbetar med brottsprevention (SOU 2021:145). De tre områden som utredningen särskilt pekar ut är skolan, socialtjänsten och samhällsbyggnadsprocessen, men kommunerna avgör själva vilka åtgärder de vill vidta utifrån deras lokala förutsättningar (a.a.:149).

Lagtexten som trädde i kraft 1 juli 2023 är förhållandevis kortfattad och generellt formulerad (SFS 2023:196). Kommunerna ska ta fram en *lägesbild* över de

lokala brottsproblemen (4 §) samt, med lägesbilden som underlag, besluta om en *brottsförebyggande åtgärdsplan* (5 §). Det finns ingen uttrycklig hänvisning till fysisk planering i lagtexten men lagens sjunde paragraf stadgar att:

7 § Arbetet med lägesbilden och åtgärdsplanen ska i den utsträckning som det är lämpligt integreras med sådant analys- och planeringsarbete som sker i enlighet med andra författningar.

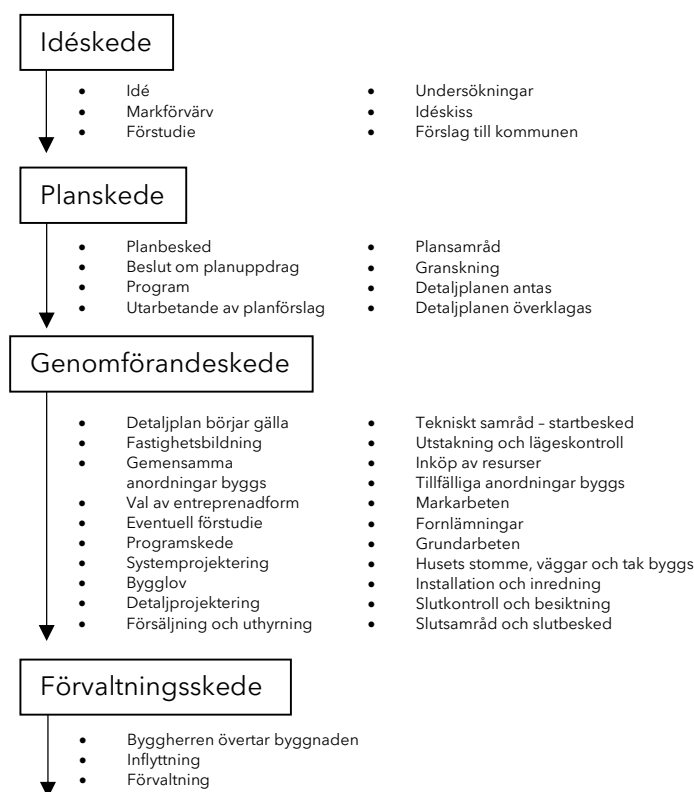
Utifrån lagstiftarens intentioner som redovisats i utredningen ovan är det lätt att tolka att planläggning enligt plan- och bygglagen (SFS 2010:900), är ett sådant område som ska integreras i framtagandet av den brottsförebyggande åtgärdsplanen. Så tolkar även kriminologiprofessorn Henrik Andershed (u.å.) den sjunde paragrafen. Utöver detta innehåller lagen ett antal paragrafer om hur kommunen ska leda och samordna det lokala brottsförebyggande arbetet. En övergångsbestämmelse finns om att kommuner inte behöver besluta om en åtgärdsplan enligt 5 § förrän den 1 juli 2024. Lagen uppdaterades även 1 april 2025 med en ny paragraf om att kommuner får bedriva kamerabevakning på platser dit allmänheten har tillträde (14 §).

Ceccato (2024:190) menar att det finns stora möjligheter att förbättra sättet som brottsprevention integreras i stadsplanering, där den nya lagen utgör en pusselbit. Enligt henne skapar de nya lagkraven ett behov av bättre kunskapsunderlag kring de stadsmiljöer där det sker oproportionerligt många brott, något som även bör integreras i framtagandet av kommunala översiktsplaner (a.a.:11). Genom ett proaktivt förhållningssätt där säkerhetsperspektivet finns med tidigt i planprocessen kan planerare och arkitekter utforma staden rätt från början enligt Ceccato (a.a.:15). Avslutningsvis menar hon att för att arbetet ska bli framgångsrikt behöver kunskapen öka hos planeringens aktörer, inte bara på kommunal nivå utan även på nationell nivå där tydliga riktlinjer behövs som stöd för lokala aktörer (a.a.:190).

2.6 SAMHÄLLSBYGGNADSPROCESSEN OCH KOMMUNAL FYSISK PLANERING

Fysisk planering handlar om att reglera hur mark- och vattenområden får användas, var bebyggelse och infrastruktur ska ligga och hur den bör vara utformad (Boverket 2023). Med *fysisk planering* avses i detta arbete i första hand kommunernas detaljplanearbete som sker inom ramen för plan- och bygglagen, PBL. Även kommunal översiktsplanering kan innefattas, medan regional fysisk planering inte står i undersökningens fokus. Begreppet *stadsplanering* används ibland synonymt med fysisk planering, detta begrepp har både en bredare och en snävare betydelse. Bredare såtillvida att stadsplanering avser staden som helhet, snarare än att fokusera på enskilda avgränsade stadsbyggnadsprojekt (Abarkan 2019). Snävare såtillvida att det endast avser städer och tätorter, inte hela

kommunen eller landsbygden. *Samhällsplanering* är ett paraplybegrepp där fysisk planering ingår, men som även omfattar många former av icke-rumslig planering som inte berör förändringar av den fysiska miljön direkt (MSB 2024). Sammantaget kan begreppet *samhällsbyggnadsprocessen* användas som en benämning på hela den långa process från att en idé väcks till att en byggnad står inflyttningsklar och börjar att förvaltas. Samhällsbyggnadsprocessen kan beskrivas som en kedja med många inblandade aktörer där det som görs i ett skede påverkar och skapar förutsättningar för nästa skede (Boverket 2025). Hur väl olika aktörer lyckas samverka i planeringsskedet och bygglovsskedet avgör de kvaliteter som den byggda miljön får (a.a.). Byggföretagen (2024:5) beskriver samhällsbyggnadsprocessen som en process i 38 steg, indelade i fyra skeden:

Figur 5. Samhällsbyggnadsprocessen. Efter Byggföretagen (2024:5).

2.6.1 Brottsförebyggande utifrån PBL

Plan- och bygglagen är den lag som i första hand styr kommunal fysisk planering. Lagtexten nämner varken brottsprevention eller trygghet, begreppen finns inte med bland de utpekade allmänna intressena i lagens andra kapitel (Boverket 2024:55). I PBL:s 2 kap. 3 § 2 p. framgår däremot att planläggningen ska syfta till "en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper", i lagens förarbeten nämns dock inga kopplingar till trygghet eller brottsförebyggande (a.a.). I 2 kap. 5 § 1 p. PBL stadgas att bebyggelse ska "lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet med hänsyn till människors hälsa och säkerhet", med säkerhet avses här olycksrisker och inget i förarbetena talar för en koppling till brottsprevention (a.a.). Utifrån detta drar Boverket (a.a.:56)

slutsatsen att "det saknas tydligt stöd i PBL för att beakta trygghetsaspekter". Boverket (a.a.) menar vidare att detta riskerar leda till att andra frågor får företräde i planprocessen samt att det brottsförebyggande perspektivet inte genomsyrar kommunen som helhet, vilket är avsikten med *Lag (2023:196)*.

3. METOD

I detta kapitel förklaras hur undersökningen har utformats för att kunna besvara studiens frågeställningar samt vilka analysmetoder som använts.

3.1 FORSKNINGSSTRATEGI

Creswell och Creswell (2018:3f) skiljer mellan tre huvudsakliga forskningsstrategier:

- *Kvantitativ forskning* kännetecknas av att samla in numeriska data genom instrumentmätning eller slutna formulär som sedan analyseras med statistiska metoder, detta för att deduktivt kunna testa teorier och hypoteser enligt en given mall för hur forskningsrapporter ska se ut. Att minska forskarens påverkan (bias) samt att kunna generalisera och replikera forskningsresultatet ses i regel som viktigt inom denna forskningstradition (a.a.).
- *Kvalitativ forskning* innebär ett större fokus på att utforska och förstå individers och grupper subjektiva meningsskapande, ofta genom att använda öppna frågeformuleringar samt att studera ord och språkanvändning. Inom denna forskningsprocess används oftare en induktiv metod där forskaren har en större roll i att själv tolka sina forskningsdata, medan den skrivna forskningsrapporten har en mer flexibel struktur (a.a.).
- *Metodkombination* betyder att kombinera kvantitativa och kvalitativa data. Det grundläggande antagandet inom denna forskningsstrategi är att genom att integrera kvalitativa och kvantitativa data ges en djupare förståelse utöver den information som fås av de olika datatyperna på egen hand (a.a.).

De tre övergripande forskningsstrategierna Creswell och Creswell (2018:5-11) för fram kan även kopplas till fyra filosofiska världsåskådningar:

- *Postpositivism* innebär ett antagande om determinism: att världen styrs av kausala lagar där orsaker följs av verkan och att forskaren med noggrann empirisk mätning och objektiva metoder kan testa teorier om verkligheten genom att ställa upp hypoteser som antingen förkastas eller får stöd. Detta görs ofta genom reduktionism, där fenomenet som ska studeras bryts ner i mindre beståndsdelar så att specifika variabler kan studeras, gärna experimentellt. Postpositivismen är ofta associerad med kvantitativ forskning (a.a.).
- *Socialkonstruktivism* är ett synsätt där människors sociala förståelse av verkligheten står i fokus. Eftersom människors meningsskapande har stor variation försöker forskaren ta med komplexiteten av olika synsätt snarare än att begränsa undersökningen till bara ett fåtal kategorier eller idéer. Med breda och generella frågeställningar finns en öppenhet för att se nya mönster och skapa nya teorier på ett induktivt vis, snarare än att utgå från en etablerad teori. Socialkonstruktivismen är ofta associerad med kvalitativ forskning (a.a.).
- *Den transformativa världsåskådningen* har som utgångspunkt att forskningen behöver göra mer för att ta ställning för marginaliserade individer och grupper samt ta hänsyn till frågor om makt, social rättvisa, diskriminering och förtryck.

Inom detta ryms ett brett spektrum av olika kritiska åskådningar som exempelvis marxism, feminism, postkolonialism eller queerteori. I detta perspektiv behöver forskningen vara kopplad till en politisk förändringsagenda för att motverka samhällets sociala ojämlikheter. Den transformativa åskådningen kan sägas bygga vidare på en i grunden socialkonstruktivistisk verklighetsbild och är tydligt kritisk mot hur postpositivismens homogeniserande anspråk om generell och allmängiltig kunskap kan verka blind för samhällets heterogenitet och strukturella ojämlikheter samt ofta osynliggör exempelvis kvinnors, rasifierades eller underprivilegierades erfarenheter. Samtidigt grundar sig åskådningen i en kritik mot hur socialkonstruktivistisk forskning bara beskriver olika samhällsproblem utan att ta tydlig ställning eller utforma åtgärder för att förändra samhället (a.a.).

- *Pragmatism* är en filosofisk ståndpunkt som fokuserar på handlingar, situationer och konsekvenser snarare än generella teoretiska eller kausala antaganden. Tyngdpunkten ligger på problemlösning och tillämpningar, vad som fungerar i praktiken. Därmed blir valet av metod inte lika avgörande, det viktiga är problemet och alla olika metoder kan användas på ett pluralistiskt vis för att få kunskap om problemet. Pragmatismen är ofta associerad med metodkombination som forskningsstrategi (a.a.; Denscombe 2018:232).

Arkitekten och forskaren Eva Minoura (2019:27) menar att arkitektur "förenar mätbara och upplevelsemässiga kvalitetsaspekter", därmed skulle en kombination av både kvantitativa och kvalitativa inslag passa för arkitekturforskning. I detta arbetes kontext rör forskningsfrågorna dels fysiska strukturer, som lättare låter sig undersökas med kvantitativa metoder, dels komplexa sociala fenomen som synen på brottslighet, där definitionen av vad som utgör brottsliga beteenden i sig kan ses som en social konstruktion som har förändrats genom tiderna och där ett kvalitativt angreppssätt kan leda till djupare förståelse. Därför kommer detta arbete utgå från *metodkombination* som forskningsstrategi. Denna forskningsstrategi kan även motiveras utifrån *pragmatiska* filosofiska antaganden där problemet står i centrum. Arbetet syftar till att underlätta lösningar på brottsproblemet, där kunskaper och metoder från olika strategier kan ingå som en del i undersökningen. Eftersom pragmatism är en handlingsorienterad filosofi passar det väl in för ett arbete som undersöker hur kommuner i praktiken använder fysisk planering för att lösa ett större samhällsproblem. Syftet med arbetet är även att praktikerna, de kommunala planerarna, ska kunna ha nytta av forskningsresultatet, snarare än att i första hand bidra till den akademiska teoribildningen i ämnet.

3.2 FORSKNINGSDESIGN

En forskningsdesign är en specifik undersökningsinriktning inom de övergripande forskningsstrategierna som styr undersökningens upplägg (Creswell & Creswell 2018:11f).

Inom den kvantitativa forskningsstrategin kan det handla om olika typer av *experimentella undersökningar*, vilket är vanligt inom medicinsk vetenskap och

psykologi, men även *surveyundersökningar* eller *longitudinella studier* där data från enkäter eller strukturerade intervjuer används för att kunna generalisera svar från ett mindre urval till en större population (a.a.).

Inom den kvalitativa forskningsstrategin finns en stor variation av forskningsdesigner. *Narrativa studier* undersöker enskilda människors livshistorier i form av en berättelse. *Fenomenologiska studier* utgår från beskrivningar av flera individers levda erfarenhet av ett gemensamt fenomen. *Grundad teori* handlar om att genom flera steg av datainsamling och kategorisering utveckla en generell teori som är grundad i undersökningsdeltagarnas synsätt. *Etnografi* innebär att genom observationer och intervjuer studera språk, handlingar och beteendemönster som delas av en kulturell grupp i en naturlig miljö över en längre tid. *Fallstudier* går ut på att skapa en detaljerad analys av ett eller flera enskilda fall genom att använda flera olika metoder under en längre tidsperiod. Exempel på andra forskningsdesigner inom det kvalitativa fältet är *deltagarbaserad aktionsforskning* och *diskursanalys* (a.a.:13f).

Med metodkombination som forskningsstrategi finns ett flertal varianter på hur kvantitativa och kvalitativa data kan undersökas och integreras. *Konvergerande metodkombination* är en forskningsdesign där forskaren samlar in kvantitativa och kvalitativa data ungefär samtidigt för att sedan sammanfoga informationen vid tolkningen av resultaten, detta för att få en heltäckande analys av forskningsproblemet. *Förklarande sekventiell metodkombination* betyder att forskaren först genomför kvantitativ forskning och analyserar resultaten för att sedan bygga vidare på detta och förklara resultaten i mer detalj med kvalitativ forskning. *Utforskande sekventiell metodkombination* är en motsatt sekvens där kvalitativa data först samlas in och analyseras för att sedan övergå till en kvantitativ fas (a.a.:14f).

Detta arbete kommer genomföras som en *förklarande sekventiell metodkombination* där kvantitativa data först kommer samlas in och analyseras från ett urval av svenska kommuner, för att på så vis kunna generalisera studiens resultat till svenska kommuner i stort. Därefter kommer även kvalitativa data från ett urval av kommunerna samlas in och analyseras för att ge en djupare förståelse för varför det kvantitativa resultatet ser ut som det gör.

3.3 METODER FÖR DATAINSAMLING OCH ANALYS

Braun och Clarke (2021:38) definierar *metoder* som teoretiskt oberoende verktyg och tekniker, där den inramande teorin bestäms separat. Detta kan skiljas från färdiga *metodologier* som exempelvis grundad teori, diskursanalys eller interpretativ fenomenologisk analys, där det teoretiska ramverket är en sammankopplad del av metoden. Nedan följer de metoder som valts för att besvara forskningsfrågorna. I kapitel 6 presenteras undersökningens empiriska material närmare, samt hur de valda analysmetoderna har tillämpats.

3.3.1 Fördjupad litteraturstudie

Utöver den områdesöversikt som redovisats i föregående kapitel som allmän introduktion till ämnesområdet gjordes även två ytterligare litteraturstudier för att besvara forskningsfrågorna om vilka teorier och metoder som är av relevans för brottsförebyggande fysisk planering. Johannessen, Tufte och Christoffersen (2019:93) menar att litteraturstudier kan genomföras på olika sätt och att det inte finns någon fastslagen mall, men att de ska vara strukturerade och ha ett tydligt syfte samt en analys av den genomgångna litteraturen. David och Sutton (2016:70) menar att två bra frågor att ställa sig vid genomgång av litteraturen är:

1. Vad har texterna gemensamt?
2. Hur skiljer de sig från varandra?

Detta för att röra sig från en simpel katalogisering till syntetisering och kritisk utvärdering av de lästa texterna. David och Sutton (2016:70f) menar vidare att det inom samhällsvetenskapen är ovanligt med den typ av mycket systematiska litteraturstudier, eller metaanalyser, som ofta förekommer i naturvetenskapliga forskningsfält. De flesta samhällsvetenskapliga litteraturstudier är av karaktären *narrativa genomgångar*, där det är omöjligt att vara lika systematisk i urval och analys som i en metaanalys (a.a.).

3.3.2 Dokumentstudier

Dokumentstudier berör i första hand tryckta eller skrivna källor, men även bilder kan analyseras (Duffy 2005:125). Ett källkritiskt förhållningssätt är viktigt vid analys av dokument, forskaren bör inte acceptera innehållet i källan okritiskt utan granska materialet utifrån exempelvis skevhet och äkthet (a.a.:130–132). En viktig distinktion är mellan primär- och sekundärkällor, där primärkällor är ursprungsdokument och sekundärkällor är tolkningar eller omskrivningar av primärkällor (a.a.:125). En viktig fördel med dokument är att forskaren relativt snabbt och enkelt kan samla in stora mängder data, men även att dokumenten är beständiga och lätt kan granskas av andra forskare (Denscombe 2018:338).

3.3.3 Intervjuer

Semistrukturerade intervjuer innebär att intervjuaren har en lista med ämnen och frågor, men ordningsföljden är flexibel och ger utrymme till intervjupersonens egna reflektioner samt till intervjuarens spontana följdfrågor (Denscombe 2018:268f). Fördelar med intervjuer är att de kan ge fördjupad information kring ett ämne och användas för att bättre förstå vad intervjupersonerna tycker är viktigt ur sitt perspektiv (a.a.:292ff). Samtidigt är intervjuprocessen tidskrävande, intervjuvaren blir subjektiva och är inte nödvändigtvis helt sanningsenliga, intervjupersonernas svar kan också färgas av intervjuarens identitet eller sätt att ställa frågor. Etiska överväganden blir också centrala gällande intervjupersoners samtycke, anonymitet och risken för känsliga eller kränkande frågor (a.a.).

3.3.4 Kvantitativ innehållsanalys

Kvantitativ innehållsanalys är en metod för att analysera dokument och texter där forskaren på ett systematiskt sätt kvantifierar innehållet utifrån i förväg formade kategorier, exempelvis genom att mäta och jämföra förekomsten av vissa ord eller begrepp i ett noggrant urval av källor (Bryman 2018:357ff; Duffy 2005:129f; Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2004:219–232). En central del i metoden är utformandet av en kodningsmanual med tydliga kodningsinstruktioner som gör att det analyserade textinnehållet kan föras över till ett kvantitativt kodningsschema (Bryman 2018:369–373). För att säkerställa kodningsschemats kvalitet rekommenderas att det först provas i en pilotstudie för att bedöma hur väl det kan tillämpas på det undersökta materialet (a.a.). Fördelarna med kvantitativ innehållsanalys är att det kan betraktas som en transparent och objektiv metod som är lätt att upprepa samt att den är flexibel och kan anpassas för många olika datatyper (a.a.:377ff). Utmaningarna med analysmetoden är att:

- Kodningen inrymmer ett visst mått av tolkning från forskarens sida
- Det är svårt att få svar på varför ett resultat ser ut som det gör utan att kombinera metoden med kvalitativ innehållsanalys och/eller intervjuer
- Det lätt blir ett ateoretiskt mätande som fokuserar på det som går att mäta snarare än det som är viktigt
- Precis som dokumentstudier generellt är metoden beroende av kvaliteten och trovärdigheten i de dokument som den bygger på (a.a.)
- Kvantitativa analyser fungerar bättre med stora datamängder, därför bör så stor mängd data som möjligt samlas in (Denscombe 2018:350)

3.3.5 Kvalitativ innehållsanalys

Braun och Clarke (2021:40) menar att kvalitativ innehållsanalys utvecklades från kvantitativ innehållsanalys. Kvalitativ innehållsanalys består inte av en enda metod utan förekommer i många olika varierade former och utföranden, författarna beskriver det som en stor familj med många syskon, där *tematisk analys* tillhör en närbesläktad familj som också har flera förgreningar. Tematisk analys och kvalitativ innehållsanalys beskrivs av Braun och Clarke (2021:39f) som de analysmetoder som är mest lika varandra, de är parallella utvecklingar som överlappar i stor utsträckning och ofta blandas samman, så till den grad att de av vissa anses synonyma. Detta arbete utgår från ett urval av principerna i Braun och Clarkes (2022) tematiska analys, men väljer att benämna metoden kvalitativ innehållsanalys för att betona släktskapet mellan arbetets två använda analysmetoder. Precis som det finns en mängd varianter av kvalitativ innehållsanalys finns det ett brett spektrum av inriktningar inom tematisk analys, från postpositivistiska tillämpningar till konstruktionistiska varianter (Braun och Clarke 2022:176, 236). Istället för att göra en djupare genomgång av dessa ontologiska och epistemologiska nyansskillnader ligger detta arbetes fokus på de huvudsakliga element som är gemensamt för metoden/metoderna och hur de konkret kan tillämpas. Braun och Clarke (2022:10) beskriver det som att det inom tematisk analys finns klara riktlinjer

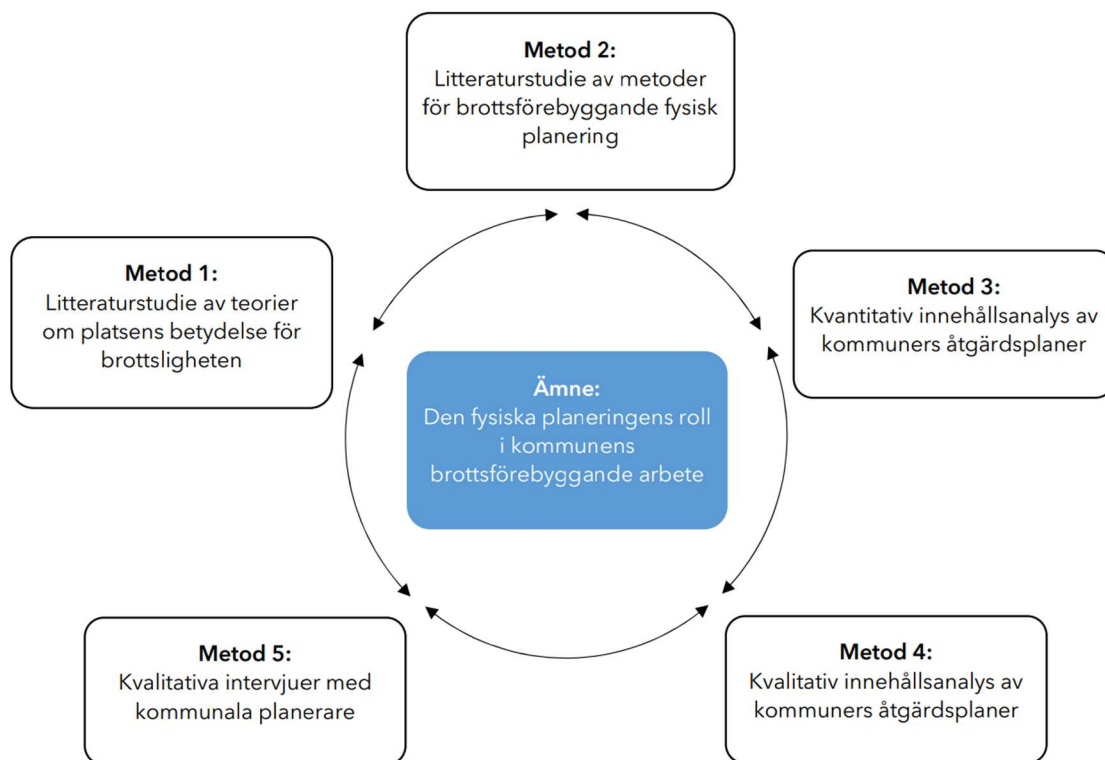
för arbetsprocessen, men inga fasta regler. Kortfattat kan arbetsprocessen förstås i sex faser, som inte behöver ske strikt linjärt:

1. Bekanta sig med datamaterialet
2. Kodning
3. Formulera preliminära teman
4. Utveckla och granska teman
5. Förbättra, definiera och namnge teman
6. Renskrivning (Braun & Clarke 2022:35f)

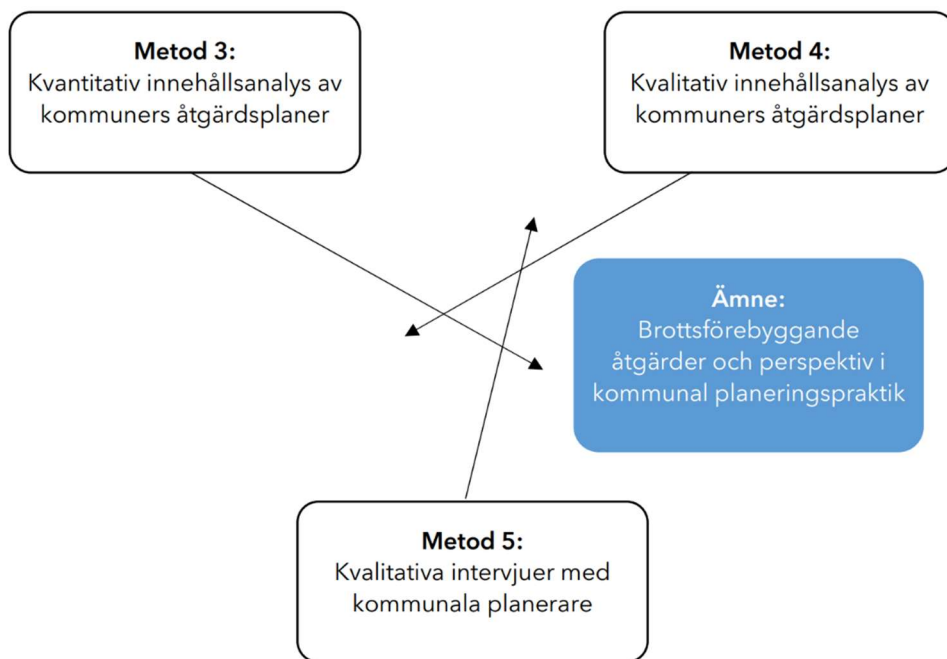
Esaiasson m.fl. (2004:248f) menar att god praxis för kvalitativ textanalys är att som forskare redovisa sina tolkningar genom: a) sammanfattande referat av texten, b) citat av nyckelpassager och c) argumenterande slutsatser där det framgår klart vad som är egna analyser.

3.4 TRIANGULERING

I valet av metodkombination som forskningsdesign ligger ofta ett antagande om att forskningsämnet kan förstås bättre om det undersöks med olika metoder och betraktas ur flera perspektiv, något som även benämns med begreppet *triangulering* (Denscombe 2018:226f). I denna studie sker trianguleringen dels genom att flera olika informationskällor används (se Figur 6), för att ge en bred bild av det undersökta fenomenet. Dels genom att använda flera olika metoder för att undersöka samma fenomen (se Figur 7), för att kunna jämföra fynden från en metod med fynden från en annan metod.

Figur 6. Informationstriangulering – för en mer fullständig bild

Figur 7. Triangulering mellan metoder - för ett mer träffsäkert resultat

4. FÖRDJUPAD LITTERATURSTUDIE

Litteratursökningen har skett på motsvarande sätt som beskrivits i inledningen till kapitel 2, se Figur 1, med huvudsaklig skillnad att nyckelorden varit inriktade på de specifika teorier och metoder som successivt identifierats under arbetets gång. Litteraturstudierna är i formen av narrativa genomgångar, vilket beskrivits i avsnitt 3.3.1.

4.1 LITTERATURSTUDIE 1: TEORIER OM PLATSENS BETYDELSE FÖR BROTTSLIGHET

I detta avsnitt kommer forskningsfrågan om vilka teorier som kan användas till att förklara den fysiska miljöns påverkan på brottsligheten att besvaras. Urvalet av teorier är därmed begränsat främst till de perspektiv som på något sätt berör miljöns betydelse, eller ingår som underliggande beståndsdelar i teorier om den fysiska miljön. I detta kan även ingå teorier som förnekar den fysiska miljöns betydelse för brottsligheten. Några av de teorier som tas upp tillhör utpräglat det socialpreventiva fältet, dessa ges en redogörelse då de framkommit i den empiriska dokumentstudien (se Figur 24). Detta för att ge ett bredare perspektiv på frågan och underlätta analyskapitlets tolkningar. Även om inriktningen har legat på den fysiska miljöns egenskaper så har det i praktiken varit svårt att skilja mellan den fysiska och den sociala miljön i flera fall. Många författare uttrycker sig kring *plats*, *miljö* eller *omgivning* i allmänhet, vilket kan antas innebära både den fysiska och den sociala miljön. En begreppsmässig skiljelinje är kanske inte heller ändamålsenlig, exempelvis föreslår Utredningen Framtidens socialtjänst att planläggning enligt PBL ska ta hänsyn till sociala aspekter samt att översiktsplanen ska ange inriktning inte bara för den fysiska miljön utan också för den sociala miljön (SOU 2021:155).

4.1.1 Rational choice-teorin

Rational choice-teorin härstammar från 1700-talets upplysningsfilosofer men fick ett uppsving igen under 1970- och 1980-talen genom den ekonomiska forskningen (Sarnecki & Carlsson 2020:165). Teorins grundval är *homo economicus*, att människan är förnuftig och styrs av sitt egenintresse. I denna syn är brottslingen en rationell person som fattar beslut om att begå brott när denne gynnas av det efter att först ha vägt brottets fördelar mot brottets risker. Eftersom brottslingen drivs av att maximera sin lust och minimera sin olust kan brottsligheten minskas genom att göra det svårare och mer riskfyllt att begå brott, vilket påverkar brottslingens nytto kalkyl (a.a.).

Dodge och Tomlin (1987, i Bergström 2024:95f) skiljer mellan två olika kriminella tankeprocesser:

1. proaktivt kriminellt tänkande, PKT, som kännetecknas av ett planerande, uträknande, resultatorienterat och målstyrt beteende
2. reaktivt kriminellt tänkande, RKT, som består av impulsiva, oansvariga och känslomässiga beteenden förknippade med tristess, hot och frustration

I denna syn är brottslingen inte endast rationell utan även känslostyrd och benägen till spontana infall, även om vissa brottslingar och vissa brottstyper är mer av den utpräglad rationella arten (a.a.).

4.1.2 Biologisk determinism

Mot 1800-talets slut fick tanken om den fria viljan kritik, den italienske fängelseläkaren och psykiatriprofessorn Cesare Lombroso (1876, i Sarnecki & Carlsson 2020:168) menade att det var ett orimligt antagande att alla människor skulle vara lika brottsbenägna. Lombroso lanserade istället den socialdarwinistiska idén om *homo criminalis*, där kriminella individer skiljer sig från laglydiga medborgare genom sina fysiologiska brister. Denna idé fick stort inflytande även i Sverige genom psykiatrikern Olof Kinberg som i sin bok *Varför bli människor brottsliga?* hävdade att brottslighet var ett förutbestämt, medfött drag:

Så som varje praktisk kriminolog vet finns det individer hos vilka den naturliga tendensen till asociala handlingar är så stark, att de alltid kommer att begå brott, likgiltigt i vilken miljö de befinna sig.

(Kinberg 1935:93, i Sarnecki & Carlsson 2020:180)

4.1.3 Social desorganisationsteori

Chicagosociologen Ernest Burgess (1925:340) delade in staden i fem zoner som gradvis expanderar utåt i takt med att staden växer. Shaw och McKay (1942, i Sarnecki & Carlsson 2020:189ff) fann att brottslighet och sociala problem var koncentrerade i Zon 2, den äldsta bostadsdelen nära centrum som successivt äts upp av det centrala affärsdistriktet (Zon 1) med stigande markpriser, bebyggelse i förfall och rivningar. I väntan på gentrifiering bor fattiga och nyanlända tillfälligt här med låga hyror på rivningskontrakt. Området benämns *övergångszon* (*zone in transition*) då människor flyttar därifrån till bättre områden så fort möjlighet uppstår (a.a.). Relationerna mellan människor i dessa områden var opersonliga och ytliga, med splittrade familjer och avsaknad av sociala institutioner som kyrkor, föreningar och bra skolor. Länkarna mellan människor var svaga och det är denna *sociala desorganisation* som ses som orsaken till den höga brottsligheten (a.a.). Shaw och McKay (a.a.) fann att den höga brottsligheten var oförändrad oavsett vilka etniska grupper som för stunden bodde i området vilket ledde till slutsatsen att brottsligheten inte låg i människornas bakgrund utan i omständigheterna i området. Brottsligheten är i denna syn socialt överförd, det är omgivningen som är brottsalstrande (a.a.).

Social desorganisationsteori har använts för att förklara uppkomsten av gäng i Sverige där tillhörighet till sådana grupperingar ger unga män resurser och en känsla av gemenskap som annars saknas i området de bor (Sarnecki & Carlsson 2020:501).

4.1.4 Kollektiv förmåga

Kollektiv förmåga som begrepp lanserades 1997, men tar sin utgångspunkt i social desorganisationsteori (Gerell, Ivert & Mellgren 2018:7). Begreppet avser sammanhållning mellan de boende i ett bostadsområde och deras kapacitet att agera gemensamt genom att utöva kontroll över området för att upprätthålla normer om lag och ordning. Kollektiv förmåga mäts ofta med enkäter där boende svarar på deras tillit till sina grannar och vilka förväntningar som finns att ingripa mot brott och oordning. I en amerikansk studie visades ett starkt samband mellan kollektiv förmåga och förekomsten av våld i Chicago (Sampson m.fl. 1997, i Gerell, Ivert & Mellgren 2018:7f). Kollektiv förmåga kan förstås som en form av *socialt kapital* som kan stärkas av organiserade sociala nätverk i området (Gerell, Ivert & Mellgren 2018:8). Gerell (2017) har undersökt sambandet mellan gatuvåld, anlagda bränder och bostadsområdets kollektiva förmåga i Malmö och menar att problemet ofta förstås på en för hög skalnivå:

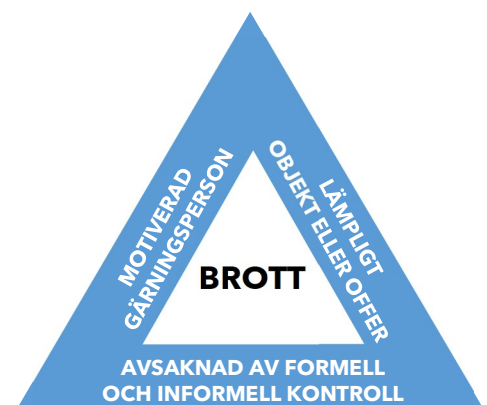
Sammanfattningsvis visar avhandlingen att vi bör fokusera på små geografiska enheter för att förstå brott, och att vi kanske då snarast bör prata om utsatta gator eller kvarter snarare än bostadsområden. [...] Genom att fokusera på gatan, gården eller kvarteret snarare än stora bostadsområden och stärka de boendes kollektiva förmåga kanske det går att vända utvecklingen. (Gerell 2017:65)

4.1.5 Rutinaktivitetsteorin

Cohen och Felson (1979, i Sarnecki & Carlsson 2020:240ff) menar att samtliga dessa förutsättningar krävs för att ett brott ska kunna begås:

1. Närvaron av en motiverad förövare
2. Närvaron av ett lämpligt brottsobjekt
3. Avsaknaden av kapabla väktare

Cohen och Felson (a.a.) hävdar att kriminologin ägnat sig för mycket åt människors brottsbenägenhet snarare än att studera själva brottshandlingarna i sin kontext. De menar att brottslighet är förknippat med vardagslivets rutiner och bör förstås som en vardagsaktivitet som inträffar på de tider och de platser där ovanstående tre villkor är uppfyllda. Teorin berör inte brottsbenägenheten, den antar att en viss mängd motiverade förövare finns och fokuserar istället på de strukturella villkor som påverkar närvaron av brottsobjekt eller frånvaron av kontroll. Brottsligheten förändras när våra vardagsrutiner förändras:

Figur 8. Brottstriangeln.
Efter Brå (u.å.a.)

- När människor spenderar mer tid på nätet ökar nätrelaterad brottslighet, medan annan brottslighet minskar
- Ökning av antalet bilar leder till fler tillfällen för bilstölder
- Ökad arbetslöshet innebär att fler är hemma dagtid, detta försvårar för inbrottstjuvar som är vana att kunna stjäla ostört på dagen när de boende är på sina arbeten (a.a.)

4.1.6 Brottsmönsterteorin

Ceccato (2024:34f) beskriver brottsmönsterteorin som en vidareutveckling av rutinaktivitetsteorin med inslag av Lynchs (1960) begrepp för hur människor orienterar sig i stadsmiljön med hjälp av mentala kartbilder. Några av utgångspunkterna är att brottslingar rör sig på samma sätt som andra i staden, de rör sig oftast inte längre än de måste och hittar brottsobjekt under sina vardagsresor i områden de är bekanta med, *medvetenhetsutrymmen*. Utifrån relativt stationära aktivitetsnoder som hem, skola och affärsdistrikt väljs ofta måltavlor för brott nära dessa noder eller i de stråk som förbinder noderna (a.a.).

4.1.7 Broken windows-teorin

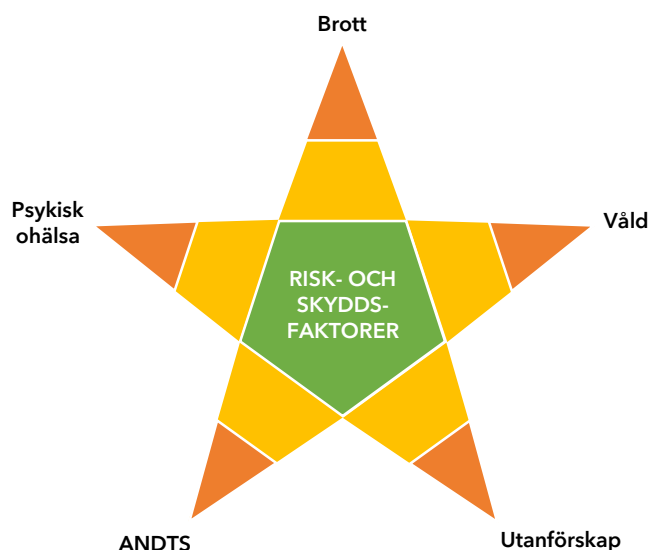
Broken windows-teorin bygger på tanken om ett sluttande plan, om inte små ordningsproblem som klotter, skadegörelse eller trasiga fönsterrutor åtgärdas fort så inbjuder det snabbt fler till att ignorera reglerna (Kelling & Wilson 1982). Teorin kan ses som ett uttryck för att tillståndet i den fysiska miljön och tillståndet i den sociala miljön speglar och påverkar varandra, där fysisk ordning kan spå på den sociala ordningen, och vice versa. Att snabbt agera mot tecken på fysiskt förfall blir därmed viktigt vid sidan av att markera mot sociala övertramp. Ceccato (2024:54) menar att tecken på fysisk förslumning är en viktigare faktor för upplevelsen av otrygghet snarare än förekomsten av faktisk brottslighet. Hur det som upplevs som ordnat och störande rapporteras kan också skilja sig från plats till plats och vara en spegling av sociala segregationsmönster. Exempelvis ökar upplevelsen av ordning i områden när fattiga och minoritetsgrupper flyttar in, vilket inte behöver vara detsamma som faktiska störningar (a.a.).

4.1.8 Situationell handlingsteori (SAT)

Wikström (i Isacson 2016) menar att psykologer tenderar att överdriva individuella egenskaper och att sociologer överdriver miljöns inflytande. SAT har en integrerande ambition att överbrygga dessa perspektiv för att skapa en modell av hur individens egenskaper interagerar med den omgivande miljön. Wikström (a.a.) menar vidare att människor i grunden styrs av regler och moraluppfattningar, snarare än egenintresse. Detta kan ses som ett avsteg från ett rent rational choice-resonemang. Miljöfaktorer har effekt genom att de på både kort och lång sikt påverkar det "moraliska klimat" som formar individens moral och i vilket individen agerar i stunden (Wikström 2023:98-106).

4.1.9 Risk- och skyddsfaktorer

Utredningen om kommunernas brottsförebyggande ansvar (SOU 2021:75-78) kategoriserar risk- och skyddsfaktorer som ett perspektiv inom social brottsprevention, snarare än situationell brottsprevention. Bergström (2024:74f) lägger stor vikt vid risk- och skyddsfaktorer och listar totalt 22 riskfaktorer på individnivå eller samhällsnivå tagna från den amerikanska psykologen Glenn Walters. Bergström (a.a.) väljer även att lägga till en punkt om skolan i listan. Av de elva riskfaktorer som Bergström (a.a.) listar på samhällsnivå är det endast tre som i begränsad omfattning rör den fysiska boendemiljön. Dessa handlar om social desorganisation i bostadsområdet till följd av hög arbetslöshet, stor in- och utflyttning samt att kriminella normer finns etablerade i bostadsområdet. Johansson (2021:3-5) har gjort en kunskapssammanställning, *Risk- och skyddsfaktorer – vad vet vi och vad kan göras med kunskapen*, som inte listar några riskfaktorer kopplat till fysisk miljö. För skyddsfaktorerna listas endast en som är kopplad till den fysiska miljön: grönområden vid boende, och den är endast kopplad till psykisk ohälsa, inte uppkomsten av kriminalitet (a.a.:6-7). Johansson (a.a.:13) menar samtidigt att en avgränsning av kunskapssammanställningen behövdes där stadsplanering föll bort, trots att det finns mer att hämta där. Om Johanssons (2021) sammanställning av risk- och skyddsfaktorer används som enda teoretisk grund för det brottspreventiva arbetet leder det rimligen till slutsatsen att fysiska åtgärder inte bör prioriteras. Risk- och skyddsfaktorer marknadsförs och sprids av Länsstyrelsen Stockholm (u.å.) som ett "preventionspaket" för en rad sociala problem, där *preventionsstjärnan* är ett sätt att visualisera hur samma risk- och skyddsfaktorer hänger samman med en rad olika socialt nedbrytande fenomen.

Figur 9. Preventionsstjärnan. Efter Johansson (2021:2).

4.2 LITTERATURSTUDIE 2: METODER FÖR BROTTSFÖREBYGGANDE FYSISK PLANERING

I detta avsnitt kommer forskningsfrågan om metoder för brottsförebyggande fysisk planering att besvaras. Inom metodbegreppet kan det rymmas flera olika betydelser. Det kan handla om *undersökningsmetoder* för att studera brottslighetens omfattning och karaktär på en befintlig plats. *Processtöd* som är inriktade på hur planeringsprocessen ska gå till väga för att integrera ett brottsförebyggande perspektiv är ett annat alternativ. Det kan också vara fråga om konkreta *designguider* med färdiga rumsliga lösningar.

4.2.1 Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)

CPTED är ett tillämpat perspektiv med inriktning mot arkitektur och stadsplanering. Några tidiga studier som legat till grund för perspektivet gjordes av bland andra stadsplaneraren Kevin Lynch (1960), stadsbyggnadsteoretikern Jane Jacobs (1961) och arkitekten Oscar Newman (1972) medan själva begreppet CPTED myntades 1971 av Ray Jeffery (Thodelius & Ceccato 2022:48). Tidiga versioner av perspektivet fokuserade främst på urban design i form av exempelvis Newmans (1976) detaljerade designriktlinjer för *defensible space*, medan senare utvecklingar inte bara ser till den fysiska miljöns betydelse utan även lägger till sociala aspekter, något som benämns första respektive andra generationens CPTED (Cozens, Saville & Hillier 2005:329). CPTED brukar delas in sex delar:

- **Territorialitet**

Newman (1972:51) definierar territorialitet som den fysiska miljöns förmåga att skapa upplevda zoner av tillhörighet. Territoriell design syftar till att öka boendes känsla av ägandeskap och kontroll över omgivningen närmast hemmet. Detta kan åstadkommas genom tydlig gestaltning av gränser mellan allmän och privat mark i form av verkliga eller symboliska markörer, exempelvis staket, häckar, nivåskillnader, kontrasterande markbeläggningar eller skyltar (Cozens, Saville & Hillier 2005:331).

- **Övervakning**

Övervakning avser den naturliga övervakning som uppstår av människors rörelsemönster längs stråk i det offentliga rummet samt förmågan till överblick som bland annat ges av antal, utformning och placering av fönster. Även formell övervakning i form av vakter eller polispatruller samt mekanisk övervakning i form av kameror och belysning kan bidra (a.a.:331ff). Idén om *ögon på gatan*, att människors naturliga övervakning gynnar trygghet och säkerhet på stadens trottoarer formulerades av Jacobs (1961:64). Jacobs (a.a.:428) menade att det krävs mer än endast gatubelysning för att uppnå detta, det behövs tätbebyggda funktionsblandade kvarter med lägre våningshöjder för att skapa levande gator och maximera övervakning och rörelse under hela dygnet, något som isolerade höghus inte lyckas med.

- **Tillträdeskontroll**

Tillträdeskontroll syftar till att göra det svårare att få åtkomst till brottsobjekt samt öka förövarens upplevelse av risk. Detta kan ges dels av territorialitets- och övervakningsstrategierna ovan, dels mekaniskt i form av lås, passersystem eller grindar. Fotgängares obegränsade tillträde genom stora bostadskvarter har pekats ut i flera undersökningar som en faktor som ökar brottsligheten (Cozens, Saville & Hillier 2005:335ff).

- **Aktivitetsstöd**

Aktivitetsstöd handlar om att utforma platser på ett sådant sätt att användandet av platsen uppmuntras, då människors närvaro och rörelse stärker den naturliga övervakningen och kan avskräcka kriminell närvaro. Funktionsblandning, att placera bostäder ovanför handelslokaler, kan bidra till att minska risken för exempelvis inbrott i jämförelse med funktionsseparerade områden där brottslingar kan verka ostört under vissa tider på dygnet (a.a.:337).

- **Image och underhåll**

Skadegörelse och synliga tecken på förfall kan snabbt locka till sig fler brott och skapa bilden av att ingen bryr sig om området eller kommer ingripa om något händer. Övergivna hus exempelvis kan bli en magnet för missbrukare och drogförsäljare. Att boende och platsförvaltare mår om skötsel och underhåll är ett tecken på social kontroll och kan signalera att brott i detta område inte är accepterat eller lönar sig (a.a.:337f).

- **Skalskydd**

Skalskydd fokuserar på traditionellt fysiskt brottskydd i form av larmsystem samt svårforcerade lås, dörrar, fönster och stängsel som ökar brottsansträngningen eller fördröjer intrång. Att dra sig tillbaka bakom höga murar kan dock vara kontraproduktivt då ömsesidiga övervakningsmöjligheter försämras medan image och aktivitet i det offentliga rummet tar skada (a.a.:338f).

Cozens, Saville och Hillier (2005:343) argumenterar för att CPTED-principer bör standardiseras i planprocess och lagstiftning för att undvika att upprepa designmisslyckanden från förr. Engdahl och Lindgren (2021:152) beskriver hur CPTED fått ett stort genomslag i Storbritannien och Nederländerna. I Storbritannien finns lagfästa regler och riktlinjer för stadsplanering och bostadsbyggande, *Secured by Design* (SBD), där utbildade experter hos polisen granskar och kvalitetssäkrar alla planer och ritningar enligt en nationell standard. Även i Nederländerna ges bygglov enbart till projekt som uppfyller vissa lagstadgade krav på säkerhet och trygghet (a.a.). I Sverige däremot har sådana lagkrav hittills avvisats, där exempelvis Boverket (1998:143) menat att utbildning och information istället för regler är en mer naturlig väg som följer svensk tradition. Ekblom (2011) menar att ett hinder mot vidare spridning av CPTED är att de grundläggande begreppen är otillräckligt definierade och förstådda vilket försvårar enhetlig implementering. Ur

arkitektursynvinkel är en annan svaghet att koncepten saknar grafiska visualiseringar, vilket kunde göra mycket för att bättre kommunicera designprinciperna (a.a:25).

Ceccato (2024:181ff) beskriver hur CPTED-principer användes vid en renovering av ett bibliotek i Stockholm och hur detta tillsammans med andra insatser ledde till goda resultat vid en utvärdering i jämförelse med två kontrollbibliotek. Minoura (2016, 2019) visar i en avhandling hur territoriell design av svenska bostadsgårdar bidrar till ökad användning och upplevd trygghet. Territoriell design av bostadsgårdar är dock inte okontroversiellt i den svenska praktiken. Det finns i planerarkåren en aversion mot det som uppfattas som "grindsamhällen", men begreppet är illa förstått och definierat där exempelvis en inhägnad villatomt, kringbyggda stadskvarter, kollektivboenden, äldreboenden eller skolgårdar inte ses som exkluderande enklaver trots att de inte är allmänt tillgängliga (Ceccato, Lord & Levin 2024:6ff; Boverket 2024:77ff). Grindsamhällen är inte möjliga med nuvarande lagstiftning, att enskilda kvarter i regel förutsätts vara allmänt tillgängliga när de bebyggs med just flerbostadshus bygger på en missuppfattning där kvartersmark jämföras med allmän plats trots att de inte delar samma grundläggande egenskaper (Grundström:2018:20).

Det går att se skiljelinjer i litteraturen gällande hur stor vikt kriminologer från olika länder fäster vid den fysiska miljöns roll för brottsprevention. Medan den amerikanske kriminologiprofessorn Steven P. Lab (2023:55–84) i sin grundbok *Crime Prevention* ägnar ett helt kapitel åt CPTED och betydelsen av den fysiska miljön så omnämns CPTED endast en gång i ett svenskt motsvarande verk, *Introduktion till kriminologi, Volym II: Straff och prevention* (Sarnecki & Carlsson 2021:160).

4.2.2 CEN/TR 14383-2 - försök till en europeisk brottsförebyggande standard

Arbetet för brottsförebyggande stadsplanering har också gett upphov till försök att skapa en gemensam standard i Europa. Internationellt kunskapsutbyte inom standardisering av brottsförebyggande åtgärder har förekommit länge, exempelvis jobbade nederländska experter i början av 1980-talet med nationella standarder för inbrottsskydd som baserades på Svenska Stöldskyddsföreningens testmetoder och nordiska standarder som då ansågs ligga långt före i standardiseringshänseende (Grönlund, Korthals Altes, van Soomeren & Stummvoll 2014:11).

I denna fråga påbörjades standardiseringsarbetet 1995 och som ett led i detta togs en förstandard fram 2002. Sverige röstade emot att anta denna förstandard utifrån farhågor att dess innehåll skulle krocka juridiskt med plan- och bygglagens (PBL) bestämmelser och det nationella självbestämmandet, snarare än att man motsatte sig förstandens innehåll (Grönlund m.fl. 2014:13). 2005 beslöts på europeisk nivå att inte försöka göra en juridiskt bindande europeisk standard (EN) utan att klassificera det som en teknisk rapport (TR), vilken inte får något inflytande över nationella standarder. Detta då det ansågs att det skulle innebära för stora politiska svårigheter att enas i frågan (Landzelius & Thodelius 2017:14f).

SIS-CEN/TR 14383-2:2008: Brottsförebyggande genom stadsplanering och byggnadsutformning – Del 2: Stadsplanering är en s.k. teknisk rapport och därmed inte en svensk standard (SIS 2008:1). Grönlund m.fl. (2014:41) pekar på att trots att dokumentet översatts till svenska så har det förmodligen aldrig använts i planeringssyfte. En tidig version användes dock vid planeringen av Hammarby Sjöstad kring millenieskiftet. Få har varit intresserade av att köpa standarden med hänsyn till dess höga pris och avsaknad av marknadsföring (Grönlund m.fl. 2014:46).

4.2.3 BoTryggt

Bo Tryggt 01 och *Bo Tryggt 05* var handböcker för planering och byggande som togs fram av Polisen (2005:5) och beskrevs som en "de facto-standard för brottsförebyggande". 2016 lämnades projektet över till den ideella Stiftelsen Tryggare Sverige som 2020 utkom med en ny utgåva: *BoTryggt2030*.

Handboken bygger bland annat på principerna i CPTED, rutinaktivitetsteorin och broken windows-teorin samt är utformad för att kunna tillämpas vid översiktsplanering, detaljplanering, projektering, bygglovsskedet, byggande och förvaltning (Uittenbogaard 2020:19ff). Kärnan i handboken består av ett stort antal checklistor med riktlinjer för olika skeden och

skalnivåer som utgår från principerna i Figur 10, där det övergripande målet är att uppnå en blandning av användare och målgrupper när byggnaden är inflyttningsfärdig (a.a.:37ff). Varje riktlinje finns även grafiskt illustrerad.

Figur 10. Principerna i BoTryggt2030.
Efter Uittenbogaard (2020:38)

4.2.4 Trygghetsvandringar

Trygghetsvandringar har i tidigare kartläggningar visat sig vara den vanligast förekommande metoden vad gäller säkerhet och trygghet bland svenska kommuner (Ceccato 2024:168). En trygghetsvandring innebär att en grupp människor går runt i ett område för att inventera det utifrån upplevd trygghet. Vid inventeringen noteras otrygga platser samt fysiska omständigheter som kan bidra till upplevelsen. Inventeringen kan sedan användas som underlag för eventuella åtgärder (a.a.). Virtuella trygghetsvandringar har använts som planeringsverktyg i projekt i Finland (Ceccato 2024:174f).

5. ANALYTISKT RAMVERK

I detta kapitel redogörs för studiens teoretiska utgångspunkter och hur dessa kan bidra till en fördjupad förståelse i analysen av det empiriska materialet. De teoretiska perspektiv som används som grund för analysen bör ligga i linje med vald forskningsstrategi och forskningsdesign. Då detta arbete har en pragmatisk utgångspunkt innebär det att ett antal olika "färdiga" teorier som kan säga något om undersökningsobjektet har övervägts. I slutändan valdes dock att forma ett eget analytiskt ramverk. Detta ramverk baseras på perspektiv och begrepp som framkommit genom områdesöversikten och de fördjupade litteraturstudierna.

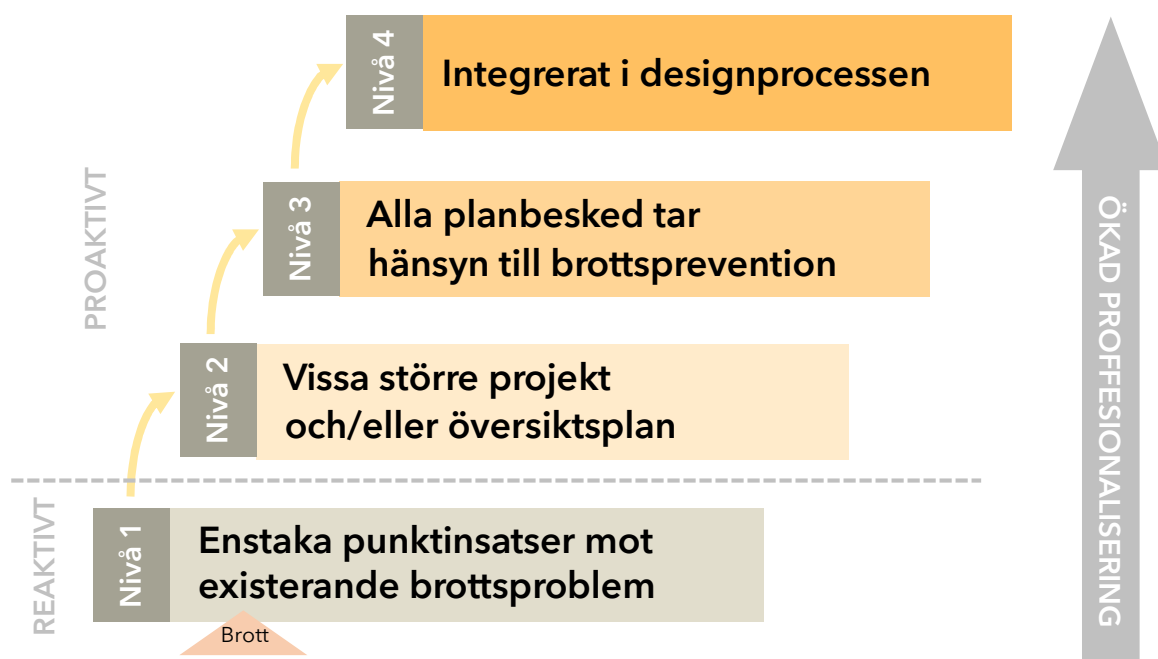
Tabell 3. Analytiskt ramverk

Planeringens förhållningssätt	<i>Proaktiv</i>
	<i>Reaktiv</i>
Planeringens kunskap	<i>Teoriförankrad</i>
	<i>Ateoretisk</i>
Planeringens tydlighet	<i>Vaga begrepp</i>
	<i>Tydliga begrepp</i>
	<i>Ospecifika åtgärder</i>
	<i>Utvärderingsbara åtgärder</i>
Planeringens metoder	<i>Använder kända metoder</i>
	<i>Oklara metoder/uppfinner egna metoder</i>
Planeringens roll	<i>Stor roll</i>
	<i>Liten roll</i>
	<i>Geografiskt omfattande</i>
	<i>Geografiskt avgränsad</i>

Planeringens förhållningssätt

Ceccato (2024:162f) skiljer mellan de två olika handlingsfönster det innebär att dels proaktivt implementera säkerhetsriktlinjer i planeringsstadiet av nya områden, dels sätta in reaktiva säkerhetsåtgärder i ett redan existerande område. Wikström (2023:14) menar att det lokala brottsförebyggande arbetet är för reaktivt och defensivt, det är inriktat på att hantera redan identifierade brottsproblem. I stället bör proaktiva och offensiva insatser ske på ett tidigt stadium samt pågå långsiktigt för att påverka de förhållanden som ger upphov till kriminogena miljöer. Även arbetsmetoden *problemorienterat polisarbete* (POP) utgår på ett liknande sätt från att polisens vardagliga arbete är för reaktivt och händelsestyrt, de ägnar sig främst åt att reagera på brott som redan skett, snarare än att arbeta proaktivt genom att analysera händelsen och vidta åtgärder för att det inte ska ske igen (Sarnecki & Carlsson 2021:182f). Inom fysisk planering skulle detta proaktiva förhållningssätt kunna innebära att alla nya bostadsområden planeras och byggs med brottsförebyggande designlösningar från början snarare än att dyra åtgärder såsom rivningar och ombyggnationer sätts in först när det redan har uppstått brottsproblem på vissa platser, vilket förmodligen blir kostsammare i längden.

Davey och Wootton (2016:9) menar att professionellt brottsförebyggande arbete inom stadsplanering och urban design kan delas in i fyra mognadsnivåer som spänner från en i huvudsak reaktiv ansats kopplat till existerande brottsproblem, till ett proaktivt hänsynstagande där brottsprevention är en integrerad del i alla designprocesser.

Figur 11. Crime Prevention Capability Maturity Model, efter Davey & Wootton (2016:9).

Planeringens kunskap

Flera författare påpekar den utmaning som olika aktörers brist på kunskap, kompetens och teoretisk förankring innebär i det brottsförebyggande arbetet (Wikström 2023:31; Andersson & Nilsson 2017:216; Ceccato m.fl. 2019:191; Sarnecki & Carlsson 2021:116; Boverket 2019:5f). Denna kritik riktar sig mot flera samhällsnivåer: politiska beslutsfattare, Brottsförebyggande rådet (Brå), Polismyndigheten men även lokala aktörer som kommunala tjänstepersoner. Exempelvis visar en undersökning att bland kommunernas brottsförebyggande samordnare är det endast hälften som någon gång gått en utbildning i brottsförebyggande arbete (SOU 2021:86). Utifrån denna bakgrund går det att anta att fysiska planerarens kunskap om brottsförebyggande arbete och åtgärdsmetoder troligtvis inte är bättre än de professioner som har det brottsförebyggande arbetet som huvuduppgift. Därför blir det intressant att studera vilka kunskapsanspråk som ligger till grund för planeringen i form av förankring i vetenskapliga teorier.

Planeringens tydlighet

Enligt den statliga utredning som föregick *Lag (2023:196)* gör kommunerna i praktiken sällan skillnad mellan brottsförebyggande och trygghetsskapande

åtgärder (SOU 2021:127f). Hur ett problem definieras styr i stor utsträckning vilka åtgärder som väljs för att lösa problemet. Därför är det av intresse att studera hur begreppen brottsförebyggande respektive trygghetsskapande definieras och förstås inom planeringen liksom om planeringen gör någon åtskillnad mellan dessa begrepp. Om begreppsanvändningen är otydlig, kombinerat med en bristande teoretisk orsaksförståelse, kan detta leda till åtgärder vars syfte och mål inte heller är tydligt definierade. Effekten av dessa åtgärder blir därmed svårt eller omöjligt att utvärdera. För att avgöra om kommunernas åtgärder är utvärderingsbara eller inte används den välkända metoden för målformulering *SMARTa mål* (Doran 1981). I svensk översättning finns dessa i en mängd varierande ordalydelser, men detta arbete utgår från Dorans (1981) ursprungliga formulering. Nedan följer min översättning av Dorans (1981:36) definition:

- *S*pecifik – rikta sig mot ett specifikt område att förbättra.
- *M*ätbar – kvantifiera eller i varje fall föreslå en resultatindikator.
- *A*nsvarstilldelning – specificera vem som ska göra det.
- *R*ealistisk – beskriv vilka resultat som realistiskt sett kan uppnås, givet tillgängliga resurser.
- *T*idssatt – specificera när resultat(en) kan uppnås.

Uittenbogaard (2020:33) menar att konkretiserade SMARTa målsättningar bör vara en utgångspunkt i ett strukturerat brottsförebyggande implementeringsarbete på kommunal nivå. Även Brå (2025:69ff) menar att "[v]äl formulerade mål underlättar styrningen, ger vägledning för genomförandet och är en nödvändig grund för uppföljning" och rekommenderar SMARTa målformuleringar som en grund för åtgärdsplaner.

Planeringens metoder

I litteraturstudie 2 redovisas ett antal brottsförebyggande perspektiv, metodstöd och åtgärdsprogram som riktar sig mot stadsplanering. Tidigare undersökningar visar dock att kännedomen bland planerare om metoder som exempelvis CPTED är låg (Ceccato m.fl. 2019:127). Därför är det givande att studera i hur stor utsträckning etablerade program och metoder nämns eller används i kommunerna, eller om det snarare är improviserade tillvägagångssätt som dominerar.

Planeringens roll

Det finns skilda syner kring vilken roll fysisk planering bör spela i det brottsförebyggande arbetet. Vissa aktörer och författare (SOU 2021:149; Ceccato & Petersson 2019:109) sätter stark tilltro till stadsplaneringens möjligheter att minska brottsligheten. Andra forskare (Andersson & Nilsson 2017:26–28, 145–149, 216–219) är skeptiska till det situationella perspektivet och tanken att stadsplaneringen är en effektiv brottsförebyggare, vilket de ser som en nygammal social ingenjörskonst, de pekar snarare på strukturella politiska och ekonomiska faktorer som avgörande. Wikström (2023:27–30, 88f) uttrycker viss skepsis mot inriktningen på det situationella arbetet och lyfter snarare skolan som en viktig samhällsinstitution för ungas moralbildning. Sarnecki och Carlsson (2021:160) lägger förhållandevis litet

fokus på stadsplaneringens roll och CPTED men varnar för s.k. *gated communities*, grindsamhällen för förmögna grupper som leder till segregation. Boverket (2024:3, 111–125) framstår som avvaktande och några tydliga nationella riktlinjer inom området har inte formulerats i Sverige, till skillnad från situationen i Storbritannien och Nederländerna där det sedan länge funnits välutvecklade system för brottsförebyggande planering och byggande. I praktiken arbetar nästan en fjärdedel av kommuner inte med brottsförebyggande i fysisk planering (Ceccato m.fl. 2019:126).

Vilken roll kommunal fysisk planering *bör* spela i det brottsförebyggande arbetet är en fråga som legat utanför detta arbetes avgränsning. Arbetets ambition har varit att undersöka hur stor roll den brottsförebyggande planeringen har i kommunerna i nuläget. Formuleringen stor respektive liten roll gör inte anspråk på att endast kvantifiera svaret i form av exempelvis frekvensmätning, det kan lika gärna handla om vilken vikt, tyngd eller budget som fästs vid åtgärderna, även om antalet åtgärder numerärt är få. I planeringens roll ingår också att undersöka om de brottsförebyggande åtgärderna är en generell angelägenhet för hela stadens/kommunens yta, eller om de är geografiskt begränsade till specifika områden.

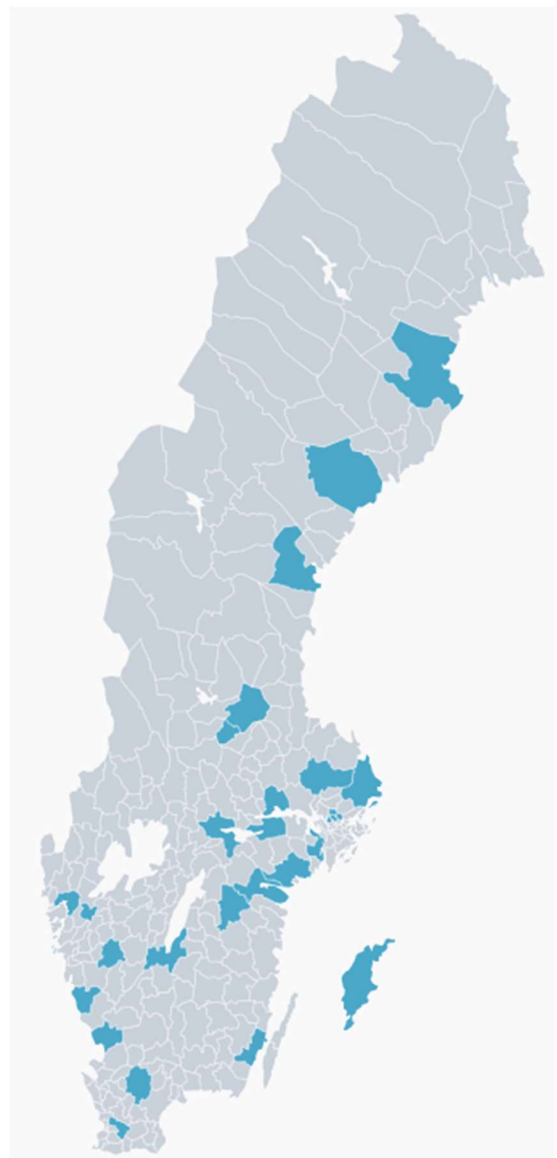
6. EMPIRI FRÅN KOMMUNER

I detta kapitel presenteras undersökningens empiriska material, hur urvalsprocessen skett samt hur analysen har genomförts.

6.1 ÅTGÄRDSPLANER ENLIGT LAG (2023:196) OM KOMMUNERS ANSVAR FÖR BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

Utredningen om kommunernas brottsförebyggande ansvar beskriver att åtgärdsplanerna syftar till att tydliggöra och kommunicera de konkreta förebyggande åtgärderna för att kunna tjäna som ett instrument för prioritering och beslutsfattande (SOU 2021:170–172). Utredningen poängterar att både brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder kan förekomma i planen, men att det kan vara viktigt att skilja dessa åt då typen av problem är avgörande för valet av åtgärd. Vidare pekar utredningen även ut att åtgärdsplanen bör integreras med samhällsplaneringsarbetet som sker enligt PBL (a.a.). Genom stöd till kommunerna från Brå (2024, u.å.b) och Länsstyrelserna finns en tydlig mall för hur åtgärdsplanen ska utformas och tas fram.

Då studiens syfte är att undersöka den fysiska planeringens roll i kontexten av hela kommunens brottsförebyggande arbete bedömdes det lämpligt att studera dessa kommunövergripande åtgärdsplaner, snarare än dokument som endast berör fysisk planering. Åtgärdsplanerna har fördelen att de alla är framtagna vid i stort sett samma tidpunkt och för samma syfte, vilket underlättar jämförbarhet mellan kommuner, även om kommunerna varierar något i hur de utformar och namnger dokumentet. Detta arbete strävar i första hand efter att undersöka den kommunala *praktiken*, faktiska åtgärder och arbetssätt, snarare än *retoriken*, de allmänna målsättningarna, varför valet att analysera handlingsinriktade planer föreföll naturligt.

Figur 12. Geografisk fördelning av de 28 undersökta kommunerna

Urval av åtgärdsplaner

Utifrån resonemanget om brottslighet som ett urbant fenomen i avsnitt 2.1 valdes att begränsa urvalet till Sveriges 50 största kommuner. Till de kommuner som inte haft åtgärdsplanen offentligt tillgänglig på sin webbplats skickades en begäran om allmän handling, se Bilaga 4. 22 kommuner kunde inte undersökas då de antingen inte har antagit en brottsförebyggande åtgärdsplan ännu eller inte besvarat begäran om allmän handling.

Tabell 4. Undersökta åtgärdsplaner.

	Kommun	BASFakta kommun		BASFakta åtgärdsplan		Beslutsinstans
		Befolknings- mängd (SCB 2025)	Antal utsatta/särskilt utsatta områden (Polisen 2023)	Antal sidor i dokumentet	Datum antaget	
1.	Borlänge	51 425	1/0	16	2025-03-04	Lokala Brå
2.	Borås	114 872	0/2	18	framgår ej	framgår ej
3.	Eskilstuna	107 203	3/0	Excel-ark	framgår ej	framgår ej
4.	Falun	59 945	0/0	19	2024-10-22	Kommunstyrelsen
5.	Gotland	60 971	0/0	6	2025-01-16	Regionstyrelsen
6.	Halmstad	106 084	1/0	12	2024-11-26	Kommunstyrelsen
7.	Hässleholm	52 114	0/0	90	2024-09-04	Kommunstyrelsen
8.	Järfälla	88 950	1/0	23	2024-10-21	Kommunfullmäktige
9.	Jönköping	147 654	1/0	5	2025-01-30	Kommunfullmäktige
10.	Kalmar	72 704	0/0	8	framgår ej	framgår ej
11.	Linköping	168 035	0/1	30	2023-12-14	Kommundirektör
12.	Lund	131 590	0/0	16	framgår ej	framgår ej
13.	Norrköping	144 980	2/0	7	framgår ej	framgår ej
14.	Norrtälje	66 585	0/0	17	2024-06-03	Kommunstyrelsen
15.	Nyköping	58 344	0/0	11	2024-06-11	Kommunfullmäktige
16.	Örebro	160 140	1/1	47	2024-08-27	Kommunstyrelsen
17.	Örnsköldsvik	55 443	0/0	15	2024-09-03	Kommunstyrelsen
18.	Skellefteå	78 150	0/0	Excel-ark	framgår ej	framgår ej
19.	Sollentuna	77 624	1/0	35	2024-06-03	Kommunstyrelsen
20.	Sundsvall	99 048	0/0	9	2025-01-27	Kommunfullmäktige
21.	Södertälje	102 911	2/2	4	framgår ej	framgår ej
22.	Trollhättan	59 003	1/0	12	2024-11-13	Kommunstyrelsen
23.	Täby	77 744	0/0	7	framgår ej	Kommunstyrelsen
24.	Uddevalla	57 010	0/0	8	2024-06-13	Strategiska Brå
25.	Upplands Väsby	50 323	0/0	31	2024-04-29	Kommunstyrelsen
26.	Uppsala	248 016	1/0	43	2024-06-11	Kommunstyrelsen
27.	Varberg	69 070	0/0	4	2024-06-25	Kommunstyrelsen
28.	Västerås	160 634	1/0	20	framgår ej	framgår ej

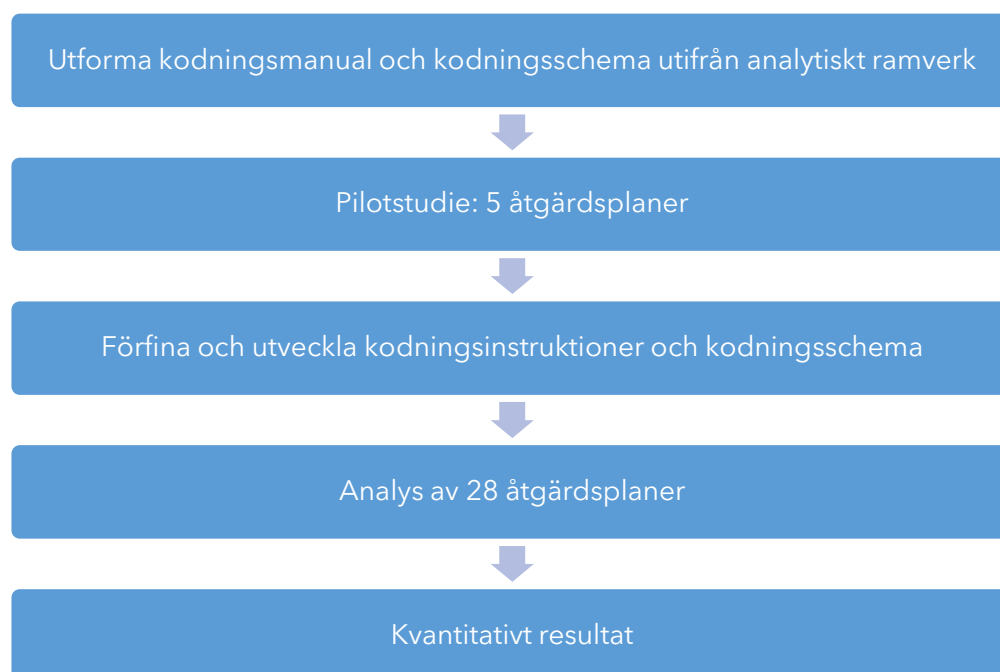
Kvantitativ innehållsanalys

En pilotstudie genomfördes på fem kommuner för att förfina kodningsschemat och utveckla kodningsmanual och kodningsinstruktionerna. Kodningsmanualen kan ses i Bilaga 1.

Tabell 5. Exempel på ifyllt kodningsschema

Kommun	Antal åtgärder inom fysisk planering	varav åtgärder för både nybyggda och befintliga områden	varav åtgärder för nybyggda områden	varav åtgärder för befintliga områden	varav ospecifika åtgärder	varav utvärderingsbara åtgärder	Antal åtgärder inom andra områden	Antal teorier	Antal kända metoder	Antal fokusområden
Kommun X	1	1	0	0	1	0	30	0	0	4

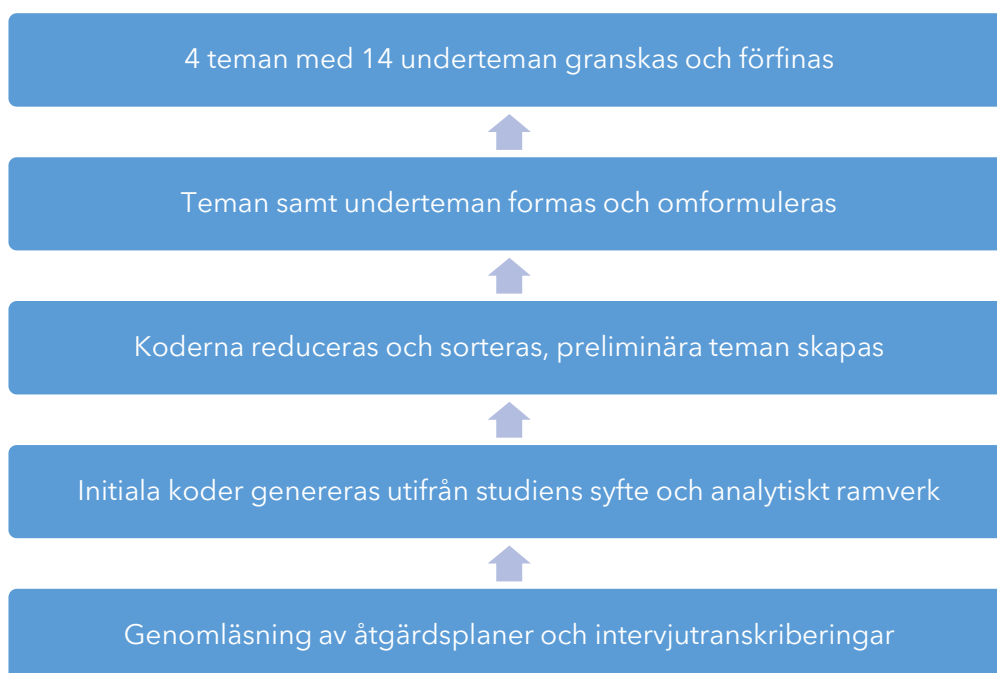
Generellt om kodningen kan sägas att en relativt snäv definition av fysisk planering och planeringsåtgärder tillämpats där det i många fall krävts uttrycklig hänvisning till stadsplanering, samhällsplanering eller stadsbyggnadsförvaltningens ansvarsområden. Följaktligen har färre antal åtgärder kodats, det kan förekomma fler åtgärder där fysisk planering är involverad, men där detta inte säkert kan utläsas. Att en åtgärd berör den offentliga miljön i största allmänhet är inte tillräckligt, då detta kan omfatta många andra aktörer.

Figur 13. Deduktiv metod för kvantitativ innehållsanalys

Kvalitativ innehållsanalys

Vid genomläsningen av åtgärdsplanerna valdes ca 300 textavsnitt ut som relevanta utifrån uppsatsens ämne och frågeställningar. Dessa textavsnitt kodades sedan utifrån innehåll med ett antal olika koder, vilka slutligen sammanställdes till fyra teman. Jämfört med den kvantitativa innehållsanalysens förbestämda kodningsmanual har den kvalitativa innehållsanalysen en något bredare tolkningsram där även skrivningar som inte har uttalad koppling till fysisk planering ingår. Processen upprepades sedan på liknande vis med intervjutranskriberingarna, flera av de tidigare genererade koderna återanvändes, men flera nya koder skapades också utifrån det unika innehåll planerarna bidrog med. Exempel på koder kan ses i Bilaga 2.

Figur 14. Induktiv metod för kvalitativ innehållsanalys

6.2 INTERVJUER MED KOMMUNALA PLANERARE

Utifrån resultaten i den kvantitativa analysen formades tre urvalsgrupper efter hur många åtgärder inom fysisk planering åtgärdsplanerna innehöll: a) kommuner som inte har några åtgärder, b) kommuner med 1–2 åtgärder och c) kommuner som har 3 eller fler åtgärder. En planerare från respektive urvalsgrupp intervjuades:

Planerare A är utbildad byggnadsingenjör som tidigare jobbat inom fastighetsbranschen och nu jobbar som planchef i Kommun A sedan ett par år.

Kommun A ligger i Mälardalsregionen.

Planerare B är utbildad fysisk planerare som tidigare jobbat med trafikplanering och nu jobbar med detaljplanering som planarkitekt i Kommun B sedan närmre tio år.

Kommun B ligger i södra Sverige.

Planerare C är utbildad kulturgeograf med påbyggnad inom hållbar utveckling som tidigare jobbat som doktorand och nu jobbar med detaljplanering som planarkitekt i Kommun C sedan några år.

Kommun C ligger i Mellansverige.

Intervjuerna genomfördes digitalt 28–30 april, pågick 25–55 minuter samt följde riktlinjerna för god forskningssed (Vetenskapsrådet 2024). Intervjuguiden utformades utifrån det analytiska ramverket och bifogas i Bilaga 3.

7. ANALYS

I detta kapitel redovisas resultatet av den kvantitativa och kvalitativa analysen av det empiriska materialet.

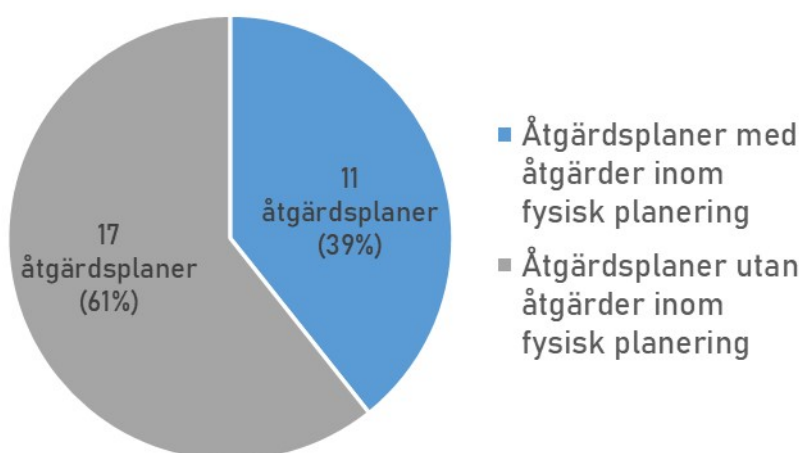
7.1 KVANTITATIV INNEHÅLLSANALYS AV KOMMUNALA ÅTGÄRDSPLANER

Den kvantitativa analysen har skett på 28 brottsförebyggande åtgärdsplaner framtagna enligt *Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete*.

Som startpunkt för analysen kan det konstateras att endast en minoritet av kommunerna inkluderar någon form av åtgärder som tydligt kan kopplas till fysisk planering i sina brottsförebyggande åtgärdsplaner. Däremot finns det fler omnämnanden av fysisk planering i texterna än så, vilket redovisas närmare i den kvalitativa analysen,

men dessa omnämnanden är alltså inte alltid kopplade till faktiska åtgärder. Detta resultat kan tolkas som att en majoritet av undersökta kommuner inte anser fysisk planering vara så viktigt i brottsförebyggande syfte att man väljer att fästa några särskilda åtgärder vid det.

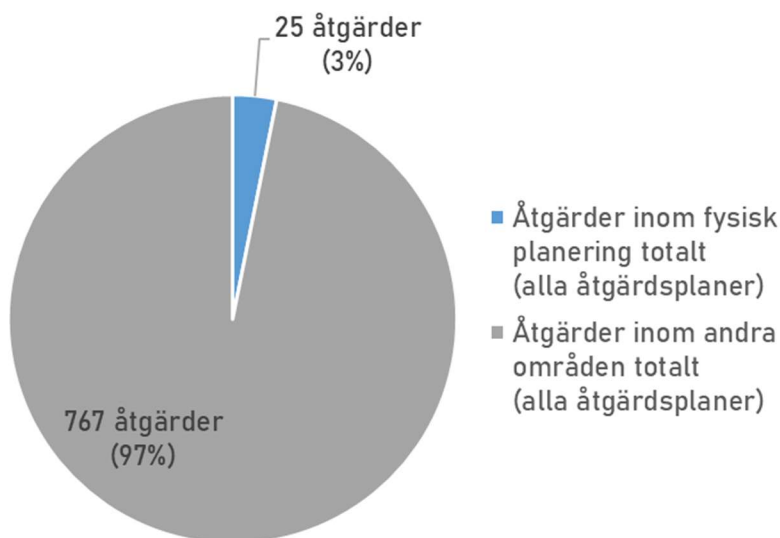
Förekomst av åtgärder inom fysisk planering

Figur 15. Fördelning av de 28 analyserade kommunala åtgärdsplanerna efter förekomsten av åtgärder inom fysisk planering

Planeringsåtgärder som andel av alla åtgärder

Totalt sett är det 25 åtgärder som kodats beröra fysisk planering direkt. Som andel av alla åtgärder som redovisas i de kommunala brottsförebyggande åtgärdsplanerna utgör de planeringsinriktade åtgärderna endast en liten bråkdel, med den stora majoriteten av åtgärder inom andra kommunala sektorer som

Figur 16. Fördelning av 792 analyserade åtgärder efter ämnesområde

exempelvis socialtjänsten, skolan eller gatudriften. Detta kan tolkas som att kommunerna inte ser behov av särskilt många åtgärder inom just fysisk planering. Det kan även vara en spegling av att det är lättare att formulera specifika åtgärder inom andra sektorer som har fler utvecklade och etablerade arbetsmetoder, medan den fysiska planeringens brottsförebyggande arbetsmetoder i dagsläget inskränker sig till ett fåtal relativt okända metoder, vilket kunde ses i litteraturstudie 2.

Tabell 6. Genomsnitt och intervall för åtgärder

	Planerings- åtgärder	Andra åtgärder
Genomsnittligt antal åtgärder per kommun	0,9	27
Intervall (minsta värde resp. största värde)	0–6	3–118

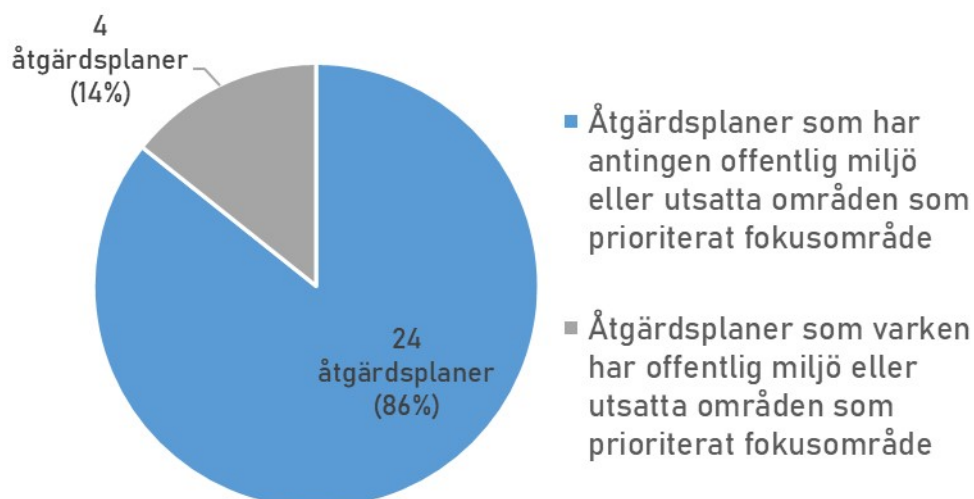
Kategorisering av prioriterade fokusområden

Figur 17. Kategorisering av åtgärdsplanernas totalt 140 prioriterade fokusområden. I de fall fokusområdet innehåller flera överlappande kategorier tas endast den först nämnda kategorin med.

Alla åtgärdsplaner har i någon form samlat åtgärder inom vissa utpekade fokusområden, dessa redovisas översiktligt i Figur 17 ovan. Alla kommuner har minst ett prioriterat fokusområde och som mest tio fokusområden. De vanligaste typvärdena är 3–4 fokusområden per åtgärdsplan. Vad som är särskilt intressant att studera här är vilka kommuner som har valt att prioritera insatser inom fokusområdena *offentlig miljö* respektive *utsatta områden*, detta är ju rimligen områden där fysisk planering skulle kunna spela en betydande roll. Till att börja med kan konstateras att det endast är fyra kommuner som varken har med *offentlig miljö* eller *utsatta områden* som fokusområden. Som exempel har Sundsvall bara fokus på *välfärdsbrott* i sin plan, medan Jönköping riktar sig mot *barn och unga i kriminella nätverk*, *välfärdsbrott* och *våldsbejakande extremism* (Sundsvalls kommun 2025:4; Jönköpings kommun 2025:2). Dessa fyra kommuner redovisar, oförvånande, inte några åtgärder kopplade till planering av den fysiska miljön. En klar majoritet av kommuner har alltså valt att prioritera den yttre stadsmiljön eller utsatta bostadsområden, se Figur 18 nedan.

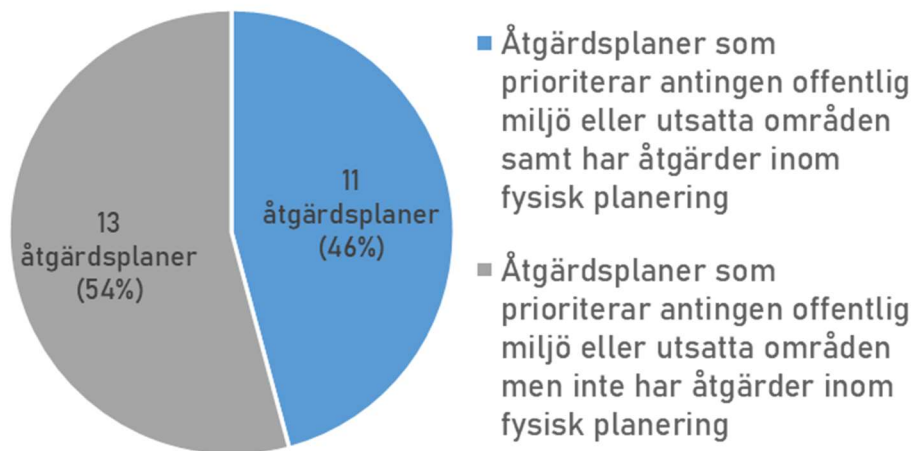
Åtgärdsplaner som prioriterar offentlig miljö eller utsatta områden

Figur 18. Fördelning av åtgärdsplanerna efter förekomst av ett prioriterat fokusområde inom antingen offentlig miljö eller utsatta områden

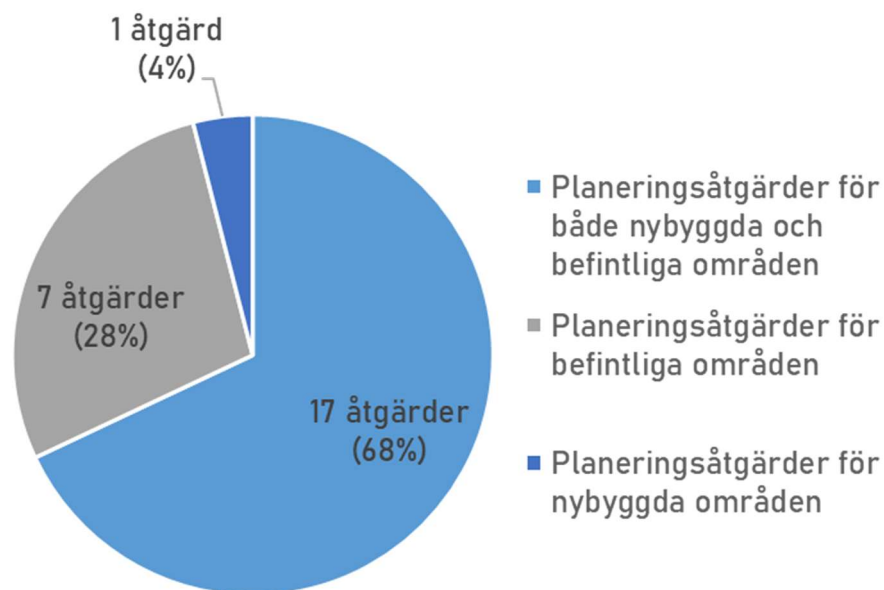
Totalt är det 22 åtgärdsplaner som prioriterar offentlig miljö i någon form och åtta åtgärdsplaner som prioriterar utsatta områden. Sex kommuner väljer att prioritera båda dessa områden i separata fokusområden. Dock är det endast elva av de 24 kommuner som har offentlig miljö eller utsatta områden som prioriterade fokusområden som även har åtgärder inom fysisk planering, se Figur 19 nedan. En knapp majoritet av undersökta kommuner som prioriterat arbetet mot utsatta områden eller för en trygg stadsmiljö inkluderar alltså inte fysisk planering i sitt åtgärdspaket. Detta resultat tyder på att flera kommuner inte ser åtgärder inom fysisk planering som en prioriterad del av det brottsförebyggande eller trygghetsskapande arbete som bedrivs i relation till offentliga miljöer och bostadsområden, utan att det är andra slags åtgärder som är prioriterade i första hand. Det kan också vara så att fysisk planering är ett område där det är svårt att

Förekomst av planeringsåtgärder i åtgärdsplaner som prioriterar offentlig miljö eller utsatta områden

Figur 19. Fördelning av de 24 åtgärdsplaner som prioriterar offentlig miljö eller utsatta områden efter förekomsten av åtgärder inom fysisk planering

Fördelning av planeringsåtgärder efter förhållningssätt

Figur 20. Fördelning av de totalt 25 analyserade åtgärderna inom fysisk planering efter förhållningssätt

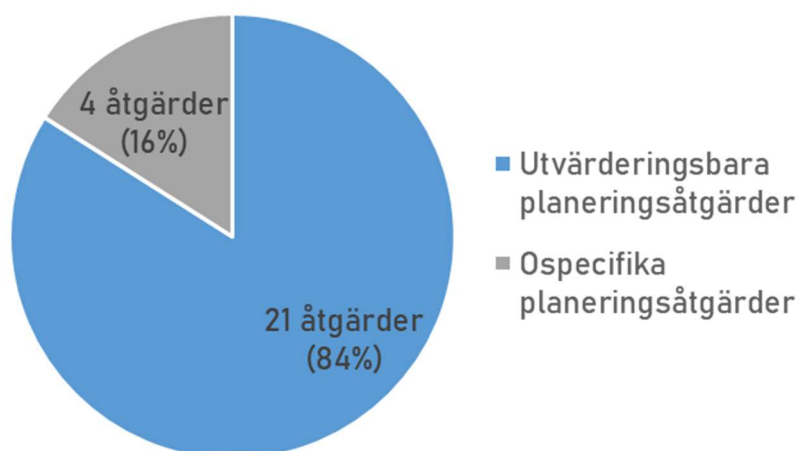
formulera konkreta åtgärder, att det stannar vid generella målformuleringar snarare än praktiska åtgärder.

De planeringsåtgärder som har kodats har delats in utifrån om de gäller för nya eller befintliga områden, se Figur 20. De flesta åtgärder är av generell art eller formulerade för både ny- och ombyggnation medan att antal åtgärder riktar in sig på specifika områden, ofta utsatta områden eller centrummiljöer. Även trygghetsvandringar är kodade i denna kategori då denna metod i regel bygger på att området redan är byggt. Bara i ett fall står helt nybyggda områden i fokus, då

gällande Linköpings framtida stadskärna kopplat till utbyggnaden av järnvägsprojektet Ostlänken (Linköpings kommun 2023:29).

Planeringsåtgärderna har även delats in utifrån deras tydlighet. Nästan alla åtgärder har kodats som tillräckligt specifika i sina formuleringar för att genomförandet av åtgärden ska kunna utvärderas i efterhand. Endast i ett fåtal fall var åtgärden så generellt formulerad att det inte gick att tydligt avgöra vad åtgärden faktiskt kommer innebära, exempel på dessa är formuleringar som syftar till "en god stadsplanering", att "[b]evaka brottsförebyggande frågor" eller att "öka den brottsförebyggande medvetenheten" (Kalmar kommun 2024:7; Skellefteå kommun u.å.; Västerås kommun 2025:19). Dessa åtgärder kan förstås utvecklas och konkretiseras vid genomförandet, men utifrån åtgärdsplanens skrivningar ges ringa vägledning om åtgärdens konkreta innehåll. De åtgärder som har kodats som utvärderingsbara redovisas översiktligt i Figur 23 nedan.

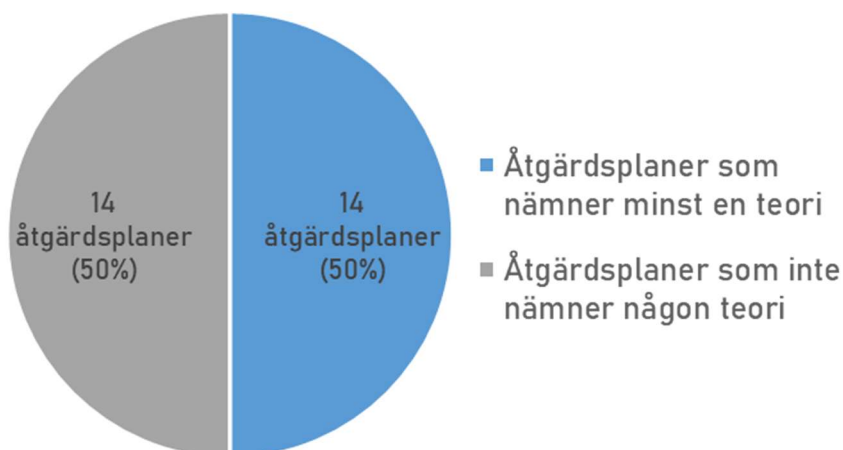
Fördelning av planeringsåtgärder efter tydlighet

Figur 21. Fördelning av de totalt 25 analyserade åtgärderna inom fysisk planering efter tydlighet

Gällande åtgärdsplanernas teoretiska förankring kan inledningsvis konstateras att hälften av planerna nämner någon teori om brottsligheten, medan lika många inte gör detta. Dock bör denna aspekt tolkas med viss försiktighet då åtgärdsplanerna ofta är kopplade till en utförlig lokal lägesbild, där de teoretiska utgångspunkterna kan tänkas framgå tydligare. De teorier som nämns redovisas i Figur 24 nedan. Av de 13 olika teorier som förekommer i det empiriska materialet är det främst risk- och

Teoretisk förankring i åtgärdsplanerna

Figur 22. Fördelning av de 28 analyserade kommunala åtgärdsplanerna efter förekomsten av uttryckta teorier

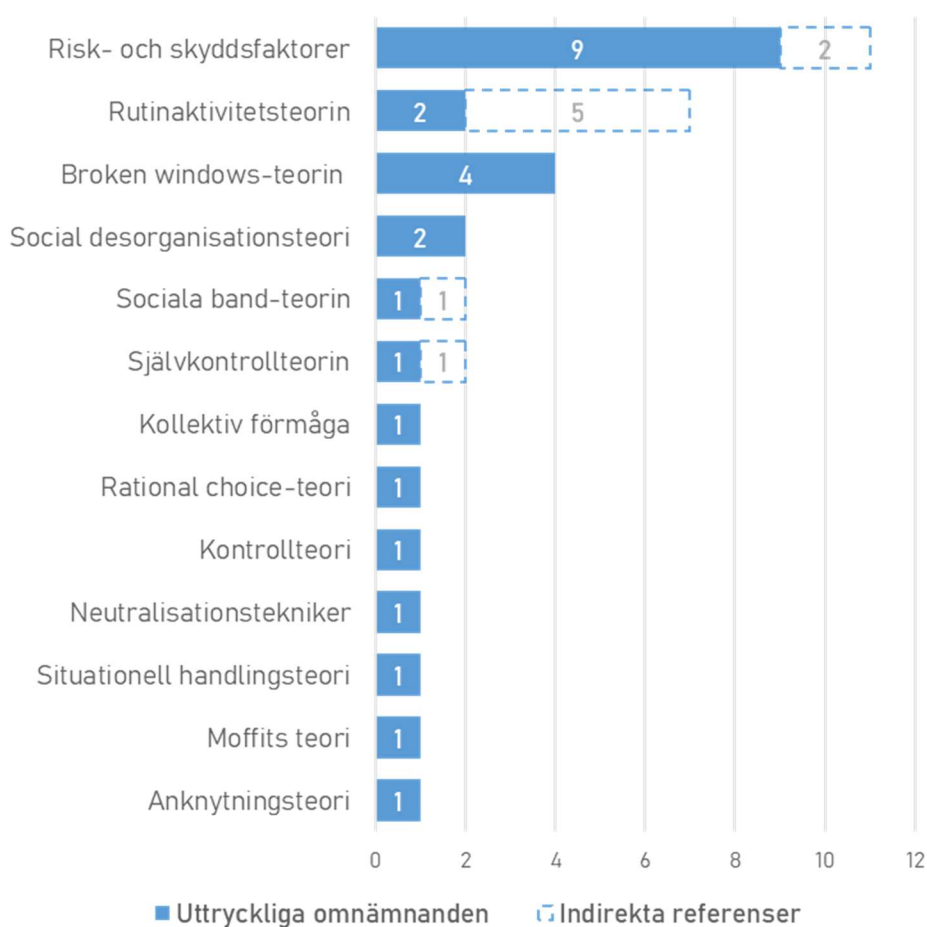
Redovisning av planeringsåtgärder

3	Trygghetsvandringar
2	Förbättrad samverkan gällande trygghetsfrågor tidigt i planprocesser
2	Kunskapshöjande insatser för att integrera brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv i hela planprocessen
1	Implementera BoTryggt2030 i samhällsbyggnadsprocessen
1	Implementera social konsekvensanalys (SKA) vid ny- och ombyggnad
1	Blandade bostadstyper, bostadsstorlekar och upplåtelseformer
1	Kartlägg och förändra underutnyttjade platser för en tryggare stadsmiljö
1	Öka flödet av människor i stadskärnan under olika tider på dygnet genom fler blandade funktioner
1	Förbered teknisk infrastruktur för kamerabevakning vid ny- och ombyggnation
1	Brottsförebyggande perspektiv vid ny- och ombyggnad: aktivering av platser, belysning, minskad socioekonomisk segregation
1	Brottsförebyggande perspektiv vid ny- och ombyggnad av skolor: kamerabevakning, belysning, buskage
1	Brottsförebyggande perspektiv gällande utformning och placering av cykelställ
1	Ta fram en handlingsplan för ökad trygghet och minskad brottslighet i det offentliga rummet, med särskilt fokus på socioekonomisk segregation
1	Ta fram rutin och checklista för att integrera brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv i planprocess och förvaltning
1	Integrera brottsförebyggande perspektiv i internremisser och planbesked
1	Tillgängliggöra data om otrygghetsskapande händelser för planering av ny- och ombyggnation
1	Beakta lokala brottsproblem i fortsatt arbete med framtidens stadskärna, Ostlänken och framtida projekt

Figur 23. Redovisning av de 21 utvärderingsbara planeringsåtgärder som kodats

skyddsfaktorer, rutinaktivitetsteorin samt broken windows-teorin som förekommer frekvent, medan övriga teorier bara omnämns ett fåtal gånger var. Även social desorganisationsteori med det kopplade begreppet kollektiv förmåga förekommer vid några tillfällen. Att risk- och skyddsfaktorer hamnar i topp kan, baserat på litteraturstudie 1, tolkas som att många kommuner fokuserar mer på den socialpreventiva sidan av brottspreventionen än det situationella perspektivet. Rutinaktivitetsteorin är dock också frekvent förekommande, vilket är en teori som tar sin utgångspunkt i platsens betydelse. Broken windows-teorin fokuserar också på platsbaserade insatser, men med ett tydligt fokus på skötsel och förvaltning.

Sammanställning av teorier

Figur 24. Sammanställning av de 13 unika teorier som omnämns i åtgärdsplanerna. Indirekta referenser är tillagda från den kvalitativa analysen.

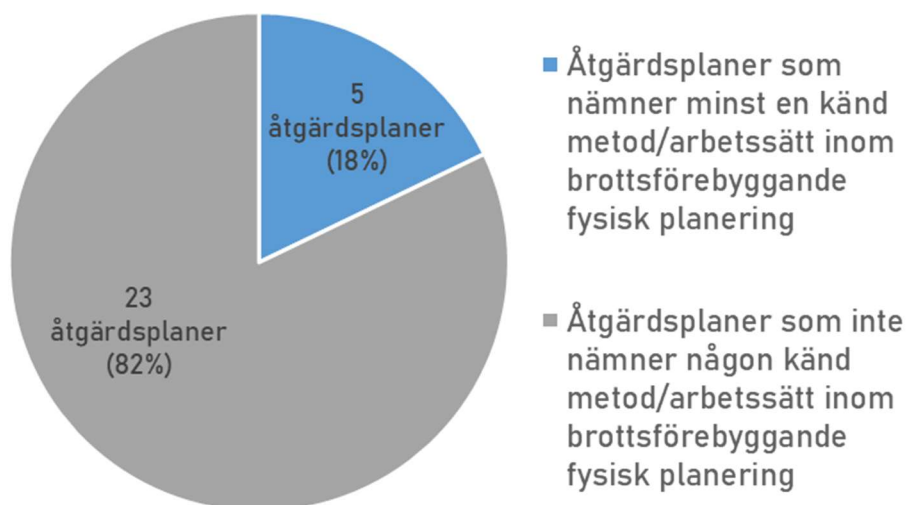
Slutligen kan social desorganisationsteori och kollektiv förmåga kopplas till arbetet mot utsatta områden som en förklaringsmodell till varför dessa områden blir utsatta, det är också i detta sammanhang som dessa teorier omnämns. Vidare kan tilläggas att de teorier som nämndes i intervjuerna var just rutinaktivitetsteorin och broken windows-teorin, vilket ligger i linje med resultatet från dokumentstudien.

När det gäller metoder för brottsförebyggande fysisk planering blir det svårare att dra några säkra slutsatser. Bara ett fåtal av kommunerna nämner någon av de etablerade metoder som identifierats i litteraturstudie 2, se Figur 25 nedan. Den vanligast förekommande metoden är trygghetsvandring, vilket är en allmän undersökningsmetod för att samla in boendes synpunkter på sin närmiljö snarare än ett program med riktlinjer för hur områden ska planeras. Trygghetsvandringar kan genomföras av flera olika aktörer och nämns på många fler ställen i åtgärdsplanerna, Figur 26 nedan visar endast de tillfällen som kodats utifrån att fysisk planering medverkar. I två av åtgärdsplanerna nämns BoTryggt2030, vilket är

en detaljerad handbok för flera olika planeringsskeden. Begreppet CPTED förekommer bara i en undersökt åtgärdsplan. Till detta kan tilläggas att intervjuerna gav liknande svar, två planerare var nämnde trygghetsvandring respektive BoTryggt2030 medan en planerare nämnde CPTED. Den främsta slutsatsen

är att de metoder som finns inte är särskilt kända eller använda. Hade en lista gjorts över den stora mångfald av etablerade arbetsmodeller som återfinns inom den socialpreventiva delen av åtgärdsplanerna hade den blivit mycket lång som kontrast: *EST, SSPF, SIG, MVP, MBU, PAR, CTC, SES, BIFF, BOB, UNIC, BUS, RBM, ANDTS-coach*, för att nämna några.

Förekomst av kända metoder

Figur 25. Fördelning efter förekomsten av kända metoder

Sammanställning av metoder

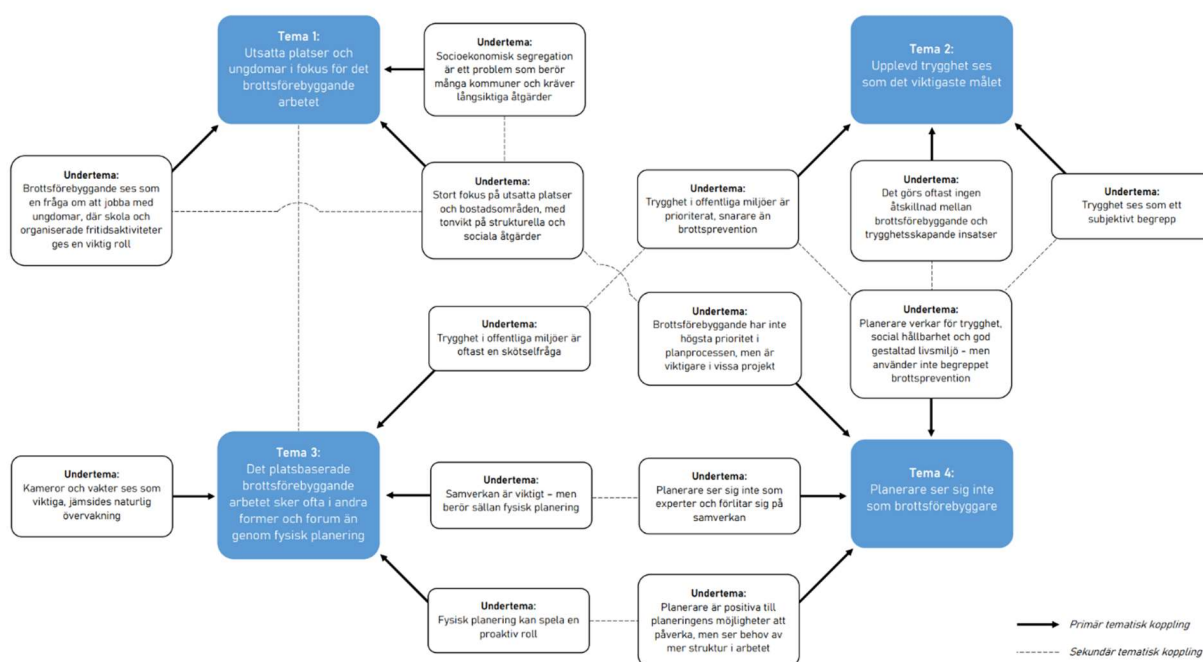

Figur 26. Sammanställning av omnämnda metoder

7.2 KVALITATIV INNEHÅLLSANALYS AV KOMMUNALA ÅTGÄRDSPLANER SAMT INTERVJUER MED KOMMUNALA PLANERARE

Den kvalitativa analysen omfattade samma 28 åtgärdsplaner som undersöktes kvantitativt, samt även tre intervjuer med planerare från kommuner vars åtgärdsplaner ingår i analysen. Analysen har skett induktivt genom kodning av textavsnitt, koderna har sedan successivt lagts samman och samlats i teman och underteman som utgör sammanfattande tolkningar av det empiriska materialet. I slutändan formades fyra teman som i sin tur bygger på tre eller fyra underteman var, dessa redovisas i Figur 27. Alla teman inkluderar kodningar från både dokumentstudien och intervjuerna, men tema 1–3 utgår främst från innehållet i åtgärdsplanerna medan tema 4 i första hand baseras på de koder som är unika för intervjuaren. Avsikten är att varje tema och undertema ska spegla en betydelsefull och avgränsad aspekt av det undersökta fenomenet. De olika temana och undertemana är samtidigt inte komplett åtskilda kategorier utan går i vissa avseenden in i varandra, vilket även framgår genom kopplingslinjer i Figur 27.

Teman och underteman

Figur 27. Redovisning av samtliga teman och underteman samt deras inbördes relationer

Tema 1: Utsatta platser och ungdomar i fokus för det brottsförebyggande arbetet

Undertema: Stort fokus på utsatta platser och bostadsområden, med tonvikt på strukturella och sociala åtgärder

De brottsförebyggande åtgärdsplanerna bygger på en lägesbild över den lokala brottsproblematiken, därför är det inte förvånande att de platser och områden som sticker ut i brottsstatistiken eller i trygghetsmätningar får extra fokus. Här rör det sig ofta om framförallt två typer av områden: centrummiljöer och socioekonomiskt utsatta områden men det kan även vara mer avgränsade brottsutsatta platser som stationsmiljöer, krogmiljöer, skolor, bibliotek eller simhallar. De utsatta bostadsområdena kopplas i sin tur ihop med närvaro av och påverkan från lokalt förankrade kriminella nätverk i ett par fall. För att komma till rätta med dessa problem betonar flera kommuner att både situationellt och socialt förebyggande insatser behöver kombineras. Ganska ofta läggs dock tonvikten mer mot generella strukturella insatser snarare än exempelvis omgestaltung av fysiska miljöer:

Brottslighet och otrygghet är viktiga förhållanden som både påverkar och påverkas av människors livsvillkor. Samlade lägesbilden visar att kommunen har en koncentration av händelser och brott i kommunens centrala stråk. I dessa delar har Upplands Väsby även störst andel med sårbara livsvillkor, flest barn som lever med låg ekonomisk standard, lägst valdeltagande och minst andel barn som är aktiva i en idrottsförening. Här finns en möjlighet att påverka livsvillkoren och ett större utvecklingsarbete med flertalet aktörer kopplat till ökad social hållbarhet i kommunens centrala stråk för Sigma, centrala Väsby och Smedby är initierat.

(Upplands Väsby kommun 2024:27)

Även i intervjusvaren med planerare framkommer att brottsutsatta områden ofta stått i fokus:

Intervjuare: De brottsförebyggande planeringsinsatser och fysiska åtgärder som du känner till, är det något som har gjorts i nybyggda områden och stadsdelar eller har det främst riktat sig mot befintliga områden?

Planerare B: Det är ju faktiskt befintliga områden, där man utvecklar de här två områdena där vi faktiskt gjort analyser. Då är det ju befintliga stadsdelscentrum som har en historik av brott och oro uttryckt i olika undersökningar. Det är ju faktiskt så som vi har jobbat med det.

Planerare C: I [Kommun C] så har vi specifikt ett område som finns med på polisens lista för speciellt utsatta områden och där håller vi på med flera projekt för tillfället. Ett som vi själva initierat och ett som den stora fastighetsägaren i området initierat och där sker det ju insatser specifikt mot, ja, brottsförebyggande, trygghetsfrågan. Det blir en väldigt viktig fråga i det området.

Att arbeta med att vända utvecklingen i utsatta områden är förstås ett i huvudsak reaktivt arbete som utgår från redan identifierade brottsproblem. Men det finns även exempel på kommuner som anlägger ett mer proaktivt perspektiv, Falu kommun (2024:3) exempelvis har idag inga av polisen utpekade utsatta områden men betonar i detta sammanhang vikten av ett förebyggande arbete för att sådana områden inte ska uppstå i framtiden.

Undertema: Brottsförebyggande ses som en fråga om att jobba med ungdomar, där skola och organiserade fritidsaktiviteter ges en viktig roll

En av de vanligaste kodningarna i materialet gäller skrivningar som fokuserar på barn och unga:

- Arbeta för att få ungdomar att välja ett liv fritt från kriminalitet och droger med särskilt fokus på de ungdomar som befinner sig i risk för att välja en sådan livsstil. (Kalmar kommun 2024:6)

Att motverka framväxten av grupper med barn och unga som riskerar att insocialiseras i kriminella nätverk är en av de mest centrala uppgifterna för att uppnå målet om Inga utsatta områden 2030. (Sollentuna kommun 2024:17)

Barnperspektiv, och i vissa fall ungdomsperspektiv, är förstås något som kan förekomma även inom stadsplanering men i åtgärdsplanerna är det sällan den offentliga miljön som står i fokus när det kommer till barn och unga:

Barn rekryteras idag in i kriminella nätverk i allt större utsträckning än någon gång tidigare. Dessa unga har kommunen en möjlighet att hjälpa och påverka via skola och socialtjänst. (Jönköpings kommun 2025:2)

Samverkansledningen mellan polis, kommun och region beslutade under hösten 2024 att främst lägga fokus för sitt fortsatta arbete på barn och ungas situation. Det framkom i lägesbilden att barn och unga framför allt finns på två arenor – i skolan och på internet – och deras tillvaro där måste tryggas. (Västerås kommun 2025:5)

Skolan är en av de största skyddsfaktorerna när det gäller att minska risken för att barn och unga utvecklar normbrytande beteende. (Västerås kommun 2025:7)

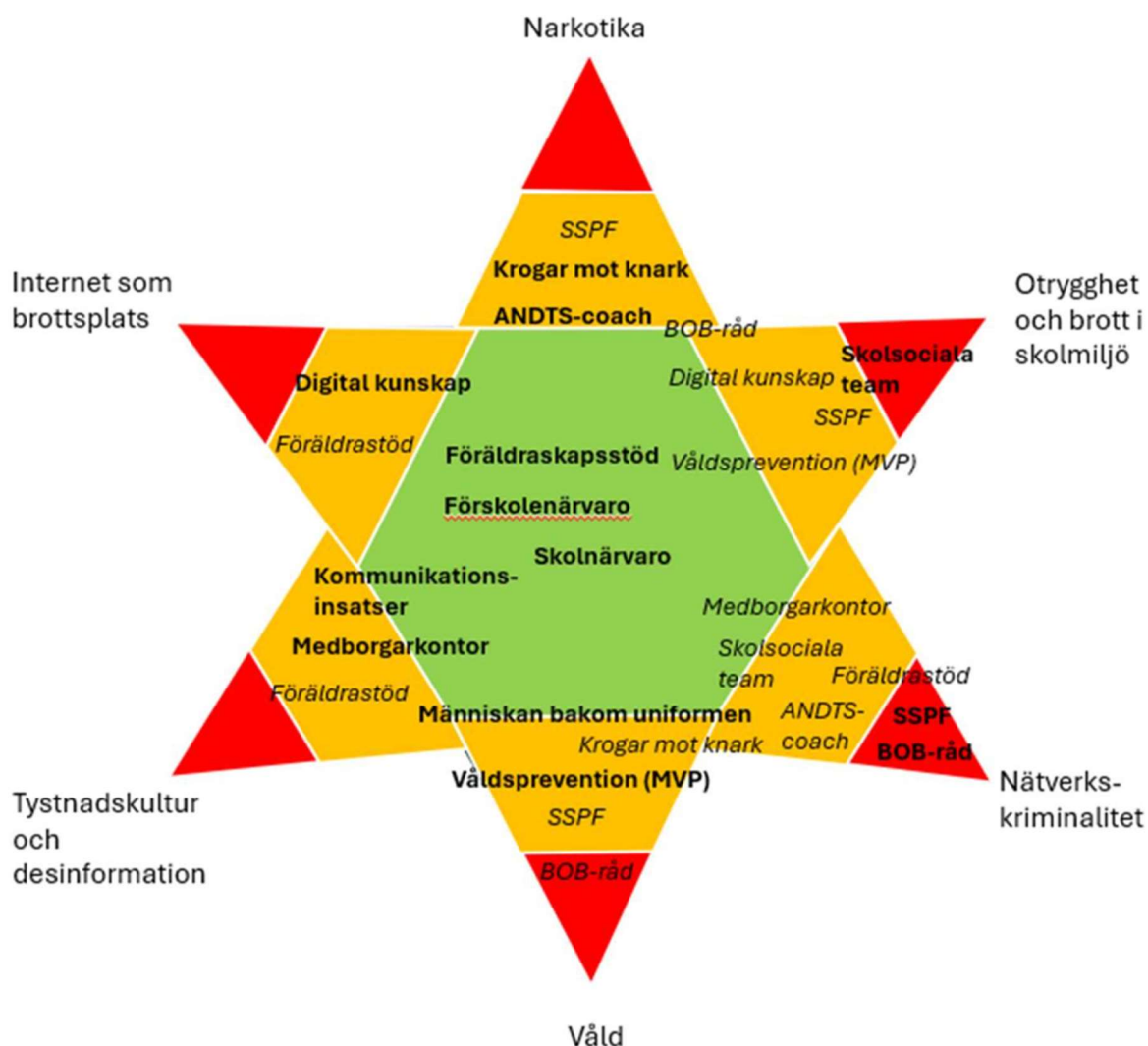
Sysselsättning fungerar, liksom skolan, som ett vaccin. (Kalmar kommun 2024:8)

Utöver skolans roll så ses även organiserade fritidsaktiviteter och alkohol- och drogförebyggande insatser som viktiga åtgärder riktade just till ungdomar:

Orsak: Avsaknad av meningsfull fritid – för unga i vissa bostadsområden [...]
Åtgärd: Aktiviteter och mötesplatser skapas för unga som behöver dem mest.
(Örnsköldsviks kommun 2024:9)

Kommunens brottsförebyggande arbete handlar bland annat om att minska antalet våldsbrott i offentliga miljöer, minska drog- och alkoholdebuten hos unga och minska sådant som skapar otrygghet på allmän plats. (Nyköpings kommun 2024:3)

I den kvantitativa analysen framkom att risk- och skyddsfaktorer var den vanligast förekommande teorin i åtgärdsplanerna. I Figur 28 nedan visas ett exempel på hur denna teori tillämpas i praktiken där skolan, drogförebyggande och sociala insatser ges en central roll, medan åtgärder i den fysiska miljön lyser med sin frånvaro.

Figur 28. Exempel från Västerås kommun (2024:6) på hur preventionsstjärnan används.

Undertema: Socioekonomisk segregation är ett problem som berör många kommuner och kräver långsiktiga åtgärder

Kopplat till undertemat om utsatta områden så är det även ett flertal kommuner som lyfter upp socioekonomisk segregation som ett problemområde att motverka för att få bukt med brottsligheten. Segregation är dock en större fråga än att bara röra utsatta områden i strikt mening då även kommuner som saknar utsatta områden enligt Polisens definition pekar på de stora eller ökande skillnader i livsvillkor som finns mellan olika bostadsområden, exempelvis i Falun och Kalmar (Falu kommun 2024:6; Kalmar kommun 2024:3). Att arbeta mot segregation ses alltså som viktigt för att råda bot på brottsligheten långsiktigt men även öka tryggheten:

Trygga stadsdelar

- Stärka kommunens arbete mot utanförskap och främja integration (Södertälje kommun u.å.:3)

Arbetet som riktas mot segregationens bakomliggande orsaker kommer att ta tid och låter sig inte genomföras, mätas och utvärderas inom ramen för en tvåårig åtgärdsplan. (Borlänge kommun 2025:10)

Tema 2: Upplevd trygghet ses som det viktigaste målet

Undertema: Trygghet i offentliga miljöer är prioriterat, snarare än brottsprevention

En tydlig tendens i det undersökta materialet är att när åtgärder inom stadsmiljön beskrivs så är det utifrån en strävan att öka tryggheten. Den faktiska brottsligheten nämns i flera fall också, men långtifrån i samma utsträckning. Figur 29 nedan ger ett exempel på hur målformuleringarna ofta uttrycks. I Norrtälje är det tydligt att trygghet är det överordnade paraplybegreppet som arbetet strävar mot:

Trygghet i offentlig miljö.

Den offentliga miljön har en direkt påverkan på tryggheten. Omgivningarna runt omkring oss påverkar hur vi upplever en plats. Genom att arbeta med att skapa hållbara, attraktiva, rena och säkra miljöer samt god trafiksäkerhet värnas tryggheten i Norrtälje kommun. (Norrtälje kommun 2024:10)

Kalmar kommun (2024:7) uttrycker förhoppningen att de prioriterade brottsförebyggande insatser som görs resulterar i "att effekt också ges i frågan om oro som metaforiskt kan sägas utgöra paraplyet under vilket övriga delar ingår".

Inledning

Trygghet och välfärd genom livet är ett av Sollentuna kommuns tre övergripande mål. Till kommunens övergripande trygghetsmål har beslutats i kommunfullmäktige i december 2020 om ett tillhörande utvecklingsuppdrag med målsättningen att Sollentuna kommun år 2030 inte ska ha några områden med på Polisens lista över utsatta områden. Detta uppdrag avser delområden i kommundelarna Tureberg (Bagarby) och Edsberg (Edsbergs centrum, Östra Edsberg).

Kommunens trygghetspolicy, som antogs i kommunfullmäktige år 2020, anger att Sollentuna ska upplevas som en trygg miljö att bo, arbeta och studera i. Samtliga invånare i Sollentuna ska känna sig trygga och säkra överallt i kommunen dygnet runt. Den anger att nämnderna och bolagen ansvarar för att integrera trygghetsarbetet i sin verksamhetsplanering och redovisa utfallet för respektive nämnd eller bolagsstyrelse i ordinarie rapportering för budget och bokslut. Kommunstyrelsen samordnar kommunens övergripande och strategiska trygghetsarbete. Policyn anger vidare att det systematiska trygghetsarbetet sker genom metoden Effektivsamordning för trygghet (EST). Kommunens trygghetsarbete omfattar både nämnder och bolag och sker i samverkan med andra samhällsaktörer såsom polisen, brandkåren Attunda, näringslivet, frivilliga organisationer och övriga civilsamhället.

Figur 29. Exempel på fördelning mellan säkerhet (blå) och trygghet (gul) i en del av Sollentuna kommuns brottsförebyggande åtgärdsplan (Sollentuna kommun 2024:2)

Uppsala kommun (2024:3) formulerar sig på följande vis: "I Uppsala kommun är trygghet en rättighet för alla och ingen ska begränsas av otrygghet eller oro att utsättas för brott". Frihetsbegränsningen ses alltså inte främst utgå från faktisk brottsutsatthet med dess konkreta konsekvenser i form av ekonomiska förluster eller fysiska skador, utan det är den allmänna rädslan för brott, otryggheten, som utgör det överordnade målet att motverka. Denna tydliga inriktning återkommer i en stor del av åtgärdsplanerna:

Åtgärder 2025:

- Bostadsområden som kan upplevas som otrygga ska systematiskt kartläggas för att relevanta insatser ska kunna identifieras. (Region Gotland 2025:3)

- Fokusområde 5: Öka tryggheten i offentliga miljöer (Borås Stad 2024:4)

Även i intervjuerna med planerare framkommer en liknande bild av vad arbetet syftar till:

Intervjuare: Känner du att alla ni som jobbar med de här frågorna inom till exempel planavdelningen eller kommunen i stort, är ni överens om hur man förstår de här begreppen [brottsförebyggande eller brottsprevention, min anm.]? Har ni en gemensam definition?

Planerare A: Vi har kanske inte skrivit någon gemensam definition, men jag tror att alla har samma uppfattning om att skapa trygga miljöer. Det är ju det vi arbetar med, utifrån fysisk planering.

Vidare ses trygghet och attraktivitet ofta som två nära sammanlänkade begrepp:

2.3. Målstyrning

Täby kommuns brottsförebyggande arbete ska leda mot kommunfullmäktiges inriktningsmål om en attraktiv och trygg kommun att leva och verka i. (Täby kommun u.å.:4)

Järfälla ska vara tryggt och attraktivt att leva, verka och vistas i. [...]

- Utveckla och förvalta säkra, trygga och attraktiva utomhusmiljöer. (Järfälla kommun 2024:2, 13)

Åtgärdsplanens övergripande mål

Område 1 Ökad trygghet och trivsel på resecentrum och i centrala Borlänge (Borlänge kommun 2025:4)

En sammanfattande tolkning av undertemat är att arbetet med den offentliga miljön främst ses som ett trygghetsprojekt, där behovet av att motverka förekomsten av faktisk brottslighet kan ingå i vissa fall, medan det i många fall tycks som att brottsförekomst spelar en sekundär roll i förhållande till människors upplevda trygghet på platsen samt platsens allmänna attraktivitet och trivselvärden.

Undertema: Det görs oftast ingen åtskillnad mellan brottsförebyggande och trygghetsskapande insatser

Det finns ett antal exempel i åtgärdsplanerna där begreppen brottsförebyggande respektive trygghetsskapande ges skilda innebörder eller definitioner, exempelvis gör Uppsala följande reflektion och åtskillnad:

I Uppsalas trygghetsundersökning fanns det möjlighet för respondenter som uppgett otrygghet att beskriva vad som orsakade otryggheten. Svaren präglades till stor del av den våldsvåg som hade ägt rum strax innan insamlingsperioden. Det fanns dock en sak som skapade mer otrygghet än det gängrelaterade våldet, nämligen mörker. Det här resultatet framhäver skillnaderna mellan trygghet och brott, liksom skillnaderna mellan trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete. Uppsalas invånare blir otrygga av mörkret utan att konkret koppla det till risken att utsättas för någon specifik brottstyp. [...] För att motverka detta är det viktigt att det brottsförebyggande arbetet kompletteras av rent trygghetsskapande åtgärder. Mot bakgrund av Uppsalas trygghetsundersökning skulle ökad belysning bidra till mer trygghet hos Uppsalas invånare.

(Uppsala kommun 2024:8-9)

Det vanligaste mönstret i materialet är dock att begreppen används mer eller mindre synonymt i de flesta sammanhang:

Trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete innebär allt som vi individer och samhälle kan göra för att förhindra att brott sker. Allt vi kan göra för att våra invånare ska känna sig trygga och inte behöva vara rädda för att utsättas för brott. (Uddevalla kommun 2024:2)

Polisens arbete förebygger grova våldsbrott och är därigenom en trygghetsskapande insats för alla Uppsalas medborgare. (Uppsala kommun 2024:4)

Aktivitet/Åtgärd: Tillsammans arbeta för att identifiera platser där kameror och annan brottspreventiv teknik bör vara en del av det trygghetsskapande arbetet (Eskilstuna kommun 2024)

Detta mönster blir än tydligare när faktiska åtgärder listas, där gör kommunerna nästan aldrig någon tydlig uppdelning mellan vilka åtgärder som primärt har ett brottsförebyggande respektive trygghetsskapande syfte. Detta kan hänga samman med att det på flera ställen förekommer resonemang och formuleringar där sambandet mellan faktisk brottslighet och upplevd trygghet framstår som relativt linjärt och okomplicerat:

Brottslighet i utomhusmiljö skapar otrygghet, men kan många gånger förebyggas genom ett situationellt brottsförebyggande arbete. (Västerås kommun 2025:19)

Denna brist på precision i begreppsanvändningen kan vara problematisk utifrån Sahlin Liljas (2021, 2023) forskning där sambandet mellan brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder framstår som allt annat än enkelt och oomtvistat.

Undertema: Trygghet ses som ett subjektivt begrepp

Trygghetsbegreppet används som visats ovan ofta synonymt med brottsförebyggande och ges inte alltid en tydlig definition. I flera fall förekommer dock uttryckliga begreppsdefinitioner som förtydligar vad som avses med trygghet:

Trygghet definieras som individens upplevelse av risken att utsättas för brott och ordningsstörningar. (Järfälla kommun 2024:3)

Trygghet är individens upplevelse av den egna säkerheten. (Uddevalla kommun 2024:3)

Människors känsla av otrygghet är subjektiv och påverkas av flertalet faktorer, exempelvis av egna erfarenheter eller rykten. Otrygghet kan därmed variera mellan olika personer i olika situationer. (Örebro kommun 2024:26)

Synen på trygghet som en subjektiv upplevelse delas även av samtliga intervjuade planerare. I flera fall är det tydligt att det är just den upplevda känslan som är det främsta målet att påverka med åtgärdsplanernas insatser:

Genom att arbeta med utformningen av offentliga platser med trygghet och inkludering i åtanke kan kommunen höja trygghetskänslan. (Varbergs kommun 2024:4)

Område: Otrygghet med särskilt fokus på otrygghet i offentliga miljöer och i boendemiljö.

Övergripande mål: öka den upplevda känslan av trygghet i de områden som har högst andel otrygga boende. (Norrköpings kommun u.å.:1)

I Täby formuleras målet utifrån ett slags kundnöjdhetsperspektiv där det i slutändan är medborgarnas uppfattning som är styrande för om arbetet anses framgångsrikt eller ej:

2.3. Målstyrning

Brottsförebyggande åtgärder som vidtas ska även leda mot kommunstyrelsens nämndmål om trygga invånare som anser att kommunen förebygger och hanterar frågor som rör brott och otrygghet (Täby kommun u.å.:4)

Att trygghet ses som en individuell upplevelse innebär även att flera kommuner lyfter fram att människors otrygghet varierar beroende på i första hand deras kön, men även faktorer som ålder och socioekonomiska förutsättningar nämns som betydelsefulla för trygghetsupplevelsen.

Vid sidan av den dominerande bilden att trygghet handlar om individens subjektiva upplevelse förekommer även några enstaka omnämmanden där trygghet kopplas till trafiksäkerhet, exempelvis till ordningsstörningar relaterade till motorburen ungdom (Örnsköldsviks kommun 2024:1). Trafiksäkerhet som en aspekt av trygghet uttrycktes även i en av intervjuerna och understryker att trygghet i grunden är ett komplext begrepp som kan ha många olika innebörder och tolkningar, även om det oftast förutsätts vara direkt sammanlänkat med brottsnivån.

Tema 3: Det platsbaserade brottsförebyggande arbetet sker ofta i andra former och forum än genom fysisk planering

Undertema: Samverkan är viktigt - men berör sällan fysisk planering

Ett ledord som uttrycks i många sammanhang i åtgärdsplanerna är behovet av samverkan mellan olika aktörer i det lokala brottsförebyggande arbetet, något som även Brottsförebyggande rådet (2025) trycker starkt på som en framgångsstrategi. I första hand ses Polisen som huvudsaklig samverkanspartner, men även flera andra aktörer både inom och utom kommunen inkluderas på olika sätt:

Samtliga nämnder har en roll att spela i arbetet och det finns stora vinster i effektiv samverkan. (Järfälla kommun 2024:2)

Att samverka både internt och externt är mycket viktigt för att nå framgång och skapa den trygghet för våra invånare som vi vill uppnå. (Uddevalla kommun 2024:2)

För att uppnå ett kunskapsbaserat och välfungerande brottsförebyggande arbete krävs insatser och engagemang från kommunens alla verksamheter. Ett samarbete över de organisatoriska gränserna är väsentligt för att lyckas. (Varbergs kommun 2024:4)

5. Ett Halmstad utan ett utsatt område

Halmstad har sedan länge ett område som polisen bedömer som utsatt utifrån sina kriterier. För att förbättra utvecklingen på Andersberg och få bort det från polisens lista krävs ett långsiktigt och uthålligt arbete tillsammans med andra samverkansparter som t ex bostadsbolag och polisen. (Halmstads kommun 2024:13)

Där samverkan nämns är det dock relativt ovanligt att fysisk planering eller stadsbyggnadsförvaltningen (eller motsvarande kommunal förvaltning/nämnd) uttryckligen listas bland de prioriterade samverkansparterna. Detta kan sättas samman med det fokus som ofta läggs på barn och unga, där ansvar i första hand läggs på barn- och utbildningsförvaltningar, socialtjänstens individ- och familjeomsorg eller kultur- och fritidsförvaltningar. I exempelvis Västerås kommun (2025:4), Varbergs kommun (2024:3) och Täby kommun (u.å.:6f) nämns samverkansgrupper med dessa tre förvaltningar utan representation från stadsbyggnadsförvaltningen. Även intervjuaren indikerar att det brottsförebyggande arbetet ofta bedrivs med utgångspunkt i andra kommunala förvaltningar och att fysisk planering inte alltid är delaktiga i de insatser som görs:

Planerare B: Man har gjort en del trygghetsvandringar, det sa jag inte, men det har man gjort genom åren, när man är ute på plats och träffar folk och tittar på hur det är i området.

Intervjuare: Just det. Och där, är det något som ni också är med och vandrar och...?

Planerare B: Jag skulle säga att tyvärr så har de gjort det separat. De som jobbar mer med brottsförebyggande arbete. Men man tar del av det.

Intervjuare: Ni tar del av resultaten eller?

Planerare B: Har det skett när man har en plan på gång, då är det möjligt att någon kollega varit med och så. Men, jag till exempel tyvärr har inte, då har de inte haft någon sådan trygghetsundersökning när det varit något aktuellt.

Intervjuare: Upplever ni att ni är delaktiga i det andra brottsförebyggande arbete som görs inom kommunen, eller fokuserar ni mer på era egna PBL-frågor?

Planerare C: Ja, nej, men ibland så kommer det ju, ibland sipprar det ju ner lite vad som händer, men jag skulle inte säga att det är... Vi får ju ta del av de här månatliga EST-rapporterna som presenteras, och det ger ju kanske en bra bakgrundsbild för de aktuella områden som vi håller på med också. Men generellt sett så skulle jag säga att det inte är så hög kunskapsnivå på frågan.

Dock finns det undantag från detta, exempelvis Örnsköldsviks kommun (2024:6) lyfter fram behovet av att bredda samverkan ytterligare till att även omfatta samhällsbyggnadsprocessen.

Undertema: Trygghet i offentliga miljöer är oftast en skötselfråga

Trygghet, trivsel och attraktivitet länkas ofta samman i åtgärdsplanerna, där en städad och välordnad utemiljö ses som en lösning på både brotts- och otrygghetsproblem:

En ren och attraktiv stad skapar trygghet genom att den fysiska miljön är städad och välskött, belysning fungerar, klotter saneras, skadedjur bekämpas och skyltar är tydliga. Vikten av att skapa en ren utemiljö i brottsförebyggande syfte bekräftas i teorin "Broken windows". Teorin utgår ifrån att otrygghet i ett samhälle i hög grad är kopplat till kriminalitet och bygger på en tanke om eskalering.

(Järfälla kommun 2024:6)

Trygg fysisk miljö

Vi arbetar på olika sätt i den fysiska miljön för att skapa trygghet. Några exempel är:

- Vi håller rent och snyggt
- Belysning på offentliga platser
- Åtgärda skadegörelse
- Tar bort klotter

(Sollentuna kommun 2025)

I både Lunds kommun (2024:15) och Borås Stad (2024:5) vilar ansvaret för situationell brottsprevention hos tekniska förvaltningen, vilket indikerar att det i första hand ses som en fråga om förvaltning och underhåll snarare än en stadsplaneringsfråga. Att åtgärda bristfällig belysning eller trimma buskar genomgår här en statusuppgrädering från standardmässigt underhåll och löpande

fastighetsskötsel till en brottsförebyggande åtgärd som påverkar tryggheten i det offentliga rummet.

Undertema: Kameror och vakter ses som viktiga, jämsides naturlig övervakning

En relativt vanligt förekommande åtgärd hos många kommuner är kamerabevakning, ofta inriktat mot platser som är antingen brottsutsatta eller upplevs otrygga (Norrköpings kommun u.å.:1; Borlänge kommun 2025:10; Linköpings kommun 2023:9). Dessa insatser kombineras ofta med åtgärder för att stärka den formella eller halvformella övervakningen:

”Effektivisera arbetet med trygghetsskapande och brottsförebyggande insatser i den offentliga miljön såsom kamerabevakning, ordningsvakter och väktare” (Uppsala kommun 2024:39). Förekomsten av formell social kontroll kan sträcka sig från patrullerande områdespoliser i socialt utsatta stadsdelar eller olika typer av kommunala ordningsvakter i centrummiljöer till mer halvformella former av kontroll i form av exempelvis frivilliga nattvandrare, grannsamverkansföreningar eller synlig närvaro av kommunala

tjänstepersoner inom skola, socialtjänst eller kultur- och fritidsverksamhet. Jämsides mekanisk övervakning och formell övervakning förekommer även omnämnanden som lägger fokus på människors naturliga övervakning, men i något lägre utsträckning. I den kvantitativa analysen var den näst vanligaste teorin rutinaktivitetsteorin, som lägger fokus på den fysiska närvaron av kapabla väktare för att minska brottstillfällena. Både Borlänge och Falun refererar indirekt till rutinaktivitetsteorin i sina resonemang, men använder tanken om kapabla väktare till att motivera olika slags satsningar på formell respektive naturlig övervakning:

Figur 30. På grund av upphovsrättsliga skäl saknas denna bild i den elektroniska utgåvan.

Borlänge kommun har utökat området där ordningsvakter kan användas i centrala delar av Borlänge centrum. Det skapar möjligheter att använda ordningsvakter för att stärka tryggheten i flera delar av centrum. Åtgärden kan öka antalet kapabla väktare på flera olika platser och kan på så vis användas för att skapa trygghet i hela centrum, minska våldet i offentlig miljö och även riktas mot att minska tillgreppsbrott. (Borlänge kommun 2025:9f)

En ökad närvaro och flöde av personer som inte är otrygghetsskapande, så kallade kapabla väktare, på en plats ökar tryggheten och bidrar till att minska risken för brott. (Falu kommun 2024:14)

Medan det i åtgärdsplanerna fanns en tendens till fokus på kameror och formella väktare så var planerarnas intervjuvar tydligt fokuserade på vikten av människors naturliga övervakning i form av ögon på gatan:

Planerare B: Det här med övervakning, alltså formell och informell kontroll och sånt. Det diskuterar, tittar vi på en del och det får väl stå för mig. Men jag tänker att behöver man, jag ser det lite som att den här planeringen av den goda livsmiljön och strukturer och placering och byggnader och stråk och liknande, behöver man kameror och annat, så tänker jag att tyvärr har vi misslyckats med den andra delen. Där finns väl också lite då hur man jobbar och vad man jobbar med, men då kan det ju vara så att befintliga områden så kanske man inte kan göra lika stora omtag och då kanske det behövs för att komma till bukt. Det beror ju på vad det är för problem och hur lägesbilden ser ut helt enkelt så det finns ju... Ja, nej, jag tycker bara det är lite intressant, men jag tänker att vi jobbar ju ofta med människan som grund för trygghet, och för att man ska bli sedd, ögon och öron som ser och hör runt dygnets timmar för att man inte ska vilja göra brott eller bli upptäckt och liknande.

Intervjuare: Kameror är inte en ersättning för mänskliga ögon kan man säga då?

Planerare B: Mmm, precis.

Undertema: Fysisk planering kan spela en proaktiv roll

Föregående underteman har fokuserat mest på andra framträdande aspekter i det empiriska materialet, men det finns även flera textavsnitt där den fysiska planeringen ges en betydelsefull roll inom brottspreventionen (även om det inte alltid kopplas till praktiska åtgärder, vilket syntes i den kvantitativa analysen):

Mer omfattande förändringar av den fysiska miljön är ofta kostsam. Det är därför viktigt att ha med det brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektivet redan tidigt i planeringsarbetet. (Falu kommun 2024:14)

En del av orsakerna till otrygghet och brottslighet i det allmänna utrymmet beror på den fysiska utformningen. Otrygghet och brottslighet har byggts in i den offentliga miljön. För att möjliggöra att Linköpings kommun är en trygg och säker kommun krävs att brottsförebyggande och trygghetsskapande faktorer beaktas redan i översiktsplaneringen och hela vägen till förvaltningsskedet. Detta betyder att särskilda faktorer kan behöva integreras eller kombineras med ordinarie stadsbyggnadsprinciper och kunskapen om dessa faktorer behöver öka.

(Linköpings kommun 2023:25)

Nyköping är en expansiv kommun avseende befolkningsökning och byggande. Detta medför både möjligheter och utmaningar. Det medför möjligheter under förutsättning att risker för brott och otrygghet beaktas redan i planeringsstadiet av ny bebyggelse. Risken för att utsättas för brott eller otrygghet återfinns också i redan befintlig bebyggelse och miljöer. Vid förändringar och förvaltning av redan befintlig bebyggelse eller miljöer bör risker för brott och otrygghet beaktas på samma sätt som i planeringsprocessen av ny bebyggelse.

(Nyköpings kommun 2024:3)

Det proaktiva förhållningssättet till planering av ny bebyggelse kan omfatta en mängd olika frågor och designval. I åtgärdsplanerna handlar det oftast om siktlinjer och överblickbarhet för att undvika platser som saknar insyn, likväl som att skapa flöden av förbipasserande människor och rörelse under hela dygnet, dessa aspekter lyfts också ofta fram i intervjuerna. En skillnad som kan ses mellan åtgärdsplanernas fokus och planerarnas är att åtgärdsplanerna oftare nämner betydelsen av blandade bostadstyper och upplåtelseformer medan planerarna fokuserar mer på blandning av funktioner, vilket kan spegla olika professionella kunskaper samt uppfattningar om vad planeringen kan eller bör reglera. Planerarna lyfter även fram i sina intervjusvar fler detaljerade gestaltungsfrågor än vad som förekommer i de mer övergripande åtgärdsplanerna. Några exempel på vad planerarna tar upp som viktigt är: utformningen av allmänna ytor som torg och parker, aktivering av platser, levande bottenvåningar, uppglasade trapphus, placering av byggnader för att främja naturlig övervakning samt att platser gestaltas med tydlig territoriell tillhörighet. Två intervjupersoner pekar även på 1960- och 1970-talens stadsbyggande i form av miljonprogrammet, SCAFT-planering och trafikseparering som ett problem när det gäller att skapa befolkade platser och

stråk. Även gång- och cykeltunnlar tas i detta sammanhang upp som ett trygghetsproblem där det även förekommer drogförsäljning. Att tillämpa ett proaktivt förhållningssätt för nybyggda miljöer innebär också vissa utmaningar vilket Planerare C lyfter fram:

Planerare C: I nybyggnadsprojekt så är det ju kanske än svårare eftersom det inte finns en struktur på platsen och då måste man tänka till från början där. Sen så beror det ju på vad det är för människor som platsen befolkas med såklart och vad man hittar för möjligheter. Vill man hålla på med kriminalitet så går ju det i nästan alla miljöer.

Intervjuare: Ja, och när det gäller de nybyggda områdena då kan man ju kanske inte heller ta del av befintlig brottsstatistik eller göra någon trygghetsvandring, trygghetsanalys utan då måste man göra det i teorin så att säga?

Planerare C: Ja, men precis och sen kan man ju skapa förutsättningar för funktionsblandning, verksamheter som är riktade mot gator, att inte skapa mörka gränder och sådana saker. Det blir ju viktiga delar såklart.

Tema 4: Planerare ser sig inte som brottsförebyggare

Medan Tema 1–3 i första hand utgick från dokumentstudiens textmaterial är Tema 4 primärt format utifrån planerarnas synvinkel, sådant det framkommer i de tre intervjuer som gjordes. Det finns en klar samstämmighet i många avseenden mellan åtgärdsplanernas skrivningar och de svar som gavs i intervjuerna, vilket leder till en viss tematisk överlappning, men följande underteman lyfter särskilt fram de begrepp, perspektiv och unika kodningar som genererades från intervjutranskriberingarna.

Undertema: Planerare verkar för trygghet, social hållbarhet och god gestaltad livsmiljö – men använder inte begreppet brottsprevention

I Tema 2 ovan framkom att upplevd trygghet snarare än faktisk brottsprevention framstår som det viktigaste målet i flera kommunala åtgärdsplaner. Detta förhållande kan i hög grad sägas vara giltigt även i planerarnas svar:

Intervjuare: Upplever ni att det finns en förväntan från andra delar av kommunen att planenheten ska jobba med brottsförebyggande frågor eller är det något som mest hanteras inom andra enheter och andra förvaltningar?

Planerare A: Nej, men att planera trygga platser, det har vi ett jättetydligt uppdrag att jobba med. Vilket vi också lyckas med ska jag säga. Så om du lägger in brottsförebyggande utifrån att skapa trygga miljöer så har vi det väl uttalat.

Även Planerare B och Planerare C menar att brottsprevention inte är ett begrepp som används i fysisk planering utan det man strävar mot är mer övergripande mål som goda gestaltade livsmiljöer och social hållbarhet, där trygghetsfrågan ingår som en del:

Planerare C: Jag skulle säga att brottsprevention inte är en term som vi använder i arbetet utan vi pratar ju snarare om trygghetsskapande åtgärder och trygghet i planeringen. Så själva begreppet brottsprevention skulle jag inte säga är ett planeringsbegrepp så som jag i alla fall uppfattar det i nuläget.

Planerare B: Det kanske är så att man inte slänger sig med begreppen riktigt, utan man pratar nog mer om en social hållbarhet eller hållbar livsmiljö och god gestaltad miljö. [...] Jag skulle inte säga att vi jobbar med brottspreventionsbegreppet utan mer med andra saker. Och andra begrepp och definitioner egentligen.

Planerare B beskriver även ett hållbarhetsprojekt som gjorts i en socialt utsatt stadsdel där fokus har legat på social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet i stort, med tillägg av gestaltningsmässig hållbarhet. Samt hur miljöbedömningen till översiktsplanen vidgats till en hållbarhetsbedömning som även omfattar social och ekonomisk hållbarhet. Vidare beskriver Planerare B hur sociala frågor integreras i detaljplanernas planbeskrivningar:

Planerare B: Sen har vi ju en koppling i planbeskrivningen där vi har olika avsnitt. Men den heter ju också trygghet då, den rubriken, eller egentligen sociala förutsättningar. Och där går man igenom socioekonomi bland annat, man går igenom mångfald, vardagsliv, trygghet, mobilitet, samvaro. Och sen när man går igenom förslaget i efterhand så har vi också sociala konsekvenser. Och där finns också trygghet med, det är samma underrubriker. Det är inte egentligen ett krav på att du måste använda alla de här rubrikerna, men du ska ju ändå fundera om det är något som är relevant för planen.

Planerare C beskriver på ett liknande vis hur brottsförebyggande frågor samsas med flera andra sociala frågor som inte alltid ligger främst på planeringens dagordning:

Planerare C: Det är en del av de här sociala frågorna som är lite mjukare och som vi inte har krav på oss att uppfylla. Men jag tycker att det är en viktig del av samhällsbyggnadsprocessen. Det kan ju hända att, alltså det är ju otroligt många faktorer att ta hänsyn till i en detaljplan. Många olika intressen. Men det finns ju med som en del, men jag skulle säga att det är ganska sällan som vi utgår från den delen, som vi tar utgångspunkt i den frågan.

Tanken om social hållbarhet är inte unik för intervjuvaren utan förekommer även i några av åtgärdsplanerna, Uddevalla kommun (2024:2) beskriver exempelvis hur "brottsförebyggande arbete skall handla om social hållbarhet för kommunens invånare och bidra till att Uddevalla är en attraktiv kommun som människor vill besöka, bo och arbeta i".

Undertema: Planerare ser sig inte som experter och förlitar sig på samverkan

Precis som i åtgärdsplanerna framhäver planerarna ofta vikten av samverkan mellan olika aktörer, inte minst hänvisas frekvent till kommunens trygghets- och säkerhetsenhet som en viktig resurs som sitter på kunskap. Planerare A beskriver det som att planarkitekter inte är experter på brottsförebyggande frågor och behöver ta in externt stöd för att göra bedömningar:

Planerare A: Vi planerare behöver ju ha in expertkompetens precis som vi tar in på alla andra specialistområden. Det är ju både trafik och det är VA, så vårt verktyg är att plocka in de som har kunskap om detta. Sen kommer man säkert jobba med att utveckla våra texter i planbesked och planhandlingar. Men jag tror att vi är i början på det där, så det kommer säkert utvecklas med tiden. Och kanske mer också då när planarkitekterna blir mer självständiga i sin egen bedömning av säkerhets- och brottsförebyggande aspekter. Men just nu så förlitar vi oss på våra kollegor, helt enkelt.

I intervjuerna beskrivs några lyckade exempel på samverkan, men även fall där organisatoriska stuprör gjort sig gällande. I Planerare B:s fall fick kommunen information av polisen om att en stadsdel var på väg att hamna på listan med utsatta områden, vilket föranledde extra satsningar riktade mot det området. Stadsdelen har inte satts upp på polisens lista, vilket kan ses som ett positivt exempel på samverkan. Samtidigt kan det även ses som en reaktiv form av agerande att åtgärder sätts in när området redan befinner sig i en negativ spiral och brottsändelser eskalerar. Även om det sker kontakter och informationsutbyte mellan aktörer och förvaltningar så framträder ändå en bild av att de brottsförebyggande frågorna ofta är relativt separerade från planernas vardag:

Intervjuare: Upplever ni att det finns en förväntan att ni på planenheten ska jobba med brottsförebyggande frågor eller är det något som ni känner mest hanteras inom andra förvaltningar? Vi pratade lite om till exempel *Brottsförebyggande rådet* och *Säkerhet och social hållbarhet*, att det finns olika mer inriktade verksamheter.

Planerare B: Då tror jag mer att man pratar om en god livsmiljö och livskvalitet. Det är bredare begrepp. Och så är det den här verksamheten som har det stora uttalade arbetet för brottsprevention.

Intervjuare: Just det, och upplever ni att ni är delaktiga i det andra brottsförebyggande arbete som görs inom kommunen eller fokuserar ni mest på era egna PBL-frågor?

Planerare B: Ja, jag skulle säga att det är så faktiskt, att man är ganska skilda eftersom det är så otroligt många frågor man jobbar med och så tar man in vid behov.

Intervjuare: Känner du till om det finns någon särskild budget just för brottsförebyggande planeringsåtgärder eller om det gjorts några satsningar där?

Planerare C: Hmm alltså, det finns inte det på vår förvaltning men sen är det ju... Brottsförebyggande frågorna, det ligger ju på en annan förvaltning, det ligger ju på säkerhetsavdelningen och även till viss del på social hållbarhet då, så att där kan jag ju inte svara på deras budgetposter. Men det finns ju planerare, strategiska planerare på kommunen som jobbar mer generellt med de här frågorna. Men då handlar det ju kanske inte så mycket om den fysiska planeringen utan mer sociala insatser.

Ett hinder kring samverkan som har setts i tidigare forskning är att planerares kunskap kring brottsförebyggande frågor inte är så omfattande, medan brottsförebyggande samordnare i regel inte är insatta i arkitektur eller fysisk planering (Ceccato m.fl. 2019:127-137). För att kunna tillämpa ett brottsförebyggande perspektiv proaktivt behöver kunskapen finnas under designstadiet för att få genomslag i den rumsliga gestaltningen, vilket även Davey och Wootton (2016:9) pekar på.

Undertema: Brottsförebyggande har inte högsta prioritet i planprocessen, men är viktigare i vissa projekt

Samtliga intervjuade planerare uttrycker att brottsförebyggande inte tillhör de mest prioriterade frågorna i planprocessen:

Intervjuare: Hur upplever du, är brottsförebyggande frågor något som prioriteras högt inom planprocessen eller är det andra frågor som är viktigast?

Planerare A: Jag skulle säga att det tar mer och mer plats, men det är nog inte den fråga som tar mest tid, det är det inte. Och det kanske det inte kommer bli heller. Utan det blir en del av att planera en god stad och goda miljöer. Det kanske inte är så att den frågan unikt får så jättemycket fokus mer än att vi jobbar med det strukturerat. Men den får ju inte lika mycket uppmärksamhet som till exempel miljö- och klimatfrågor, det är ju mer aktuellt förstås.

Planerare B beskriver att politikerna i kommunstyrelsens planutskott varje halvår prioriterar bland detaljplaneprojekten utifrån sju prioriteringsgrunder samt att "det går nog inte att säga att brottsförebyggande är en stark eller utpekad punkt, däremot så tror jag absolut att den ingår i bedömningen". Även Planerare C gör en likartad bedömning och tillägger att det är platsens förutsättningar som styr hur stor vikt frågan tillmäts:

Planerare C: I stort skulle jag säga att den ligger inte längst upp, men det gör ju nästan ingen fråga utan det är ju så att man tittar på varje enskild plats, specifikt utifrån den platsens förutsättningar. I vissa fall så blir det en större fråga och i vissa fall så blir det en mindre fråga.

Även Planerare B återkommer flera gånger till att det är "väldigt olika förutsättningar", att det är "lite olika hur stor tyngd det tar i olika projekt" och att "det är som sagt inte i varje projekt det kanske är fokus på det". Planerare C väljer även att avsluta intervjun genom att betona på nytt att "varje nytt planeringsprojekt har unika förutsättningar och att man måste titta på vilka frågor det är som blir viktiga i varje unikt projekt". De projekt som nämns där brottsförebyggande får ett extra fokus är i stor utsträckning samstämmiga med mönstret som framkom i Tema 1 gällande brottsutsatta platser och stadsdelar, vilket indikerar ett i huvudsak reaktivt förhållningssätt till redan existerande brottsproblem. Det finns dock generella inslag som gäller alla planprojekt:

Intervjuare: Du berättade ju lite innan att ni brukar ha med säkerhetssamordnare i uppstarten av nya planprojekt, är det någonting som ni gör i alla planprojekt?

Planerare A: Ja, vi har i alla fall någon typ av kontakt med dem i inledningsskedet. Sen så får man ju bedöma från projekt till projekt om de behöver sitta med. Men vi gör ju en bedömning i början i alla fall, är det här ett projekt där de behöver involveras.

Även om brottsförebyggande inte står längst upp på planeringens agenda så uttrycker alla intervjuade planerare att frågan har fått ökat fokus. Planerare C beskriver hur de är i uppstarten av ett strategiskt arbete kring frågorna, där även politikerna är angelägna och har delat ut ett uppdrag:

Intervjuare: Du pratar om att ni har initierat ett strategiskt arbete ganska nyligen. Kan du berätta vad målet är för det projektet eller processen?

Planerare C: Ja, men det är väl kanske precis det som du frågar om, att vi ska arbeta upp en modell som vi kan jobba efter för att få det lite mer strategiskt in i detaljplaneringen, översiktsplaneringen och planeringen för allmänna platser generellt. Vi är tre enheter på kommunen som kommer göra det här i någon slags samarbete då och titta på den särskilda platsen, lite större kvarteret kanske, och sen på kommunen i stort hur man kan titta på olika, på den här frågan, men då pratar vi generellt då om trygghetsfrågan och kanske inte så mycket om brottspreventionsfrågan.

Även Planerare A uttrycker att "trygghetsfrågor, utifrån brottsförebyggande då, har varit på tapeten länge, men det blir lite mer skarpt läge tycker jag nu". Samstämmigheten bland planerarna är stor i detta undertema men det finns även tendenser till skilda synsätt. Både Planerare B och Planerare C har tagit fram trygghetsanalyser i sina respektive planarbeten medan Planerare A är skeptisk till behovet av fler utredningar i planprocessen, i varje fall utredningar framtagna av externa konsulter utan lokalkännedom:

Intervjuare: Det skulle också kunna vara att man kanske tar in någon konsult eller beställer en utredning kopplat till sådana frågor då?

Planerare A: Alltså, nu håller jag ju på att diskutera utredningar i andra sammanhang, så vi vill helst inte lägga på fler utredningar. Det gör vi fler än nödvändigt skulle jag säga inom ramen för planarbetet så det vill jag inte lägga till. Nej, men jag tycker att vi kan jobba med våra interna kompetenser. I [Kommun A] så har vi väldigt duktiga medarbetare på *Trygghet och säkerhet* så jag skulle säga att vi kommer väldigt långt med att använda interna kompetenser som får göra de bedömningarna tillsammans med oss.

Intervjuare: Men att göra en hel trygghetsutredning till varje planprojekt? Det hade kanske inte varit det...?

Planerare A: Nej, det skulle jag inte säga, inte i dagsläget.

Intervjuare: Det hade inte skyndat på och förenklat planprocessen?

Planerare A: Nej, det hade det definitivt inte gjort och sen så är det väldigt viktigt att man har lokalkännedom skulle jag säga i de här frågorna och det har ju sällan våra konsulter. Utan lokalkännedomen kommer ifrån de som är anställda i kommunen och som kan lägga de lagren och filtrena på varandra. Det tror jag inte att en konsult har möjlighet att göra.

Undertema: Planerare är positiva till planeringens möjligheter att påverka, men ser behov av mer struktur i arbetet

De intervjuade planerarna uttrycker i regel en positiv inställning till planeringens brottsförebyggande roll. Planerare A säger att "den fysiska planeringen är jätteviktig, för det som vi planerar och som sedan byggs står ju där jättelänge sen och påverkar dem som lever och bor i områdena" och även Planerare B formulerar sig på ett liknande vis:

Planerare B: Jag skulle säga att alla vi är helt övertygade om att hur vi utformar den fysiska miljön har jättestor betydelse. Ja, för brottsförebyggande. Eller hur brott kan uppstå och liknande. Jag skulle säga att den fysiska miljön sätter ju ramarna för hur allt liv utspelas mellan husen helt enkelt, och även gestaltningen, att den påverkar känslor, hur vi mår och hur vi väljer att röra oss i områden, hur vi träffar människor, så allt det här är ju inbyggt och jag tycker det är brottsförebyggande. Och det skulle jag säga att mina kollegor håller med om. Sen är det väl lite där en frustration att man inte kan styra vissa grejer utan att det kommer i senare skeden och att det måste vara samverkan. Hela vägen och hela tiden både planering, förvaltning, genomförande.

Planerare C uttrycker sig även positivt, men lägger till att planeringens makt är begränsad:

Planerare C: Jag tror att den fysiska planeringen är en pusselbit i hela spelet. Sen tror jag inte att man kan lösa allt med fysisk planering. Men absolut, jag tänker att det är en viktig del. Men i samröre då med dom andra, både andra aktörer och andra nivåer i planeringen.

I citaten ovan, likväl som i intervjuerna i stort, framkommer även på några ställen viss skepsis eller reservationer till planeringens möjligheter att påverka, då främst kopplat till planeringens mandat och rådighet i förhållande till de juridiska regelverkens begränsningar. Som flera intervjupersoner redan uttryckt är det inte ett krav att ta hänsyn till brottsprevention då det inte är en fråga som uttryckligen regleras i PBL. Detta förhållande skulle kunna innebära att planerare inte upplever sig ha lagstöd för vissa regleringar, då huvudlinjen i många fall är att planer ska reglera så lite som möjligt. Planerare B beskriver denna balansgång där planen som huvudregel inte ska reglera mer än nödvändigt:

Planerare B: Ja, sen så jobbar ju vi ganska generellt i planer, så vi styr ju inte detaljer, men vi kan absolut påverka hur människor väljer att röra sig. Och var dom förmodligen kommer röra sig beroende på vad man tillåter i olika byggnader och vad man gör på olika platser. Och man kan medverka och främja att det ska finnas olika saker att göra. Så det finns någonting för olika människor, olika åldrar och liknande.

Planerare B: Däremot, till exempel sånt här med entréer och liknande, det ville vi inte bestämma exakt i planen. Det är också det här med att en plan och planbestämmelser måste vara motiverade och att man inte ska bestämma mer än nödvändigt som har betydelse när man gör planerna. Men vi försöker ha en dialog och diskussion hela tiden för att ämnet ska finnas där när det behövs så att säga.

Något som även uttrycks i relation till planeringens begränsningar är betydelsen av de skeden som kommer efter planprocessen, som bygglovsskedet och förvaltningsskedet. Planerare B beskriver hur hen jobbat med ett stadsdelscentrum i en stadsdel som riskerade att bli ett utsatt område, där en trygghetskonsekvensanalys togs fram som en del av planarbetet. I ett annat närliggande stadsdelscentrum med liknande utmaningar valdes dock en annan väg:

Planerare B: I stället för att man i planarbetet gjorde den här analysen, så gjorde man analysen i bygglovsskedet, för där har man störst möjlighet att påverka: var ska fönster sitta? Var ska entréer sitta? Hur kan man skapa de här siktlinjerna och naturliga kontrollen genom att utforma byggnaden på bästa sätt?

Just att frågorna behöver finnas med som en röd tråd i hela samhällsbyggnadsprocessen lyfts som en svårighet i några fall:

Planerare B: Så det är ju inte jättelätt att se till att allting genomförs, det skulle jag väl vilja peka lite på att det är ju någonting som måste... Alla som på något sätt medverkar i processen måste ha med sig det från början. Och så måste det hänga med hela vägen. Så om man gör några val på vägen, om man inte gör som man hade tänkt från början, vad innebär det då för det brottsförebyggande arbetet och tryggheten? Det skulle jag väl generellt säga att det kanske är det som är det svåra i samhällsbyggnadsprocessen då, att alltid ha med sig det här genom hela processen.

Planerare B pekar vidare på att kunskaperna hos bygglovshandläggare och planarkitekter är viktiga för att vägleda de som tar fram bygglovshandlingar:

Planerare B: Jag tror att det kan vara svårt för den som söker bygglov att ha med sig förståelsen och kunskapen kring hur stor betydelse gestaltning och placering av olika saker faktiskt har. [...] Men jag tänker att det är någonting som de som vet och har mest kunskap om måste påminna om eller efterfråga.

Gällande arbetssätt uttrycks i intervjuerna på flera ställen att arbetet behöver utvecklas och att en tydligare struktur är önskvärd. De fasta arbetsrutiner som finns idag består i stora drag av tre punkter: 1) trygghet och sociala frågor tas upp i planbeskrivningar, 2) säkerhetssamordnare deltar på startmöten och 3) planenheten tar del av statistik och underlag gällande otrygghetsskapande händelser från andra förvaltningar. Utöver detta finns ingen tydlig arbetsmodell för hur brottsförebyggande perspektiv ska hanteras i planprocessen:

Intervjuare: Har ni någon särskild mall eller metod ni utgår ifrån eller använder er av när det gäller just brottsförebyggande planering, något speciellt arbetssätt, policy eller rutin?

Planerare A: Nej, där tror jag inte att vi är än, om det inte skulle gömma sig någonting hos *Trygghet och säkerhet*. Det kanske snarare är deras, de har väl kanske mer utarbetade rutiner och metoder för det. Utan vår metod, om jag får uttrycka det så, det är ju att ta kontakt med *Trygghet och säkerhet* och involvera dem i våra arbetsprocesser, så där har vi rutiner för att de ska involveras och att vi ska undersöka förutsättningarna på platsen innan vi börjar planlägga.

Även Planerare C menar att de i nuläget "inte har en arbetsmodell för hur vi jobbar med frågan men att vi är på gång att ta fram en sådan". Planerare A uttrycker samtidigt en positiv tendens där "det inte hanteras som en separat fråga utan blir mer integrerat i det ordinarie arbetet att man är medveten om det brottsförebyggande generellt" samt att "från att man behöver påminnas så har det kommit in mer naturligt hos respektive medarbetare att ha det på näthinnan". Att det saknas generella riktlinjer uttrycks även i följande uttalande:

Planerare C: Man sätter igen gång- och cykeltunnlar som tidigare har varit under trafiklederna så att det blir överfarter i plan, vilket ju kan påverka trafiksäkerheten. Men där har man tagit beslutet att det är viktigare att de här upplevt otrygga platserna försvinner, att man kan eliminera så många som möjligt av dem.

Intervjuare: Är det något principiellt ställningstagande att gå ifrån gång- och cykeltunnlar utifrån trygghet eller brottslighet?

Planerare C: Jag vet inte riktigt om det är något principiellt som är mer genomgripande, men just i det här området är det det.

I exemplet från miljonprogramsområdet Planerare C nämner fattades beslutet att trygghet ska vara överordnat trafiksäkerhet, men beslutet sträcker sig bara till områdets gränser och är inte bindande för kommunen generellt. I nybyggda områden på andra platser kanske gång- och cykeltunnlar fortfarande byggs och där skapar potentiella nya problem med otrygghet och brottslighet i framtiden. I brist på klara arbetsmodeller tycks det finnas en risk för att brottspreventiva åtgärder tillämpas godtyckligt och utan en långsiktig strategi när varje enhet behöver uppfinna sina egna metoder från fall till fall:

Planerare C: Politiken är ju väldigt angelägna om att de här frågorna ska lyftas upp, i kommunens övergripande strategier och budget så finns det en sådan punkt då och den ska ju sippra ner på alla enheter egentligen, så att varje enhet måste se hur just de kan hantera de här frågorna.

Samtidigt så nämns i vissa intervjuer och åtgärdsplaner resurser som BoTryggt2030 och CPTED, som kan användas som stöd för att integrera brottsförebyggande aspekter i planeringen, även om dessa i regel är okända eller inte används på ett systematiskt och strukturerat vis.

8. SLUTSATSER

Nedan följer några sammanfattande slutsatser som utgår från det analytiska ramverkets huvudbegrepp.

Planeringens förhållningssätt

Den sammanfattande bedömningen är att planeringen innehåller både proaktiva och reaktiva aspekter, med en klar slagsida åt ett reaktivt förhållningssätt. Av de åtgärder som kategoriserats i den kvantitativa analysen är de flesta av generellt slag och gäller för både nybyggda och befintliga områden. Cirka en fjärdedel rör befintliga områden medan bara en åtgärd tydligt riktar sig mot nybyggda stadsdelar. I den kvalitativa analysen framkommer ett tydligt fokus på utsatta områden och platser som redan är brottsdrabbade. Samtidigt finns ett antal skrivningar om vikten av att brottsförebyggande perspektiv integreras tidigt i planprocessen, och några kommuner har också konkreta åtgärder för hur det ska göras (se Figur 23). I planerarnas intervjusvar framkommer att det finns vissa rutiner för att frågorna översiktligt ska beaktas i alla nya planprojekt, men långtifrån någon systematisk arbetsmodell som säkerställer hur det ska ske. För de planer som tar sin utgångspunkt i eller vid brottsdrabbade områden ges dock en större vikt till det brottsförebyggande perspektivet, men detta kan inte sägas gälla generellt i alla planer.

Planeringens kunskap

Av de analyserade åtgärdsplanerna nämner hälften någon teori med bäring på det brottsförebyggande arbetet, medan lika många saknar teoretisk koppling. Den vanligast förekommande teorin är risk- och skyddsfaktorer, som är inriktad mot social prevention. Rutinaktivitetsteorin, som betonar situationella åtgärder, är också vanlig, likväl som broken windows-teorin som betonar betydelsen av förvaltning och underhåll. Av detta dras slutsatsen att planeringen inte är helt ateoretisk, men att den teoretiska förankringen inte är särskilt bred samt i viss utsträckning av sådant slag att den betonar sociala insatser och skötselåtgärder före perspektiv som fäster större vikt vid platsens rumsliga utformning.

Planerare ser sig inte ha expertkunskaper om brottsförebyggande och är därmed beroende av samverkan med andra aktörer. Ett hinder som finns för denna samverkan inom kommunen är att fysisk planering inte alltid inkluderas som en del av arbetet. Ett annat problem är att de som har expertis inom brottsförebyggande frågor i regel saknar kunskaper om gestaltning vilket kan skapa utmaningar.

Planeringens tydlighet

Gällande planeringens begreppsanvändning ses ett tydligt mönster i både dokumentstudie och intervjuer där upplevd trygghet är den övergripande ledstjärnan, medan själva begreppet brottsprevention knappt tycks förekomma bland planerarna. Begrepp som social hållbarhet och god gestaltad livsmiljö är mer vanligt förekommande i intervjuerna med planerare. Att planerare ser frågan ur ett bredare socialt och arkitektoniskt perspektiv kan förstås vara nyttigt, men det finns

samtidigt en risk att det brottsförebyggande perspektivet försvinner i mängden av andra frågor som är prioriterade i planprocessen, särskilt om kunskaper och strukturerade arbetsmetoder gällande brottsprevention saknas hos planerare. Att det sällan ses någon skiljelinje mellan brottsförebyggande och trygghetsskapande insatser är komplicerat då det i den vetenskapliga litteraturen framkommer att trygghet i grunden är ett mångfacetterat begrepp som inte endast är en fråga om rädsla för brott (Sahlin Lilja 2021, 2023). Risken finns att de trygghetsskapande åtgärderna blir ineffektiva och att de brottsförebyggande åtgärderna uteblir om det inte finns en medvetenhet och reflektion kring skillnaderna mellan upplevd trygghet och faktisk brottslighet.

Av de planeringsåtgärder som finns i åtgärdsplanerna har de allra flesta bedömts som konkreta och utvärderingsbara, medan endast ett mindre antal är av mer otydlig eller ospecifik art. Det kan dock tilläggas att de kodade åtgärderna är få i antal medan stadsplanering omnämns på flera andra ställen i texterna i mer generella och ospecifika termer.

Planeringens metoder

Bara en femtedel av de undersökta åtgärdsplanerna nämner någon känd arbetsmetod för brottsförebyggande fysisk planering. Den vanligast förekommande metoden är trygghetsvandring, vilket är en undersökningsmetod som inte är unik för planering utan snarare är inriktad mot förvaltning och fastighetsskötsel. Det visade sig också i den kvalitativa analysen att trygghetsvandringar främst sker utan planerares medverkan samt arrangeras av andra förvaltningar eller fastighetsbolag. De metoder som är tydligt planeringsinriktade, BoTryggt2030 och CPTED, förekommer endast i obetydlig omfattning i en tiondel av åtgärdsplanerna. I intervjuerna med planerare framkom att strukturerade arbetsmodeller saknas i stor utsträckning, även om det förekom initiativ för att utveckla tydligare rutiner för hur frågan ska hanteras i planprocessen. I brist på fasta riktlinjer eller krav hanteras frågan från fall till fall vilket ger mer utrymme för den enskilda planerarens professionella bedömningar, men även riskerar leda till en godtycklig tillämpning och avsaknad av långsiktighet.

Planeringens roll

De flesta undersökta åtgärdsplaner innehåller inga åtgärder inom fysisk planering. Av de närmre 800 brottsförebyggande åtgärder som analyserats är bara tre procent planeringsinriktade. Detta trots att offentlig miljö och utsatta områden i nästan alla kommuner lyfts upp som prioriterade åtgärdsområden. I den kvalitativa analysen framkommer att kommunerna ofta fokuserar på ungdomsinsatser, skola, fritidsaktiviteter och sociala åtgärder som svar på brottsproblem, snarare än förändringar av den fysiska miljön. Även socioekonomisk segregation framträder som ett tema där strukturella insatser prioriteras. Gällande trygghetsåtgärder i offentlig miljö ses det ofta som en skötselinsats, att hålla rent och snyggt för att skapa trivsamt och attraktivitet. En punkt där åtgärdsplanernas fokus skiljer sig från planerarnas intervjusvar är att åtgärdsplanerna i större utsträckning betonar kameror och vakter, medan planerare främst lägger vikt vid människors naturliga

övervakning. Samverkan ges en framträdande roll i både åtgärdsplanerna och planerarnas intervjuer, men i flera fall så inkluderas inte fysisk planering i förstärkta samverkansformer. Planerarna som intervjuats uppger samstämmigt att brottsprevention inte tillhör de högst prioriterade frågorna i planprocessen, men att frågan får en större roll i vissa projekt. Därav kan också slutsatsen dras att brottsförebyggande insatser inom planeringen främst tillämpas på geografiskt avgränsade områden snarare än att vara något som är lika viktigt i alla kommunens delar, även om frågan i någon mån behandlas översiktligt i alla projekt. Sammanfattningsvis verkar fysisk planering spela en relativt begränsad roll inom kommunernas brottsförebyggande arbete. Detta tycks dock inte bero på bristande intresse från planerarens sida då de ser med tilltro på planeringens möjligheter att bidra till det brottsförebyggande arbetet, men efterfrågar tydligare struktur och arbetsmodeller för att integrera frågan i planprocessen.

Avslutning

Tanken att stadsplanering kan användas för att minska brottslighetens skadeverkningar är inte ny och finns beskriven i olika former av bland andra Jacobs (1961) och Newman (1972, 1976). I Sverige tas frågan upp av Boverket (1998) och 2001 publicerar Polisen den första versionen av Bo Tryggt-handboken. De senaste årens brottsutveckling har tydliggjort för många aktörer behovet av ett kraftfullt brottsförebyggande arbete och föranlett en mängd lagstiftningsåtgärder, där *Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete* bara är en del. Även om vissa kommuner arbetat långsiktigt och strategiskt med egna brottsförebyggande råd sedan 1980-talet så finns fortfarande på många håll en brist på struktur och samordning. Tanken med lagen var att förtydliga kommunens brottsförebyggande ansvar inom skolan, socialtjänsten och samhällsbyggnadsprocessen. Det är förstås tidigt att uttala sig om lagkravets långsiktiga effekter när lagstiftningen är ny och implementeringen fortfarande pågår i kommunerna, men denna undersökning gör gällande att det fortsatt krävs betydande utvecklingsinsatser för att ett brottsförebyggande perspektiv på allvar ska integreras i kommunernas fysiska planering. I fall *Lag (2023:196)* visar sig otillräcklig som styrsignal så återstår att överväga om det i PBL bör förtydligas att brottsprevention är ett angeläget allmänt intresse som bör beaktas vid all planläggning, eller om det krävs tydligare nationella riktlinjer genom Boverkets försorg för att standardisera det brottsförebyggande arbetet.

8.1 VIDARE FORSKNING

Detta arbete fokuserade på att analysera ett större antal åtgärdsplaner från många olika kommuner. Ett alternativt tillvägagångssätt hade kunnat vara att göra en fördjupande fallstudie eller flerfallstudie där alla relevanta styrdokument som relaterar till fysisk planering och brottsprevention inom en kommun analyseras jämsides kommunens faktiska plandokument, som exempelvis översiktsplaner eller detaljplaner. Eller att studera kommunens nyligen byggda områden genom platsinventering utifrån brottsförebyggande perspektiv. Studien undersökte inte

storstadskommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö, bland annat till följd av deras organisatoriska komplexitet. Storstadskommunerna är dock i hög grad relevanta fall att studera sett till deras betydande kommunala resurser men också deras omfattande brottsproblem och antalet utsatta områden.

REFERENSLISTA

EMPIRISKT MATERIAL

Borlänge kommun (2025). *Åtgärdsplan 2024-2026 - Borlänge kommuns brottsförebyggande fokusområden utifrån lägesbilden.*
<https://www.borlange.se/download/18.4760ac2a1954881d4442a6ef/1742297484940/Brottsf%C3%B6rebyggande%20%C3%A5tg%C3%A4rdsplan%20Borl%C3%A4nge%20kommun%202024-2026.pdf> [hämtad 2025-05-21]

Borås Stad (2024). *Borås Stads brottsförebyggande åtgärdsplan 2024-2026.*
<https://www.mynewsdesk.com/se/boras-stad/pressreleases/boraas-stad-staerker-det-brottsfoerebyggande-arbetet-3346347> [hämtad 2025-05-21]

Eskilstuna kommun (2024). *Åtgärdsplan SÖK 2025, reviderad 2024-12-11.*

Falu kommun (2024). *Åtgärdsplan enligt 5 § Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.* <https://www.falun.se/stod--omsorg/trygg-och-saker/brottsforebyggande.html> [hämtad 2025-05-21]

Halmstads kommun (2024). *Halmstads kommuns brottsförebyggande åtgärdsplan 2025-2026.*

Hässleholms kommun (2024). *Årslägesbild 2023: Brott och (o)trygghet i Hässleholms kommun: Med åtgärdsplan för perioden 2024-07-01 - 2025-06-30.*
[https://www.hassleholm.se/download/18.7c2c2d5b19613c533ed40e56/1744797202780/Brott%20och%20\(o\)trygghet%20i%20H%C3%A4ssleholms%20kommun.pdf](https://www.hassleholm.se/download/18.7c2c2d5b19613c533ed40e56/1744797202780/Brott%20och%20(o)trygghet%20i%20H%C3%A4ssleholms%20kommun.pdf) [hämtad 2025-05-21]

Järfälla kommun (2024). *Program för ökad trygghet.*

Jönköpings kommun (2025). *Brottsförebyggande åtgärdsplan 2024-2025.*
<https://www.jonkoping.se/download/18.2c0138f9194d01f4b5a5d904/1740134237987/Brottsf%C3%B6rebyggande%20%C3%A5tg%C3%A4rdsplan%202024-2025.pdf> [hämtad 2025-05-21]

Kalmar kommun (2024). *Åtgärdsplan Kalmar kommun 2024-2025: Brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete.*
<https://kalmar.se/arkiv/nyhetsarkiv/nyheter/2024-05-07-lag-utsatthet-for-brott-men-hog-oro---langsiktiga-atgarder-ska-gora-kalmar-annu-tryggare.html> [hämtad 2025-05-21]

- Linköpings kommun (2023). *Åtgärdsplan för det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i Linköpings kommun 2023*.
<https://sammantraden.linkoping.se/welcome-sv/namnder-styrelser/vard-och-aldreomsorgsnamnden/2024-01-11-ward-och-aldreomsorgsnamnden/agenda/atgardsplan-for-det-brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-arbetet-i-linkopings-kommun-2023pdf> [hämtad 2025-05-21]
- Lunds kommun (2025). *Brottsligheten i Lund – orsaksanalys och åtgärdsplan*.
<https://www.mynewsdesk.com/se/lund/pressreleases/ny-aatgaerdsplan-ska-staerka-det-brottsfoerebyggande-arbetet-3374606> [hämtad 2025-05-21]
- Norrköpings kommun (u.å.). *Åtgärdsplan för prioriterade fokusområden*.
- Norrtälje kommun (2024). *Brottsförebyggande åtgärdsplan Norrtälje kommun 2024–2026*. [https://forum.norrtalje.se/committees/kommunstyrelsen/mote-2024-06-03 \(§ 143\)](https://forum.norrtalje.se/committees/kommunstyrelsen/mote-2024-06-03 (§ 143)) [hämtad 2025-05-21]
- Nyköpings kommun (2024). *Handlingsprogram för brottsförebyggande arbete och intern säkerhet*. <https://www.nykoping.se/kommun--politik/trygghet-och-sakerhet/brottsforebyggande-arbete/> [hämtad 2025-05-21]
- Region Gotland (2025). *Åtgärdsplan för brottsförebyggande arbete på Gotland 2025–2026*. <https://sammantraden.gotland.se/welcome-sv/namnder-styrelser/regionstyrelsens-arbetsutskott/2025-01-16-regionstyrelsens-arbetsutskott/agenda/atgardsplan-for-brottsforebyggande-arbete-pa-gotland-2025-2026pdf> [hämtad 2025-05-21]
- Skellefteå kommun (u.å.). *Verksamhetsplan/Åtgärdsplan 2025*.
- Sollentuna kommun (2024). *Samlad lägesbild 2024 inklusive åtgärdsplan: Enligt lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete, Sollentuna kommun*.
- Sundsvalls kommun (2025). *Brottsförebyggande åtgärdsplan: Säkra välfärdssystemet 2025–2026*.
- Södertälje kommun (u.å.). *Strategisk inriktning och åtgärdsplan 2025: Framtagen enligt lag (2023:96) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete*.
<https://www.sodertalje.se/kommun-och-politik/om-kommunen/brottsforebyggande--samt-arbete-mot-organiserad-brottslighet-pax/> [hämtad 2025-05-21]

Trollhättans Stad (2024). *Brottsförebyggande åtgärdsplan 2025-2026*.

<https://webbdiariet.trollhattan.se/document-details/e0049998-68f5-4dd7-a6bb-8f51466b9e01> [hämtad 2025-05-21]

Täby kommun (u.å.). *Plan för brottsförebyggande åtgärder 2024 – 2026*.

<https://www.taby.se/kommun-och-politik/trygghet-och-sakerhet/trygghet-och-brottsforebyggande-arbete/> [hämtad 2025-05-21]

Uddevalla kommun (2024). *Planering för trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete 2024-2025: Åtgärdsplan för Uddevalla kommun*.

Upplands Väsby kommun (2024). *Samlad lägesbild inklusive åtgärdsplan Upplands Väsby kommun 2024 Utifrån lagen om kommuners ansvar för det brottsförebyggande arbetet*.

Uppsala kommun (2024). *Lägesbild och åtgärdsplan enligt Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete*.

<https://www.uppsala.se/contentassets/b2aeec7d4289471795b43cdc924ce035/ksn-2024-01507-lagesbild-och-atgardsplan-enligt-lag-om-kommuners-ansvar-for-brottsforebyggande-arbete-002.pdf> [hämtad 2025-05-21]

Varbergs kommun (2024). *Åtgärdsplan för ökad trygghet och minskad brottslighet*.

<https://varberg.se/omsorg-och-stod/trygg-och-saker/brottsforebyggande-arbete> [hämtad 2025-05-21]

Västerås kommun (2025). *Åtgärdsplan brottsförebyggande arbete Västerås 2025-2026*. <https://www.vasteras.se/nyheter/nyheter/2025-01-31-atgardsplan-for-att-forebygga-brott-och-oka-tryggheten-i-vasteras-kommun.html> [hämtad 2025-05-21]

Örebro kommun (2024). *Brottsförebyggande åtgärdsplan 2024: Lägesbild kring brott och otrygghet i Örebro kommun, orsaksanalys samt åtgärdsplan*.

<https://www.orebro.se/fordjupning/fordjupning/sa-arbetar-vi-med/brottsforebyggande-arbete.html> [hämtad 2025-05-21]

Örnsköldsviks kommun (2024). *Åtgärdsplan för det brottsförebyggande arbetet i Örnsköldsvik, 2024*. <https://www.ornskoldsvik.se/om-kommunen/politiska-beslut-och-handlingar/sammantradeshandlingar-och-protokoll/sok-bland-kallelser-beslutsunderlag-och-protokoll#--chn-25e1ed6a85b733-2140e6cbc1ac25345-4a2ca5dca0a013716-4f9b1b1797e57223691-98782d0198da7223715> [hämtad 2025-05-21]

KÄLLOR

- Abarkan, A. (2019). Stadsplanering vs stadsbyggnad. *PLAN*, 17 november.
<https://www.planering.org/plan-blog/2019/11/17/stadsplanering-vs-stadsbyggnad> [hämtad 2025-05-21]
- Andershed, H. (u.å.). *Lagen om kommuners ansvar*. <https://www.embrace-safety.se/lagen/> [hämtad 2025-05-21]
- Andersson, R. & Nilsson, R. (2017). *Svensk kriminalpolitik*. 2 uppl., Liber.
- Andersson, R., Pedersson, A. & Wahlgren, P. (2024). *Brottprevention: teori, praktik och historia*. Studentlitteratur.
- Angerbrandt, H., Dufort, M. & Dudas, V. (2024). *Ökningen av skjutvapenvåld i Sverige: En studie av skjutvapenvåldets utveckling i kriminell miljö sedan mitten av 00-talet* (Rapport 2024:7). Brottpförebyggande rådet. urn:nbn:se:bra-1201
- Bergström, G. (2024) *Kriminalitet som livsstil 5.0*. 7 uppl., Studentlitteratur.
- Boverket (1998) *Brottp, bebyggelse och planering*.
<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.68fbc90d193243b379e48c47/1732527607115/Brott%20bebyggelse%20och%20planering.pdf> [hämtad 2025-05-20]
- Boverket (2019). *Brottpförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen*. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publikationer/2019/brottpforebyggande-och-trygghetsskapande-perspektiv/> [hämtad 2025-05-20]
- Boverket (2020). *Miljonprogrammet*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/miljonprogrammet/> [hämtad 2025-02-09]
- Boverket (2023). *Kommunal fysisk planering*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/kommunal-planering/> [hämtad 2025-05-21]
- Boverket (2024). *Trygga och jämställda stads- och boendemiljöer*.
<https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publikationer/2024/trygga-och-jamstallda-stads--och-boendemiljoer/> [hämtad 2025-05-20]

- Boverket (2025). *Brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/> [hämtad 2025-05-21]
- Braun, V. & Clarke, V. (2021). Can I use TA? Should I use TA? Should I not use TA? Comparing reflexive thematic analysis and other pattern-based qualitative analytic approaches. *Counselling and Psychotherapy Research*, 21(1), s. 37–47.
<https://doi.org/10.1002/capr.12360>
- Braun, V. & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: a practical guide*. Sage.
- Brå, Brottsförebyggande rådet (2020). *Kommunernas brottsförebyggande arbete och identifierade problem: en jämförelse mellan NTU och Brås enkät till samordnare i kommuner*. <https://bra.se/rapporter/arkiv/2020-06-24-kommunernas-brottsforebyggande-arbete-och-identifierade-problem> [hämtad 2025-05-21]
- Brå, Brottsförebyggande rådet (2024). *Kommunens ansvar*.
<https://bra.se/kunskapsstod/lokalt-och-regionalt-stod/kommunens-ansvar> [hämtad 2025-05-22]
- Brå, Brottsförebyggande rådet (2025). *Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete*. urn:nbn:se:bra-1221
- Brå, Brottsförebyggande rådet (u.å.a). *Arbeta brottsförebyggande*.
<https://bra.se/kunskapsstod/arbeta-brottsforebyggande> [hämtad 2025-03-12]
- Brå, Brottsförebyggande rådet (u.å.b). *Verktyg och mallar*.
<https://bra.se/kunskapsstod/arbeta-brottsforebyggande/verktyg-och-mallar> [hämtad 2025-05-22]
- Burgess, E.W. (1925). The Growth of the City. I Bridge, G. & Watson, S. (red.) *The Blackwell City Reader*. 2 uppl., Wiley-Blackwell, ss. 339–344.
- Byggföretagen (2024). *Processen: ett hus blir till – från idé till färdig byggnad*.
- Ceccato, V., Vasquez, L., Langefors, L., Canabarro, A. & Petersson, R. (2019). *Trygg stadsmiljö: Teori och praktik för brottsförebyggande & trygghetsskapande åtgärder*. KTH. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-261409>
- Ceccato, V. & Petersson, R. (2019) *Trygg stadsmiljö i praktiken: Visioner, exempel & tips*. KTH. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-263617>
- Ceccato, V. (2024). *Säkra städer: Aktivt arbete mot brottskoncentration*. Studentlitteratur.

- Ceccato, V., Lord, J. & Levin, S. (2024) *Trygghet bakom grindarna? Grindsamhällen i Sverige ur ett internationellt perspektiv*. KTH.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-357468>
- Cozens, P.M., Saville, G. & Hillier, D. (2005). Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography. *Property Management*, 23(5), s. 328–356.
- Creswell, J.W. & Creswell, J.D. (2018). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 5 uppl., Sage.
- Davey, C.L. & Wootton A.B. (2016) Integrating crime prevention into urban design and planning. *Journal of Place Management and Development* 9(2):153–165.
doi:10.1108/JPMD-09-2015-0043
- David, M. & Sutton, C.D. (2016). *Samhällsvetenskaplig metod*. Studentlitteratur.
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 4 uppl., Studentlitteratur.
- Doran, G. T. (1981). There's a S.M.A.R.T. way to write management's goals and objectives. *Management Review*, 70(11), s. 35–36.
- Duffy, B. (2005). Analys av dokument. I Bell, J. (red.) *Introduktion till forskningsmetodik*. 4 uppl., Studentlitteratur, s. 123–135.
- Eklom, P. (2011). Deconstructing CPTED... and Reconstructing it for Practice, Knowledge Management and Research. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 17, s. 7–28. DOI:10.1007/s10610-010-9132-9
- Engdahl, O. & Lindgren, S.-Å. (2021). *Varför begår människor brott? Samhälls- och beteendevetenskapliga svar på kriminologins grundfråga*. 2 uppl., Studentlitteratur.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2004). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 2 uppl., Norstedts.
- Forkby, T., Alstam, K., Gunnarsson, C., Wahlgren, P., Rostami, A. & Sarnecki, J. (2023). *Problemlösningarnas eviga nu: om trygghetsfrämjande och brottspreventiva partnerskap*. Studentlitteratur.
- Forkby, T., Kuosmanen, J. & Örnlin, H. (2019). *Vägen ut ur gänget: Om manligheter, broderskap och svikna förhoppningar*. Kriminalvården.

- <https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/publikationer/forskning-och-utvardering/vagen-ut-ur-ganget/> [hämtad 2025-05-20]
- Gerell, M. (2017) *Neighborhoods without community: collective efficacy and crime in Malmö, Sweden*. Diss. Malmö universitet.
- Gerell, M., Ivert, A.-K. & Mellgren, C. (2018). *Kollektiv förmåga, brott och otrygghet i Stockholms stad*. Stockholms stad.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-13013>
- Grundström, K. (2018). Grindsamhälle: the rise of urban gating and gated housing in Sweden. *Housing Studies*, 33(1), s. 18–39.
- Grönlund, B., Korthals Altes, H.J., van Soomeren, P. & Stummvoll, G. (2014). *Review of CEN 14383: The death and life of great European standards and manuals – Development and implementation of the CEN 14383 standards*. COST TU1203.
<http://www.costtu1203.eu/downloads/cost-tu1203s-results/> [hämtad 2025-05-20]
- Isacsson, L. (2016). "I grunden är människor regelstyrda". I *Polistidningen*, 14 juni.
<https://polistidningen.se/2016/06/i-grunden-ar-manniskor-regelstyrda/>
 [hämtad 2025-05-20]
- Isitt, M. (2022). Kriminalitet och arkitektur har med varandra att göra. I *Göteborgs-Posten*, 2 december. <https://www.gp.se/f23dfd15-1391-4f2a-acbe-94774680bf95> [hämtad 2025-05-20]
- Jacobs, J. (2004 [1961]). *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. 1 sv. uppl., Daidalos.
- Johansson, M. (2021). *Risk- och skyddsfaktorer – vad vet vi och vad kan göras med kunskapen?* RISE.
- Johannessen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2019). *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. 2 uppl., Liber.
- Kelling, G.L. & Wilson, J.Q. (1982). Broken Windows: the police and neighborhood safety. *The Atlantic*, mars.
<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/> [hämtad 2025-05-23]
- Lab, S.P. (2023). *Crime prevention: approaches, practices, and evaluations*. 11 uppl., Routledge.

Landzelius & Thodelius (2017) *Gothenburg Case Study: Processes and Partnerships for Safety and Security in Urban Places*. COST TU1203.

Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. MIT Press.

Länsstyrelsen Stockholm (u.å.). *Preventionspaketet*.
<https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/samhalle/social-hallbarhet/preventionspaketet.html> [hämtad 2025-05-23]

Minoura, E. (2016). *Uncommon Ground: Urban Form and Social Territory*. Diss. KTH.

Minoura, E. (2019). *Bostadsgården: territoriell arkitektur*. Studentlitteratur.

MSB (2024). *Samhällsplanering och fysisk planering*.
<https://www.msb.se/sv/amnesomraden/skydd-mot-olyckor-och-farliga-amnen/samhallsplanering/> [hämtad 2025-05-21]

Newman, O. (1972). *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*. Collier Books.

Newman, O. (1976). *Design Guidelines For Creating Defensible Space*. U.S. Department of Justice.

Polisen (2005). *Bo Tryggt 05: Handbok för brottsförebyggande och trygghetsskapande i bostäder och bostadsområden*.
<https://svenskskygghetscertifiering.se/wp-content/uploads/2025/01/botryggt05-komplett.pdf> [hämtad 2025-05-23]

Polisen (2015). *Utsatta områden: sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser*. https://polisen.se/siteassets/dokument/ovriga_rapporter/utsatta-omraden-sociala-risker-kollektiv-formaga-och-oonskade-handelser.pdf [hämtad 2025-05-23]

Polisen (2022) *Polismyndighetens strategi för det brottsförebyggande arbetet*.
<https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/brottsforebyggande-arbete/>

Polisen (2023) *Lägesbild över utsatta områden*. <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/utsatta-omraden/>

Region Stockholm (2021) *En trygg Stockholmsregion: Region Stockholms roll i arbetet med att öka säkerheten och tryggheten i Stockholmsregionen*.
<https://www.regionstockholm.se/regional-utveckling/rapporter-och-analys/trygghet/> [hämtad 2025-05-20]

- Roos, J. (2009). Miljonprogrammet – ett vårdpaket? I *Byggnadskultur*, nr 2. Byggnadsvårdsföreningen. <https://byggnadsvard.se/miljonprogrammet-ett-vardpaket/> [hämtad 2025-05-20]
- Sahlin, I. (2000). *Brottprevention: som begrepp och samhällsfenomen*. Arkiv förlag.
- Sahlin Lilja, H. (2021). *Trygghetsforskningens uppkomst, etablering och expansion i Sverige*. Diss. Lunds universitet. <https://portal.research.lu.se/en/publications/the-emergence-establishment-och-expansion-of-fear-of-crime-resear> [hämtad 2025-05-20]
- Sahlin Lilja, H. (2023). *Trygga Län: En rapport om vad svenska län och kommuner kan göra åt problemet otrygghet*. <https://www.lansstyrelsen.se/blekinge/samhalle/social-hallbarhet/brottsforebyggande-arbete.html> [hämtad 2025-05-20]
- Sarnecki, J. & Carlsson, C. (2020). *Introduktion till kriminologi, Volym I: Brottslighetens omfattning, karaktär och orsaker*. 2 uppl., Studentlitteratur.
- Sarnecki, J. & Carlsson, C. (2021). *Introduktion till kriminologi, Volym II: Straff och prevention*. 2 uppl., Studentlitteratur.
- SCB (2025). *Folkmängd i riket, län och kommuner 31 december 2024 och befolkningsförändringar 2024*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning-och-levnadsforhallanden/befolkningens-sammansattning-och-utveckling/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/folkmangd-och-befolkningsforandringar---helarsstatistik/folkmangd-i-riket-lan-och-kommuner-31-december-2024-och-befolkningsforandringar-2024/> [hämtad 2025-05-21]
- SIS (2008). *Teknisk rapport SIS-CEN/TR 14383-2:2008: Brottpförebyggande genom stadsplanering och byggnadsutformning – Del 2: Stadsplanering*. <https://www.sis.se/produkter/miljo-och-halsoskydd-sakerhet/skydd-mot-brott/siscentr1438322008/> [hämtad 2025-05-20]
- Sjöberg, I. & Lees, A. (2023). *Lokalt trygghetsskapande arbete -en forskningssammanställning för lokala, regionala och nationella aktörer*. Länsstyrelserna i Blekinge och Jönköpings län. <https://www.lansstyrelsen.se/blekinge/samhalle/social-hallbarhet/brottsforebyggande-arbete.html> [hämtad 2025-05-20]
- Sollentuna kommun (2025). *Trygghet och säkerhet*. <https://www.sollentuna.se/kommun--politik/trygghet-och-sakerhet/> [hämtad 2025-05-15]

SOU (2021). *Kommuner mot brott: Betänkande av Utredningen om kommunernas brottsförebyggande ansvar*. SOU 2021:49.

SFS 1962:700. *Brottsbalk*.

SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*.

SFS 2023:196. *Lag om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete*.

Thodelius, C. & Ceccato, V. (2022). *Kriminologiska perspektiv på situationsbaserad brottsprevention*. Liber.

Uittenbogaard, C. (2020). *BoTryggt2030 – Handboken för planering av säkra och trygga livsmiljöer*. Stiftelsen Tryggare Sverige.

Vetenskapsrådet (2024). *God forskningssed 2024*.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2024-10-02-god-forskningssed-2024.html> [hämtad 2025-05-22]

Weisburd, D., Groff, E.R. & Yang, S-M. (2014). Understanding and Controlling Hot Spots of Crime: The Importance of Formal and Informal Social Controls. *Prevention Science*, 15, s. 31-43.

Wikström, P-O.H. (2023). *När brott blir ett acceptabelt handlingsalternativ: En analys av brottslighetens orsaker och dess implikationer för inriktningen av det brottsförebyggande arbetet*. Stockholms Handelskammare.
<https://stockholmshandelskammare.se/rapporter/rapport-nar-brott-blir-ett-acceptabelt-handlingsalternativ/> [hämtad 2025-05-20]

Figurer och tabeller är skapade av författaren, om inget annat finns angivet.

BILAGOR

BILAGA 1 – KODNINGSMANUAL KVANTITATIV INNEHÅLLSANALYS

	Kodningsinstruktion	Exempel på kodad åtgärd eller formulering	Koppling till analytiskt ramverk
Antal åtgärder inom fysisk planering	Åtgärden riktas mot fysisk planering / stadsplanering / samhällsplanering / samhällsbyggnadsprocessen enligt definitioner i avsnitt 2.5. Åtgärden är i regel kopplad till ett tydligt ansvar för kommunens stadsbyggnadsnämnd eller motsvarande funktion. Åtgärder riktade mot genomförandeskedet eller förvaltningskedet kodas inte, dessa är ofta riktade till exempelvis tekniska nämnden eller kommunalt bostadsbolag/fastighetsbolag.	"Brott och (o)trygghet utifrån viktiga indikatorer (t.ex. trygghetsundersökningar) skrivs in som ett av ställningstagandena inför exempelvis beslut om ansökan om planbesked och eventuellt detaljplanearbete."	Planeringens roll – Stor roll/Liten roll
varav åtgärder för både nybyggda och befintliga områden	Åtgärden nämner både nybyggda och befintliga områden i samma sammanhang, eller specificerar inte uttryckligen vilka slags områden som berörs och kan därmed antas gälla generellt.	"Strategiskt arbete fortgår med att byta ut cykelställ till ställ där ramen kan låsas fast. Vid ny- eller ombyggnation av platser/områden ska de teoretiska utgångspunkterna i orsaksanalysen tas i beaktande."	Planeringens förhållningssätt – Proaktiv/Reaktiv
varav åtgärder för nybyggda områden	Åtgärden nämner nybyggda områden eller specifika planprojekt som ej är byggda ännu.	"Beakta lokal problembild i fortsatt arbete med framtidens stadskärna, Ostlänken och framtida projekt"	Planeringens förhållningssätt – Proaktiv
varav åtgärder för befintliga områden	Åtgärden nämner befintliga områden eller specifika stadsdelar som redan är byggda.	"En annan fråga handlar om att stärka skyddsfaktorerna i framför allt kommunens socioekonomiskt svaga områden och mer specifikt Norrliden, Oxhagen och Berga centrum ihop med Funkabo. Det bland annat ske via en god stadsplanering."	Planeringens förhållningssätt – Reaktiv
varav ospecifika åtgärder	Åtgärden uppfyller inte något av de fem kriterierna för SMARTa mål (Doran 1981:36): •Specifik – rikta sig mot ett specifikt område att förbättra. •Mätbar – kvantifiera eller i varje fall föreslå en resultatindikator. •Ansvarstilldelning – specificera vem som ska göra det. •Realistisk – beskriv vilka resultat som realistiskt sett kan uppnås, givet tillgängliga resurser. •Tidssatt – specificera när resultat(en) kan uppnås.	"Att trygghetsskapande åtgärder finns med i samhällsplaneringen."	Planeringens tydlighet – Ospecifika åtgärder
varav utvärderingsbara åtgärder	Åtgärden uppfyller något av de fem kriterierna för SMARTa mål (Doran 1981:36). Brås (2025:71) bedömningstabell används som stöd för bedömningen, med skillnaden att A - <i>Acceptorat</i> ersätts av Dorans (1981) ursprungliga A - <i>Assignable</i> (ansvarstilldelning)	"Berörda ska delta i kunskapshöjande insats gällande brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete framtagen av Sweco"	Planeringens tydlighet – Utvärderingsbara åtgärder
Antal åtgärder inom andra områden	Alla de åtgärder i åtgärdsplanen som inte kodats som gällande fysisk planering, exempelvis åtgärder inom socialtjänst och skola, eller ansvar som lämnas till lokalpolisområdet. Även åtgärder som är kommunövergripande ingår här, det vill säga åtgärder som rör alla nämnders ansvarsområden utan specifik koppling till fysisk planering.	"Arbetsätt för samverkan kring unga med komplex problematik och kriminalitet, Sociala insatsgrupper (SIG) är i dagsläget under implementering"	Planeringens roll – Stor roll/Liten roll
Antal teorier	Med teori menas ett sammanhängande perspektiv som uttalar sig om brottslighetens orsakssamband. Bedömningen bygger på litteraturstudie 1. Tolkningar av eventuella implicita teoretiska antaganden sker i den kvalitativa innehållsanalysen.	"Arbetsgrupperna har i analysen av lägesbildens fokusområden och dess bakomliggande orsaker utgått ifrån rutinaktivitetsteorin."	Planeringens kunskap – Teoriförankrad/Ateoretisk
Antal kända metoder	Bedömningen bygger på litteraturstudie 2.	"Att implementera BoTryggt 2030 eller annan modell i samhällsbyggnadsprocessen"	Planeringens metoder – Kända metoder
Antal fokusområden	Utgår från åtgärdsplanens uttryckliga kapitel-, rubrik- eller avsnittsindelning.	"De fyra fokusområden som identifierades i lägesbilden är: 1. Narkotika – Fokus resecentrum 2. Våld i offentlig miljö – Fokus krogmiljö/centrum 3. Butiksstölder 4. Tjärna Ångar – utsatt område"	Planeringens roll – Stor roll/Liten roll

BILAGA 2 - KODER OCH TEMAN KVALITATIV INNEHÅLLSANALYS

Tema 1	Tema 2	Tema 3	Tema 4
<i>Utsatta platser och ungdomar i fokus för det brottsförebyggande arbetet</i>	<i>Upplevd trygghet ses som det viktigaste målet</i>	<i>Det platsbaserade brottsförebyggande arbetet sker ofta i andra former och forum än genom fysisk planering</i>	<i>Planerare ser sig inte som brottsförebyggare</i>
Koder	Koder	Koder	Koder
Fokus på (brotts)utsatta platser/bostadsområden	<u>Trygghet</u> i offentliga miljöer är prioriterat	Samverkan är viktigt	God livsmiljö
Social hållbarhet	<u>Brottsförebyggande</u> i offentliga miljöer är prioriterat	Samverkan inkluderar inte fysisk planering	Gestaltning
Områdesbaserade kriminella nätverk	Brottsförebyggande är en fråga om <u>trygghet</u> och <u>attraktivitet</u>	Samverkan inkluderar fysisk planering	Hänvisning till kommunens trygghets- och säkerhetsenhet
Kombinera situationell och social prevention	<u>Trygghet</u> är det överordnade målet	Platssamverkan	Samverkan är viktigt
Strukturella åtgärder	Trygghet är subjektivt	Platsbaserade åtgärder utan fysisk planering	Social hållbarhet
Sociala insatser	<u>Otrygghet</u> + kön	Fokus på mekanisk övervakning	Brottsprevention används inte som begrepp
Socioekonomisk segregation	<u>Otrygghet</u> + socioekonomi	Fokus på formell eller halvformell övervakning	Fokus på (brotts)utsatta platser/bostadsområden
Ungdomar	Trafiksäkerhet	Fokus på naturlig övervakning	Olika planprojekt lägger olika fokus
Skola	Brottslighet = otrygghet	Trygghet i offentlig miljö är en fråga om förvaltning och underhåll	Brottsförebyggande har inte högsta prioritet
Drogförebyggande	Otrygghet ≠ brottslighet	Brottsförebyggande är en fråga om <u>trygghet</u> och <u>attraktivitet</u>	Arbetet har fått ökat fokus
		Belysning	Utredning gjordes
		Vegetation	Utredning ej nödvändigt
		Proaktivt förhållningssätt gällande planering	Inte ett krav
		Siktlinjer/överblickbarhet	Hänvisning till kommunens trygghets- och säkerhetsenhet
		Flöde med människor	Bygglovs- och förvaltningsskedet viktigt
		Upplåtelseformer	Planerare är inte experter
		Funktionsblandning	Samverkan inkluderar inte fysisk planering
		Trygghetsvandring	Samverkan inkluderar fysisk planering
		Torg & parker	Positiv syn på planeringens roll och möjligheter
		Aktivering av platser	Viss skepsis till planeringens roll och möjligheter
		Miljonprogrammet	Arbetet behöver utvecklas
		Levande bottenvåningar	Ingen tydlig metod
			Integrera brottsförebyggande perspektiv i ordinarie verksamhet
		Territorialitet	Trygghetsvandring
		Placering av byggnader	
		Tillträdeskontroll	

BILAGA 3 - INTERVJUGUIDE

"PRESENTATION / INTRODUKTION / INFORMATION

- Vad roligt att du ville ställa upp och ta dig tid!
- Anton Dackenberg heter jag, och läser sista året på masterprogrammet i stadsplanering på BTH i Karlskrona.
- *Informationskravet:* Den här intervjun genomförs som en del i mitt masterarbete, som handlar om vilken roll fysisk planering spelar i kommuners brottsförebyggande arbete. Och tanken är att intervjun ska ta ca 45 minuter på sin höjd.
- *Samtyckeskravet:* Jag tänker också att jag kommer spela in den här intervjun för att göra det lättare med mitt efterarbete att anteckna dina svar, är det okej för dig?
- *Konfidentialitetskravet:* Det är endast jag som har tillgång till inspelningen, den förvaras säkert och raderas när kursen är över. Intervjutranskriberingarna behåller jag själv och lämnar endast ut vid en direkt förfrågan, de publiceras alltså inte i arbetet i sin helhet. Vill du se eller godkänna transkriberingen när den är klar eller få själva arbetet när det är färdigt så kan jag skicka det till din mailadress?
- Dina intervjusvar är anonyma. I arbetet skriver jag inte ut ditt namn eller kommunen du jobbar i utan bara "Planerare A, som jobbar som/med [yrkestitel/arbetsuppgifter] i Kommun A" exempelvis, låter det bra?
- *Nyttjandekravet:* Resultatet kommer enbart att användas i forskningsändamål och uppsatsen publiceras online på DiVA (Digitala Vetenskapliga Arkivet).
- Bra, då ska jag bara starta inspelningen här så kan vi strax sätta igång med frågorna!
- [INSPELNING STARTAR]
- Då är inspelningen igång, och som sagt: ditt deltagande är frivilligt, du kan när som helst pausa inspelningen, dra tillbaka uttalanden om du vill det, eller dra tillbaka ditt samtycke till intervjun eller inspelningen.

Inlednings-/bakgrundsfrågor:

- Det finns inget rätt eller fel svar, syftet är inte att utvärdera någon enskild kommuns arbete utan att förstå hur planerare, i största allmänhet, ser på brottsförebyggande inom fysisk planering och hur man konkret går tillväga.
- Vill du börja med att presentera dig lite kort och vad du jobbar med / hur länge du har gjort det? Vilken är din utbildningsbakgrund, vilket ämne är du utbildad inom?
- Vad är din erfarenhet när det kommer till brottsförebyggande perspektiv inom planering, är det något som du har läst om eller jobbat med?

ÄMNESFRÅGOR

Planeringens tydlighet (*vaga begrepp / tydliga begrepp*)

- Om jag säger brottsförebyggande eller brottsprevention – vad tänker du på då, hur förstår du det begreppet?
 - *Följdfråga:* Och när du säger "trygghet" / "säkerhet" / etc. – vad menar du då? Hur skulle du definiera det begreppet?
- Är det självklart vad som menas med brottsprevention – eller upplever du att det finns oklarheter i vad begreppet syftar på?
- Är ni alla som jobbar med dessa frågor inom er avdelning överens om hur man förstår begreppen känner du?

- Finns det några skillnader i perspektiv där om du tänker på andra aktörer (även externa aktörer, ex. polis) eller förvaltningar ni samarbetar med? Du känner att ni alla talar om samma sak? Har ni en gemensam definition inom kommunen?

Planeringens kunskap (*teoriförankrad / ateoretisk*)

- Har ni någon särskild teori ni använder er av eller lutar er mot för att bättre förstå brottslighetens orsaker och vilka faktorer som ska påverkas? Någon vetenskaplig teori om brottsligheten exempelvis?
 - *Följdfråga:* Har den brottsförebyggande samordnaren/annan samverkanspart (ex. polis) någon sådan teori dom utgår ifrån, som ni känner till?

Planeringens metoder (*använder kända metoder / oklara/egna metoder*)

- Har ni någon särskild mall eller metod ni utgår ifrån eller använder av er när det gäller just brottsförebyggande planering? Ett speciellt arbetssätt eller policy exempelvis.
 - *Följdfråga:* Vad innehåller den?
 - *Följdfråga känd metod:* Hur ser ni på den metoden? Funkar den bra i praktiken, är den användbar?
 - *Följdfråga egen metod:* Var kommer den ifrån, har ni hämtat den någonstans? Är det något ni har formulerat själva, inom enheten/förvaltningen så att säga?
 - *Följdfråga oklar metod:* Ser ni något behov av någon särskild mall eller rutin? Eller finns det kanske tillräckligt med riktlinjer och checklistor för olika frågor i planprocessen känner ni?
 - *Följdfråga oklar metod 2:* Att göra en brottsförebyggande analys (eller trygghetsutredning) till varje planprojekt kanske inte hade skyndat på och förenklat planprocessen?

Planeringens förhållningssätt (*proaktiv / reaktiv*)

- De brottsförebyggande planeringsinsatser eller fysiska åtgärder du känner till – är det något som har gjorts i nybyggda områden/stadsdelar eller har det främst riktat sig mot befintliga områden?

Planeringens roll (*geografiskt omfattande / geografiskt avgränsad*)

- Hur gör ni, brukar ni ha med ett brottsförebyggande perspektiv eller brottsförebyggande åtgärder i alla era planprojekt? Eller är det vissa projekt ni jobbar extra med den frågan t.ex. projekt i specifika områden eller delar av kommunen? (har ni någon rutin/policy där)
 - *Följdfråga:* Vilka slags planprojekt el. områden el. delar av kommunen är det ni arbetar särskilt med brottsförebyggande frågor?
 - *Följdfråga:* När ni säger att ni alltid försöker ha ett brottsförebyggande perspektiv, vad innebär det i praktiken? Ser det likadant ut i alla projekt?

Planeringens tydlighet (*ospecifika åtgärder / utvärderingsbara åtgärder*)

- Om man tänker på gestaltning i olika skalnivåer – stadsdel, kvarter, gata, byggnad, bostadsgård – är det något där du vill lyfta som du tror är särskilt viktigt ur brottsförebyggande hänseende? (kan även gälla parker och torg, eller mer stads- eller kommunövergripande strukturer)
- Känner du till om det pågår något särskilt arbete eller projekt i kommunen just nu kring brottsförebyggande planering?

- *Följdfråga:* Vad innebär den satsningen? Är det något tillfälligt, eller något som pågår långsiktigt?
- Finns det några konkreta exempel på en plan du medverkat i där det tillämpats ett brottsförebyggande perspektiv eller införts vissa brottsförebyggande åtgärder?
 - *Följdfråga:* Vad innebar det i den planen / i det området, rent konkret?
- Har ni sett någon effekt av arbetet, exempelvis att brottsligheten (eller tryggheten) har påverkats i ena eller andra riktningen?
 - *Följdfråga:* Är det något som utvärderats i efterhand?

Planeringens roll (stor roll / liten roll)

- Hur upplever du, är brottsförebyggande frågor något ni prioriterar högt inom planprocessen, eller är det andra frågor som är viktigast så att säga?
 - *Följdfråga:* Finns det till exempel någon särskild budget för brottsförebyggande planeringsåtgärder?
- Upplever ni att det finns en förväntan ovanifrån så att säga, eller från andra delar av kommunen att ni på planenheten ska jobba med brottsförebyggande frågor? Eller är det något som mest hanteras inom andra förvaltningar känner ni?
- Upplever ni att ni är delaktiga i det andra brottsförebyggande arbete som görs inom kommunen, eller fokuserar ni mest på era egna frågor så att säga? (PBL-frågor)
- Den här avslutande frågan kanske är lite svår att besvara, men har du eller ni någon egen uppfattning kring vilken roll fysisk planering kan spela eller bör spela i brottsförebyggande syfte? Tycker ni själva det är viktigt att planeringen är brottsförebyggande, eller tror ni att det mer är andra faktorer (sociala eller strukturella faktorer exempelvis) som styr brottslighetens omfattning och utveckling?

AVSLUTNING

- Något du vill lägga till så här på slutet, eller något du känner att du inte har fått sagt?
- Är det något du undrar över eller har frågor kring så är det bara att höra av dig till mig på mail eller telefon så lovar jag att svara.
- Jag kan skicka över transkriberingen när den är klar eller själva arbetet när det är färdigt om du vill läsa och godkänna?
- Då kopplar jag ner och stoppar inspelningen. Jag får tacka dig så mycket igen för att du ville ställa upp och ta dig tid! Tack tack! Ha en bra dag!"

Transkriberingar av samtliga intervjuer finns tillgängliga, dessa ges ut genom att skicka ett e-postmeddelande till författarens *förnamn.efternamn@gmail.com*.

BILAGA 4 - BEGÄRAN OM ALLMÄN HANDLING

”Hej,

Jag vill begära ut den åtgärdsplan som enligt 5 § [Lag \(2023:196\) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete](#) ska vara beslutad av kommunen innan 1 juli 2024. Det går bra att skicka åtgärdsplanen till mig via e-post. Om er kommun ännu inte har beslutat om en sådan åtgärdsplan så kan ni ignorera denna begäran, meddela mig gärna om så är fallet. Jag har sökt på er kommuns webbplats och i diariet och har inte kunnat hitta åtgärdsplanen, varför jag vänder mig till er direkt. Jag skriver ett examensarbete där jag analyserar dessa kommunala åtgärdsplaner och är därför tacksam om jag kan få ta del av er kommuns åtgärdsplan som underlag för min analys.

Lagstöd för begäran: 6 kap. [Offentlighets- och sekretesslagen \(SFS 2009:400\)](#) samt 2 kap. [Tryckfrihetsförordningen \(SFS 1949:105\)](#).

Tack på förhand!

Anton Dackenberg
Student, masterprogram i
stadsplanering

Blekinge Tekniska
Högskola
Inst. för Fysisk Planering
371 79 Karlskrona”

